

UK Pedagogická fakulta

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

Bílá hora a stržení mariánského sloupu v roce 1918

Štěpán Molt

Jiří Pokorný

2007/8

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně.

Michal Moll

..... 5

..... 7

..... 10

..... 11

..... 13

..... 14

..... 16

..... 22

..... 23

..... 24

..... 25

..... 27

..... 29

..... 31

..... 34

..... 37

..... 39

..... 39

..... 40

..... 41

..... 43

..... 45

..... 46

..... 48

..... 51

Obsah:

• Úvod:	1.0.0.0.	5
• Obsah:	2.1.0.0. Mariánský sloup	7
	2.1.1.0. Sloup jako artefakt	7
	2.1.2.0. Stržení mariánského sloupu	10
	2.1.3.0. Průběh stržení sloupu	11
	2.1.4.0. Role <i>Národního výboru</i>	13
	2.1.5.0. Role Franty Sauera	14
	2.1.6.0. Dva sloupy	16
	2.1.7.0. Mariánský sloup jako alegorie	22
	2.1.8.0. Mariánský sloup jako symbol víry	23
	2.1.9.0. Stržení sloupu z pohledu Moravy	24
	2.1.10.0. Stržení sloupu z pohledu katolíků.....	25
	2.1.11.0. Sochy ve službách monarchie	27
	2.2.0.0. Místo Bílé hory v dějinném povědomí.....	29
	2.2.1.1. Dějepisická situace Bílé hory	29
	2.2.2.1. Mýtus Bílé hory	30
	2.2.3.1. České historické mýty a stereotypy	33
	2.2.4.1. Druhý život lipanské bitvy	34
	2.2.5.1. Maurova koncepce paměti hor	37
	2.2.5.2. Aspekt „vrchnosti“	39
	2.2.5.3. Válečný aspekt	39
	2.2.5.4. Aspekt „nestředověkosti“	39
	2.2.5.5. Aspekt lokalizace	40
	2.2.5.6. Aspekt „objektivace“	41
	2.2.5.7. Aspekt synkreze	43
	2.2.5.8. Aspekt spravedlnosti	45
	2.2.5.9. Aspekt hrdinství	46
	2.2.6.1. Legionáři	48
	2.2.6.2. Národní sbírky na legionáře	51

2.2.6.3. Legionářské pomníky	53
2.2.6.4. Tisíc nesmrtelných	56
2.2.6.5. Legionáři jako morální vzory	59
2.3.0.0. Připomínka Bílé Hory v roce 1918.....	63
2.3.1.0. Před poutí na Bílou horu 3. listopadu 1918.....	63
2.3.2.0. Bělohorská pout' a její symbolika	67
2.3.3.0. Bělohorské účtování	72
2.3.4.0. Bílá hora jako nutnost	75
2.3.5.0. Oslava Bílé hory.....	76
2.4.0.0. Bílá hora a moravská historická paměť.....	76
2.4.1.0. Brno a okolí	77
2.4.1.1. České Brno.....	80
2.4.1.2. Škola jako místo ideologizace.....	82
2.4.2.0. Periferní Vyškovsko.....	85
2.4.3.0. Bílá hora na Hané.....	87
2.4.3.1. Zásnuby Bílé hory.....	88
2.4.3.2. Bílá hora na Hané z pohledu socialistů	91
2.4.3.3. Socialistický posun v jejím vnímání v roce 1920..	95
2.4.3.4. Národní posun v jejím vnímání v roce 1920.....	99
2.5.0.0. Bílá hora a náboženská konfrontace.....	106
2.5.1.1. Pramenná základna.....	107
2.5.2.0. Bílá hora ve službách katolické ideologie.....	108
2.5.2.1. Bílá hora a Jan Ámos Komenský	109
2.5.2.2. Bílá hora jako <i>hlava Janusova</i>	113
2.5.2.3. Památka zesnulých a den Všech svatých	114
2.5.3.0. Situace na Moravě	116
2.5.3.1. Stereotyp druhé Bílé hory	117
2.5.4.0. Evangelíci a Bílá hora	119
2.5.4.1. Evangelické připomínky Bílé hory	119
2.5.4.2. Dobová ideologie evangelíků	122
2.5.4.3. Evangelický negativismus Bílé hory	123
2.5.4.4. Bílá hora jako klíč k novodobým dějinám	125
2.5.4.5. Potýkání s katolíky.....	128
2.5.4.6. Bílá hora a Mayflower	133

2.5.4.7. Komenský a evangelíci 136

- **Závěr:**
  - 3.0.0.0. ....137**
  - 3.1.0.0. Mariánský sloup 137**
  - 3.2.0.0. „Nový“ mýtus Bílé hory 138**
  - 3.2.1.0. Masaryk a Bílá hora..... 140**

- **Prameny:** **31**

1.0.0.0. Úvod

Bílá hora patřila a dodnes patří mezi nejvýznamnější milníky naší národní historie. Naopak mariánský sloup s Pannou Marií na Staroměstském náměstí v Praze nepatří už dnes mezi obecně známé artefakty našeho kulturního dědictví, což je nepochybně dáno jeho stržením v roce 1918. Avšak jak osudy Bílé hory, tak i osudy mariánského sloupu v době bezprostředně po vzniku republiky a zejména jejich kulturní významy jako symbolů, do kterých si každá doba promítala a ještě dodnes promítá mnohé představy o své národní minulosti, nás opravňují k tomu, abychom se k jejich historii a hlavně interpretacím stále znovu vraceli, protože to není jenom výpověď o těchto událostech, ale zejména výpověď o nás samotných, ať už o generacích minulých nebo i o generacích počátku 21. století.

Je to samozřejmě subjektivní konstrukce, ale zdá se, že pokud někdo v dnešní společnosti má nějaké povědomí o mariánském sloupu na Staroměstském náměstí, ale nezná jeho konkrétnější historii, omezuje se jeho znalost na „mediální“ tradici. Ta říká asi to, že tento sloup byl postaven na památku uhájení Prahy před Švédy v roce 1948 a tím také konce třicetileté války a jeho stržení bylo provedeno lidmi, domnívajícemi se, že se jedná o symbol jejich národní poroby, která byla důsledkem porážky českých stavů na Bílé hoře.

Jako by tato zjednodušená a zdánlivě objektivní konstrukce nedávala možnost jednotlivci mít svou vlastní historii, svou vlastní pravdu. Ale tehdejší lidé na Staroměstském náměstí, ať už jde o vlastní iniciátory stržení nebo o pasivně přítomnou masu, která jen přihlížela a anonymně tuto akci schvalovala, nepřemýšleli nad tím, na paměť čeho byla tato památka postavena, protože pro ně představovala to, co pro ně představovala – Bílou horu, dobu třísetletého panování Habsburků, dobu baroka, dobu „Jiráskova temna“.

Zdá se, že „objektivní“ přístupy historické vědy v duchu pozitivistické tradice, které nejsou schopny pohlédnout dále než za „objektivní oponu“, si s tímto problémem nevědí rady, a proto je nutné „sestoupit“ k svědectvím jednotlivců tehdejší doby a pokusit se na základě jejich zpráv, popsat genezi kolektivní paměti a správně ji interpretovat.

V historii tohoto fenoménu můžeme rozlišit tři zásadní milníky, které výrazně určily jeho další existenci a významovou rovinu. Samozřejmě jeho vznik v polovině 17. století, jeho stržení po vzniku Československa a snahy některých lidí za znovupostavení jeho kopie na stejném místě, které se sice objevovaly už od první republiky, ale konkrétnější a institucionálnější podobu dostaly až po pádu komunismu, kdy byla v roce 1990 založena *Společnost pro obnovu mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze*.

Mariánský sloup na Staroměstském náměstí byl vztyčen 26. září 1650 a o dva roky později vysvěcen samotným panovníkem Ferdinandem III. jako připomínka ubránění Prahy před švédskými vojsky. To je nezpochybnitelný fakt, ze kterého je nutno vycházet. Ale jak už bylo výše naznačeno, je nutno rozlišovat samotný záměr výstavby, ať už byl jakkoli bohulibý a následné významy, jejich symboliky a interpretace, které jsou v čase proměnné, a proto nestálé, vyžadující rozlišení a tak i nové interpretace.

Stejně tak se musíme dívat na argumenty těch, kteří hájí sepětí sloupu s odražením Švédů, že byl postaven až 32 let po bělohorské bitvě. Je to nesporně silný argument, protože po tak dlouhé době se povědomí o národní porážce určitě rozostřilo a různě proměnilo. Na druhou stranu proč by Habsburkové jítřili národní emoce hned po porážce stavů na Bílé hoře? A nemohlo být vztyčení mariánského sloupu potvrzením uhájení habsburské a katolické pozice v zemích Koruny české po uzavření vestfálského míru v roce 1648, tedy dva roky před postavením sloupu?

Mou výchozí tezí v této práci je představa, že vznik republiky v roce 1918 – v tomto případě zejména aktivita legionářského vojska na zahraničních bojištích – představoval druhou, imaginární Bílou horu, respektive její odčinění, jak se o tom často mluví v tehdejší tisku. Problémem je zde ale skutečnost, že se jedná o oblast mýtu, který by se musel nejprve vyvinout a to za předpokladu vhodných podmínek. Proto jsem se zde snažil alespoň poukázat na možnosti tohoto mýtu, kudy by se mohl ubírat nebo čeho by mohl využít.

Druhou mou tezí je vysvětlení Bílé hory jako radostné události v životě národa, která byla dosud jen tragickým okamžikem minulosti, tohoto přechýlení ze smutku do veselí spojeného s oslavou nabyté svobody z pozice psychologie.

Tím chci jen ukázat, že možných výkladových rovin je mnoho, a proto je pro nejpřijatelnější výklad zapotřebí podívat se na primární prameny - ne tak svědecké jako zejména výkladové - i přes jejich subjektivní povahu a i přes to, že konečná interpretace nebude celistvá a „mediálně“ přijatelná, a tak nabídne mnohé a různé výklady i ty, které bychom třeba ani nečekali.

Co se týká zdrojů pro tuto práci, vycházel jsem jak z pramenů primárních, tak ze sekundární literatury, ať už se jedná o syntetické práce postihující obecně toto téma nebo i o literaturu teoreticky podepírající některé mé teze uveřejněné v této práci. Ze sekundárních pramenů jsem použil i některé články z časopisů nebo ze sborníků.

Z primárních pramenů jsem použil tehdejší tisk, a kterém jsem tuto práci postavil. Jeho výběr jsem musel omezit podle jeho dostupnosti, ale snažil jsem se, aby byl výběr dostatečně reprezentativní. To znamená, že jsem používal, jak národní, tak socialistický tisk, jak tisk český, tak moravský a také jsem se věnoval interpretaci katolického a evangelického pohledu na Bílou horu.

2.1.0.0. Mariánský sloup

2.1.1.0. Sloup jako artefakt

Tento sloup byl výraznou dominantou Staroměstského náměstí, protože byl vysoký kolem čtrnácti metrů a socha Panny Marie na jeho vrcholu dosahovala výšky dvou metrů. Tradici vztyčování sloupů s různými plastikami oslavujícími slavné činy a osobnosti můžeme sledovat už od antiky. Například „*sloup císaře Marka Aurelia v Římě ..... Také ve středověku známe řadu podobných plastik na sloupech. Typickou ukázkou takového typu byla socha Madony na sloupu před kostelem sv. Kasiána v Řezně, v němž byl uctíván obraz tzv. Krásné Panny Marie. Sloup i kostel ověšený votivními dary máme zachycen na rytině Michaela Ostendorfera z roku 1519; později byly socha i obraz pod vlivem Lutherovým odstraněny.*“¹

---

¹ Royt, Jan, *MARIÁNSKÝ SLOUP na Staroměstském náměstí*, in: *Dějiny a současnost*, Praha 1994, č. 5, str. 25

Jedním z častých omylů při zmínkách o tomto sloupu, je označování Panny Marie na jeho vrcholu jako Vítězné nebo Nanebevzaté (tzv. Assumpty), což je právě proto omylem spojováno s bělohorskou porážkou, a také stejným zasvěcením kaple postavené na Bílé hoře na počest bělohorského vítězství nebo kostelem Panny Marie Vítězné na Malé Straně s pražským Jezulátkem, který symbolizuje tyto změny svým původně luterským založením.

I když to není pro tuto práci nijak klíčově podstatné, Panna Marie na vrcholu pražského sloupu je označována jako Immaculata, tj. Panna Marie Neposkvrněného početí. To platí jen zdánlivě, jak dokazuje Jan Royt ve svém příspěvku k historii tohoto sloupu. Právě zmiňovaná neposkvrněnost měla podle něj znamenat také neposkvrněnost samotné katolické církve, jejímiž nejvěrnějšími představiteli byli právě Habsburkové. „*Polemický, protireformační akcent motivu, souvisel zejména s myšlenkou motivu, že Panna Marie Immaculata (Neposkvrněná) je zosobněním „neposkvrněného (čistého) náboženství“ (Religio Immaculata).*“⁽²⁾

Tento typ Panny Marie znamená vývojový posun, kdy předešlý typ - Assumpta - stála na srpku měsíce tak, jak je to ještě vidět v případě mariánského sloupu v Mnichově, kdežto Immaculata stojí na sféře a hadu. Právě had představuje hřích, který je v opozici k neposkvrněnosti Panny Marie.

Samotný sloup byl vyroben z pískovce. Ikonografie sloupu se dělí na tři sféry: nebeskou – samotná Immaculata, pozemskou – andělé bojující proti hříchu a vlasteneckou, lokální – tu představoval obraz Panny Marie Rynecké, který byl umístěn v základech sloupu za kovovou mříží. Tento deskový obraz ze začátku patnáctého století, který byl zachráněn před stržením sloupu členy *Národního výboru*, se dnes nachází v majetku fary u Panny Marie před Týnem.

Opět na první pohled moc neříkající symbolika, ale jak uvádí Royt, má toto uložení svůj hlubší význam. „*Zvláštním rysem českého baroka byla úcta k obrazům a sochám středověkého původu. Zdůrazňovaná „starobylost“ odkazovala na nepřetržitou kontinuitu katolického náboženství v zemi a na jeho slovnou minulost.*“⁽³⁾

---

² Royt, Jan, *MARIÁNSKÝ SLOUP na Staroměstském náměstí*, in: *Dějiny a současnost*, Praha 1994, č. 5, str. 28

³ Royt, Jan, *MARIÁNSKÝ SLOUP na Staroměstském náměstí*, in: *Dějiny a současnost*, Praha 1994, č. 5, str. 25

Plastika stojí na korintské hlavici, která byla spojena se základnou hladkým dřívkem. Tato základna byla ohrazena kamennou balustrádou a sama byla osazena čtyřmi anděly. Také tato sféra má své specifikum. Tito „čtyři andělé na rozích balustrády bojující proti časnému hříchu a herezi, personifikovaným postavami ďáblů. Ideově tyto andělé souzní s Immaculatou, která byla počata bez poskvrna dědičného hříchu a jako „druhá Eva“ se podílí na vykupitelském díle svého syna. Kult andělů se velice silně rozvíjel od počátku 17. století, kdy roku 1608 byl zaveden svátek Andělů strážných a archanděl Michael bojující proti apokalyptickému draku se stal jedním z protireformačních témat. Apokalyptický drak byl symbolem hříchu, hereze, za niž byla považována i nekatolická vyznání.“⁴

Jak vyplývá z tehdejšího tisku, lidé si časem promítli do těchto andělů představu jako bojovníků nejen s *hříchem a herezí*, ale přímo s protihabsburským povstáním. A právě jeden z těchto andělů byl odstraněn z balustrády ještě před samotným stržením sloupu. Pro autora z *Národní politiky* je to „známý anděl – symbol vítěze nad ďáblem – reformací“.⁵

Z toho vyplývá jedna zajímavá skutečnost. Z kontextu článku se zdá, že se jednalo o jednoho konkrétního anděla, který musel být něčím výrazný, odlišný od ostatních, a proto vzbuzoval dojem, že představuje právě toho, kdo přemáhá reformaci a s ní i celé povstání. Nepochybně si člověk lépe ztotožňuje něco s výrazností a jedinečností než s nějakou skupinou, která zahrnuje různé ale nevýrazné prvky. Ostatní andělé tak mohli bojovat například s hříchy, které odsuzovala i reformace.

Z možné a přitažlivé záhady nás však vyléčí sám Sauer, když tuto nejasnost vysvětluje tak, že ve chvíli zjištění, že žebřík přivezený žižkovskými hasiči nestačil na navlečení lana výše než nad polovinu sloupu a nebude tak možné ho strhnout, velitel hasičů „nařídil strhnouti jedno ze čtyř sousoší, aby na uprázdněné místo mohl býti postaven žebřík“.⁶

Hlavním autorem sloupu byl známý barokní sochař Jan Jiří Bendl (kolem 1620 - 1680), který byl významným a váženým umělcem v tehdejší barokní Praze, a který pracoval např. pro jezuity nebo se podílel na výzdobě hradních areálů.

⁴ Royt, Jan, *MARIÁNSKÝ SLOUP na Staroměstském náměstí*, in: Dějiny a současnost, Praha 1994, č. 5, str. 28

⁵ *Národní politika, Různé zprávy*, roč. 36, č. 256, str. 3

⁶ Sauer, Franta, *Naše luza jesuité a diplomaté*, Praha 1923, str. 9

Mariánský sloup patří mezi jeho nejvýznamnější sochařská zadání, které vytvořil v tzv. římském stylu a kterým se inspirovala i další domácí sochařská generace. S mariánským sloupem mu pomáhali Arnošt Heidelberger, Stanislav Goldschneck a Abraham Melber.

Jan Branda, akademický sochař, restaurátor a zároveň předseda *Společnosti pro obnovu Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze* uvádí, že první sloup se sochou Panny Marie byl postaven v r. 1614 na náměstí Santa Maria Maggiore v Římě ⁷. Významově a zeměpisně měl ale pražský sloup dva jiné předchůdce, které byly Bendlovi nepochybně známé a posloužily mu jako určitá předloha. Je ale nutné přiznat, že tento druh architektury neposkytuje velké možnosti, co se týká uplatnění umělecké invence. Z hlediska této práce ale není tak důležitá umělecká stránka. Z tohoto hlediska je důležitá velikost sloupu, jeho umístění a zejména s tím spjatá symbolika, která si většinou najde své cesty sama.

Jeho starší předchůdce dodnes stojí v Mnichově na Mariánském náměstí před budovou Nové radnice, je vysoký 11,6 m, byl vyroben z červeného mramoru roku 1638 a jehož tvůrcem byl Peter Candid. Na jeho vrcholu je umístěna pozlacená socha Panny Marie z roku 1594 od H. Gerharda, která byla původně umístěna v jiném kostele. Jeho votivní upomínka je stejná jako v případě pražského sloupu.

Tím druhým mariánským sloupem je vídeňský mariánský sloup z roku 1647 na náměstí Am Hof vyrobený z mramoru, který byl iniciován stejně jako pražský sloup Ferdinandem III. na památku záchrany Vídně před švédskými vojsky a spojuje jej také motiv Panny Marie Immaculaty. Zajímavostí je, že právě tento sloup byl údajně hlavní inspirací pro sloup pražský, ale tento původní z roku 1647 byl převezen o dvacet let později do Wernsteinu na Innu a nahrazen v roce 1667 za císaře Leopolda I. novým.

2.1.2.0. Stržení mariánského sloupu

Na rok 1918 připadlo třísté druhé výročí bitvy na Bílé hoře, tzn. nijak kulaté a významné výročí. Přesto byly akce s tím spojené pojaty tak, jako by se jednalo o významné výročí. Jediným vysvětlením je tak právě ustavený nový národní stát a

---

⁷ *Společnosti pro obnovu mariánského sloupu*, http://mariansky-sloup.wz.cz/clanky_soubory/faktasloup.doc, str. 1

hrubá časová shoda s bělohorskou bitvou jako symbolem národní poroby, což se ale v tuto dobu právě stávalo minulostí.

Z hlediska zaměření této práce není důležité vylíčit samotné stržení mariánského sloupu nebo se snažit dopídit, jak k tomu ve skutečnosti došlo. Deskripce zde musí ustoupit interpretaci. Je obecně známé, že to nebyla náhodná událost, že to byla akce připravená. Ale stejně tak bychom mohli říci, že to bylo výsledkem kumulace nějakého vnitřního napětí, něčeho co dlouho viselo ve vzduchu. I přesto, že to byla akce dopředu připravená a i přesto, že iniciativa k ní vzešla v podstatě od jednoho člověka. Je tak možné, že by k jeho stržení došlo z podnětu jiného člověka nebo skupiny lidí. Toho je nepochybně důkazem, že hlavní strůjce stržení Franta Sauer kolem sebe našel dost lidí, které v tomto případě přesvědčil, aby se na této akci podíleli také, a to samé platí pro ty, kteří se na Staroměstském náměstí ocitli náhodně nebo tam přišli s davem z Bílé hory.

2.1.3.0. Průběh stržení sloupu

Samozřejmě že tato akce na Staroměstském náměstí neměla úplnou podporu lidí, kteří byli očitými svědky stržení sloupu. To dokládá sám Sauer, když se ve svých literárních pamětech zmiňuje o tom, že „*zástup zvědavců rostl a přijímal věc se smíšenými pocity, někdo reptal, většina schvalovala*“.⁸

Našli se i takoví jedinci, kteří se většinou vzepřeli a vzali osud sloupu do svých vlastních rukou. Toho je důkazem anonymní svědectví, které bylo objeveno až v devadesátých letech 20. století ve fondu *Památkového úřadu republiky Československé*, kde se autor zmiňuje o tom, že „*nebylo možno proti nepřehledným (davům) zakročiti, tím méně možno prodrati se k individuím, kteří chystali bořičské dílo, jež mělo postihnouti – bez ohledu na momenty náboženské – nespornou uměleckou památku. Proto zane(chaje) svojí rodinu na místě, letěl jsem přímo (do) Národního výboru.*“⁹ Jak je uvedeno níže v části věnované *Národnímu výboru*, jeho členové se pokusili stržení zabránit, ale to se jim nepodařilo.

⁸ Sauer, Franta, *Franta Habán ze Žižkova*, Praha 1965, str. 124

⁹ Gottfried, Libor, „*Kterak socha Mariánská byla stržena*“, in: *Dějiny a současnost*, Praha 1994, č. 5, str. 29

Neuspěla se svou také neznámá žena, o které se zmiňuje jak Sauer tak např. Ferdinand Peroutka. Ta se začala modlit v místech, kam měl dopadnout v tu chvíli rozkývávaný sloup. Když jí Sauer nemohl její počínání rozmluvit, cynicky prohlásil, „že mu bude líto, jestli tu paní pohřbí. pod sloupem, ale že tak nicméně učiní. Když sloup znovu začal se kolísat, žena zděšeně uprchla“. ⁽¹⁰⁾

Zde je možné se zmínit o možné spojitosti tohoto činu s lidovými svátky jako byly např. karnevaly nebo svátky spojené s liturgiemi. Právě příklad výše uvedené ženy by mohl odkazovat k jedné z charakteristik svátku bláznů, jak ji např. popisuje ve své práci *Svátky bláznů a karnevaly* Jacques Heers.

„Více než co jiného nás udivuje pozoruhodný a matoucí kontrast těchto výrazových forem a inspirací, které se, jak se nám dnes zdá, vzájemně vylučují. Na jedné straně máme například Mariin nářek, dobře napsaný, prodchnutý hlubokým smyslem pro dramatickosti se špetkou něhy nebo hořké ironie, které svědčí o velké cudnosti a jemné znalosti psychologie, na straně druhé narychlo spíchnuté vrcholy hrubosti a nevkusu. V Montferrandu se například předváděla scéna, kde tyrani (Alexandr, Malque, Sirius, malbec, Malegorge a Prunelle, ohavní kumpáni, kteří se chovají jako opilí) hledí na tělo ukřižovaného Krista a celou řadou nestoudných poznámek si z něj dělají legraci. Navíc se v této pašijové hře, stejně jako v mnoha jiných, setkáváme s ostrým rozporem mezi burleskním šaškovstvím a nefalšovanou dojemností, přičemž tento rozdíl je navíc zdůrazněn přerušováním rytmu, odlišným metrem veršů, kratičkými dialogy a responsorii, kontrastujícími s dlouhými a dokonale vyváženými lyrickými pasážemi.“ ⁽¹¹⁾

Že se opravdu jedná jen o pouhou shodu náhod, nám dokazuje Sauerovo vylíčení okolo stržení sloupu, které si vydal v roce 1923 sám. Původně se totiž Sauer snažil dotyčnou ženu přesvědčit, že „náš čin nikterak není namířen proti nějakému náboženství, že je to potupný sloup pro každého Čecha, tedy i pro ni“. ⁽¹²⁾ V cynismus se ale obrátil jeho přístup ve chvíli, když si uvědomil, že „to je vlastně nebezpečné, poněvadž mohou svíčkové baby následovat jejího příkladu, a já a nikdo z nás neměl chuť, tahati se naposled – s babkami“. ⁽¹³⁾ Z toho vyplývá, že změnil přístup prostě proto, že to ohrožovalo cíl samotné akce.

¹⁰ Peroutka, Ferdinand, *Budování státu*, Praha 1991, díl I., str. 117

¹¹ Heers, Jacques, *Svátky bláznů a karnevaly*, Praha 2006, str.49-50

¹² Sauer, Franta, *Naše luza jesuité a diplomaté*, Praha 1923, str. 9

¹³ Sauer, Franta, *Naše luza jesuité a diplomaté*, Praha 1923, str. 10

Jiná analogie odkazuje k základní konfiguraci těchto lidových veselíc, které ukazují svět „vzhůru nohama“. To znamená, že svátek má svého krále, opata apod., který jím ale ve skutečnosti není. Naopak je to většinou obyčejný člověk, který stojí v dané hierarchii v nejnižších patrech.

Zde se hodí přirovnání z aktu stržení sloupu chvíle, kdy se objeví představitelé *Národního výboru*, aby zabránili stržení sloupu. A protože Franta Sauer ostatní své spolence lživě informoval, že má k tomuto činu posvěcení od *Národního výboru*, zachraňoval situaci tím, že prohlásil, že „*pánové, vy jste jen Národní výbor, to my jsme trochu víc, my jsme národ*“¹⁴, což v té chvíli byla ale paradoxně ve skutečnosti pravda, což ale platí pro zmiňované svátky také, protože při nich často docházelo k excesům a autority si na ně i stěžovali a snažily se je někdy i potlačovat, a tak se představitelé výboru poroučeli a alespoň zachránili před zničením gotický obraz Panny Marie Rynecké ze základu sloupu.

Jiným karnevalovým projevem, kdy se svět ocitá „vzhůru nohama“, bylo přidání americké vlajky k vlajce rakouské na pomníku maršála Radeckého ve chvíli, kdy se davy vracely z Bílé hory a někteří se vydali i na Staroměstské náměstí, kde poté došlo ke stržení sloupu. Tak se z původem českého vojevůdce Radeckého ve službách reakce stal vojevůdce ve službách svobody a svého národa za svůj národní stát.

Je ale vhodné ještě jednou zmínit Heerse, když se pozastavuje nad možnými souvislostmi mezi jednotlivými svátky tak, jak se vyvíjely v různých dobách. Varuje před zjednodušováním, kdy se hledají náhodné, nic neříkající analogie, na základě nichž se dávají svátky, které od se dělí i několik staletí, do příčinných souvislostí. A navíc protože byl čin zboření mariánského sloupu v Praze specifickou událostí, nemá proto smysl se tímto aktem z tohoto hlediska interpretace více zabývat.

2.1.4.0. Role Národního výboru

---

¹⁴ Sauer, Franta, *Franta Habán ze Žižkova*, Praha 1965, str. 125

5. listopadu se v *Národních listech* (¹⁵ stejně jako např. v *Národní politice* (¹⁶ nebo i jinde objevuje zpráva, kterou vydal Národní výbor, a kterou se vyjádřil k událostem okolo stržení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí před dvěma dny. Zde je nutné připomenout roli *Národního výboru* během 3. listopadu, kdy ke stržení sloupu došlo.

V článku jsou některé myšlenky, které považoval Národní výbor za podstatné. V první řadě je to konstatování, že „*byl včera večer bez vědomí Národního výboru stržen Mariánský sloup*“. To je jasná snaha ukázat, že došlo k narušení autority *Národního výboru*. Druhá podstatná věc z tohoto článku vypovídá, že „*strhovatelé nezamýšleli dotknouti se tímto činem náboženských citů katolíků, nýbrž chtěli v Mariánském sloupu strhnouti jenom symbol poroby a hanby*“. To znamená, že omlouvá jejich čin, protože „*domnívaje se, že pomník tento byl vztyčen na paměť zkázy české samostatnosti v bitvě bělohorské*“. Následně se zde přiznává, že „*Mariánský sloup není v žádné souvislosti s bitvou bělohorskou a zejména s popravou českých mučedníků na náměstí Staroměstském*“.

Je zde také zmíněna jeho hodnota umělecká – „*patřil k nejvýznamnějším pomníkům tohoto druhu ve střední Evropě*“. Proto je konkrétně ve vydání v *Národní politice* tučně vytištěna pasáž, kde *Národní výbor* vydává „*důtklivý příkaz, aby od dalšího násilného ničení pomníků, ať jsou jakéhokoli druhu a jakékoli historické tradice, bylo upuštěno*“. Je to dáno příčinou už výše zmíněnou, ale také pro zastání se obecných hodnot a ideálů, které poté byly typické pro první republiku. Proto druhá tučná část hlásá, že „*zásada svobody vylučuje každé násilí*“. Tím je myšlena i svoboda vyznání, o které je zde také zmínka – „*svoboda myšlení a víry*“.

Zdá se tedy, že lidé kolem *Národního výboru* chtěli na jedné straně zachovávat pořádek a působit státoprávně, ale na druhé straně si uvědomovali, že by přílišnou razancí mohla být pošramocena jeho pověst a autorita, a proto v tuto vyhrocenou a emotivní chvíli, kdy se tvořil nový stát, byl „*národ víc než Národní výbor*“.

2.1.5.0. Role Franty Sauera

¹⁵ *Národní listy, Denní zprávy*, Praha, roč. 58, č. 123, str. 3

¹⁶ *Národní politika, Různé zprávy*, Praha, roč. 36, č. 257, str. 3-4

Je nepochybné, že Franta Sauer sehrál při stržení mariánského sloupu ústřední roli. Seznámit se s děním okolo stržení sloupu v jeho podání můžeme v jeho literárně zpracované „autobiografii“ a zejména v jeho „apologii“ stržení sloupu, kterou si sám vydal v roce 1923 a nazval ji *Naše luza jesuité a diplomaté*. Ne náhodou vydal tuto asi dvacetistránkovou práci v této době. To znamená v době pátého výročí stržení, v době kdy sílily podle Sauera snahy katolíků o obnovu sloupu a také v době, kdy byla zpochybňována role samotného Sauera při stržení sloupu.

Většina práce je věnována obhajobě samotného činu stržení a také Sauerovy role při něm. Sauer se zde brání nařčení, že se až po promlčení hlásí o slávu, čemuž se brání a vykládá to tím, že to nikdy pro slávu nedělal a že je nynější stav jen důsledkem toho, že se někteří dřívější protagonisté snaží na svou kariéru revolucionářů zapomenout poté, co se stali váženými politiky.

V první části se ale Sauer vrací k samotným pohnutkám ke stržení sloupu. Začíná líčením válečné doby, kdy katolická církev držela politickou linii monarchie, líčí příklady militantních kurátů na frontě a první jeho první zkušenost s myšlenkou na stržení mariánského sloupu, když se dělníci v roce 1917 vypravili na Staroměstské náměstí požadujíc konec války jako důsledku jejich špatných životních podmínek. Tím chce Sauer ukázat, že jeho myšlenka na stržení sloupu nebyla osamocená. I na jiných místech se snaží autor dokázat, že tato myšlenka měla v jeho okolí obecnou podporu. Aby přiměl žižkovské hasiče k účasti na akci, zaštilil se vymyšlenou podporou Kramáře a Klofáče. Dodává ale, že to bylo až ve chvíli, kdy nebylo jiné cesty na zapůjčení potřebného nářadí. Proto nás Sauer přesvědčuje, že ředitel *obecního dvora* Hodan reagoval na zmínku o stržení sloupu takto: „*Ta ostuda už měla dávno zmizeti!*“¹⁷ Velitel hasičů Zedníček zase poté co se vylouval na nenápadnost ohledně dlouhého žebříku Sauera ujistil, že: „*Franto, to musí dolů, i kdybych to měl ukousat!*“

To ale vůbec nepochybuje podporu odstranění mariánského sloupu. S tím souvisí základní rámec Sauerova uvažování, který se zde ukazuje. Na jedné straně stojí on, dělnické prostředí – Žižkov, socialismus a druhá strana – katolická církev. Zde je nutné vysvětlit, že toto schéma není tak jednoduché, jak se na první pohled

---

¹⁷ Sauer, Franta, *Naše luza jesuité a diplomaté*, Praha 1923, str. 7

zdá. Za prvé neodsuzuje náboženství jako takové. Vadí mu spojení církve a moci tak, jak tomu bylo u nás až do vzniku republiky. Sám se přiznává, že je „nábožným a věřícím člověkem“. ¹⁸ Na druhé straně zaměřuje kritiku i do vlastních řad. Kritizuje zejména ty, kteří sice podporovali odstranění sloupu, ale neměli dostatek odvahy k tomuto činu. To se týká zejména sociálně-demokratických politiků, protože Sauer nejméně na dvou místech dokazuje, že ti ho v tomto činu podporovali. To jen dokazuje, že odstranění sloupu na Staroměstském náměstí mělo podporu nejen v obecném lidu, zejména levicově orientovaném, ale i u některých politiků .

2.1.6.0. Dva sloupy

Národní politika uveřejnila 9. listopadu ve svém odpoledním vydání hned na první straně „feuilleton“ s názvem *Dva sloupy*. Autor se rozhodl srovnat dva mariánské sloupy – na Staroměstském náměstí (v té době už nestojící) a mnichovský na Mariánském náměstí naproti Nové radnici. Tento mnichovský sloup který byl, jak už bylo uvedeno, postaven v roce 1638, je zde pro autora jen zástupnou hodnotou, metaforou. To skutečné co zde tento artefakt představuje, je obecně německé etnikum a jeho kultura.

Ačkoliv není tento článek nijak rozsáhlý, reflektuje tehdejší dobu a nabízí nám širokou paletu důkazů skrytých významů v tomto příspěvku. Už v prvním odstavci autor zmanipuloval historii mnichovského sloupu, když tvrdí, že „*Sloup mnichovský na Mariánském náměstí proti nové radnici byl opravdu postaven (r.1638) k naší pobělohorské potupě.*“ ¹⁹ Jako by autor sám přesvědčoval čtenáře o něčem, o čem sám ví, že to není pravda, a tak to zdůraznil slovem *opravdu*.

Uveďme zde alespoň dva příklady toho, že je tomu stejně jako v případě pražského i vídeňského sloupu. Zdeněk Hojda a Jiří Pokorný uvádějí v publikaci *Pomníky a zapomněnky*, že „*také v Mnichově učinil vévoda Maxmilián Bavorský zbožný slib po záchraně města před švédskou invazí.*“ ²⁰ V průvodci po Mnichově z roku 1991 se zase píše, že byl „*mariánský sloup (Mariensaule) postavený jako dík*

¹⁸ Sauer, Franta, *Naše luza jesuité a diplomaté*, Praha 1923, str. 17

¹⁹ Národní politika, *Dva sloupy*, Praha, roč. 36, č. 261, str. 1

²⁰ Hojda, Zdeněk, Pokorný, Jiří, *Pomníky a Zapomněnky*, Praha 1996, str. 28

za záchranu města před švédskou invazí v r. 1638“. ⁽²¹⁾ Samozřejmě že se může jednat o podobný případ jako v Praze. To znamená, že i ten mnichovský sloup byl sice postaven jako dík za záchranu před Švédy, ale i tak mohl představovat katolickou propagandu. Jestli už ale představoval, a hlavně jestli to tak lidé i chápali, katolickou víru, potom spíše mohl tento sloup představovat vítězství nad reformací v širokém evropském kontextu třicetileté války, než v záležitosti víry jednoho souseda. S tím souvisí i nemožnost popřít právě „švédský“ aspekt, který nepochybně s katolickým aspektem koexistoval a koexistuje.

Vraťme se ale k „historické“ konstrukci neznámého autora. Základem je jeho teze, že *„zde si tradice zaměnila vzpomínku na jiný, zcela podobný mariánský sloup m n i c h o v s k ý, podle něhož byla naše kopie zhotovena“*. ⁽²²⁾ Ten sloup, který představuje bělohorskou porážku, který je symbolem našeho třísetletého znevolnění není u nás v Praze, ale za hranicemi v bavorské a zároveň katolické metropoli. To znamená v Německu, v katolickém Bavorsku, které výrazně přispělo v osobě vévody Maxmiliána Bavorského k porážce českého stavovského povstání a může třeba zpochybňovat právo na existenci národnostního státu Čechů a Slováků s výraznou německou menšinou.

Důkazů této autorovy konstrukce se nabízí mnoho. Pražský sloup jako by ustupoval do pozadí, aby lépe vyvstala role mnichovského sloupu jako symbolu národního útlaku. Mnichovský sloup je původnější, a tak podle něho *„byla naše kopie zhotovena“*. Stejně jako byl tvůrcem mnichovského sloupu *„slavný Peter Candid“*, tak *„náš mariánský sloup staroměstský je prý dílo sochaře Bendla ml. (Bendla), ač Herain toto tvrzení přijímá s mnoha výhradami“* a zakončuje myšlenku tak, že *„Herain soudí, že hlavním spolupracovníkem byl tu otec Jana Jiřího Bendla, rovněž sochař, ale zručnější, umělečtější“*. Zde je interpretační rovina méně jasná, ale můžeme odlišit *slavného* autora, od autora, který je *zručnější, umělečtější*.

Stejně tak ale můžeme spekulovat, zda nebyl problém v Bendlově autorství sochy sv. Václava jako národního symbolu, která byla dříve umístěna na Václavském náměstí (Koňském trhu) a dnes ji můžeme spatřit na Vyšehradě. Jak by

²¹ Sopouch, Jaromír, Soupouchová, Hana: *Mnichov*, Brno 1991, str. 9

²² Národní politika, *Dva sloupy*, Praha, roč. 36, č. 261, str. 1

to vypadalo, kdyby Jan Jiří Bendl jako autor našeho národního patrona byl také autorem sloupu, který byl symbolem naší národní pohany?

Tato interpretace ale není výjimečná. Co se týká sloupu, ve stejném duchu se nese i komentář v *Národní politice*. Hodnotí pražský sloup dokonce tak, že „*dílo není originálem – je pouhou kopií s t a r š í h o s l o u p u m n i c h o v s k é h o*“.⁽²³⁾ Není ani tak důležité zde byl pražský sloup originálem nebo ne. Vlastně už to mohlo být i jedno vzhledem k tomu, že už ani v tu dobu nestál. Nabízí se ale možnost, že originalita sloupu souvisí s jeho významem toho, co představuje. Že katolická víra není doma u nás, není vlastní nám, ale Bavorům.

Tento článek také obsahuje zmínku, která se objevuje v tisku vícekrát a také o ní píše Ferdinand Peroutka ve svém *Budování státu*, a to o zvažovaném stržení barokních soch z Karlova mostu, což sám autor odmítá. Mluví o tom, že toto „*vyžádá si řešení zcela jiného, ideovějšího*“. Těžko říci, co si pod tím autor představuje, ale dále už je konkrétnější. „*Dnes dlužno odstraniti jen p ř e b y t k y b ý v a l é h o ú t i s k u, pokud nejsou nikterak v souvislosti s našimi proudy k u l t u r n í m i*.“ Autor dále obhajuje tento postoj jako „*národa stojícího na výši moderní doby*“ – jinak řečeno kulturního národa, ale je také možné toto interpretovat tak, že naše národní barokní tradice byla živá a respektovaná a ač se za hlavní národní ideu považovaly myšlenky Masaryka a Palackého, toto může dokazovat, že někde hlouběji v paměti nezávisle na deklarovaných postojích našich elit, existuje povědomí o nám vlastní barokní tradici.

Jiná a částečně i opačná významová rovina ve vztahu k pražskému sloupu se ukazuje v ideové obraně *Společnosti pro obnovu mariánského sloupu*, o které už byla řeč.

„*Mariánský sloup na Staroměstském náměstí byl prvním monumentálním sochařským dílem nového nastupujícího barokního slohu. Protože město Praha po třicetileté válce nemělo dost peněz, nebylo možné zhotovit sloup z mramoru jako předchozí sloupy v cizině. Ostatně se u nás mramor vhodný pro sochy netěžil. Byl proto zvolen materiál ryze český - hrubozrnný pískovec z blízkých Kamenných Zehrovic západně od Prahy a pískovec z Nehvizd od Prahy na východ. Ukázalo se,*

---

²³ *Národní politika, Různé zprávy, Praha, roč. 36, č. 256, str. 3*

že z tohoto materiálu lze díla nové slohové formy velmi dobře realizovat. Proto vytvoření tohoto prvního mimořádného díla dalo u nás signál k tvorbě barokního sochařství v míře, jaká nemá v Evropě obdoby. Postavením mariánského sloupu se Praha a Čechy také zařadily mezi evropská města, schopná přijímat a rozvíjet nový nastupující sloh.“²⁴

Je to samozřejmě logické, že tato občanská iniciativa bude takto vyzdvihovat jak význam, tak i jeho uměleckou kvalitu. Společnost se ale také distancuje od spojování sloupu a zejména Panny Marie s Bílou horou, upozorňuje na mylku záměny Immaculaty a Assumpty a snaží se ukázat na podle ní původní ideový význam tohoto sloupu. Podle ní znamená Immaculata vedle Neposkvrněného početí „hlavně princip lásky, odpuštění a smíru. Sloup nebyl symbolem vítězství, ale touhy po míru a klidu.“ To mimo jiné dokládá třeba tím, že „Vzhledem k přítomnosti sochy Panny Marie byla dne 17. prosince zbořena šibenice a od té doby už se na Staroměstském náměstí nepopravovalo. Byl to výrazný posun ve vnímání lidského utrpení a zmírnění tehdejších krutých trestů.“ nebo tím, že „Na Staroměstském náměstí stál po staletí pranýř. Na něj bylo v r. 1631 při obsazení Prahy Sasy přibito k zneuctění uloupené Staroboleslavské palladium. Mariánský sloup byl postaven záměrně na místě tohoto pranýře 26. září 1650.“

Je možné, ba téměř jisté, že i tento motiv byl jedním z impulsů pro stavbu pražského mariánského sloupu. Ale jen jedním z více. Není ale náplní této práce se tímto tématem, motivy vytvoření pražského sloupu, více zabývat.

Ale jak už bylo výše v jednom případě zmíněno, obsahuje tato ideová obhajoba také více než sporné argumenty. Jedním z těch skrytých a obsahově hodně vypovídajících je obhajoba jednání společnosti s městem, protože „sloup postavilo město, nikoli katolická církev. Stál na pozemku města a město se staralo o jeho údržbu. Pouze duchovním správcem sloupu byl farář od Matky Boží před Týnem. Proto katolická církev nemůže rozhodovat o obnově a povolení k jeho stavbě žádáme od města.“

Jan Royt ale uvádí ve svém článku jiné skutečnosti. Je samozřejmě možné se přít o význam výroku *sloup postavilo město*, ale rozhodují jsou zde samozřejmě

²⁴ Společnosti pro obnovu mariánského sloupu, http://mariansky-sloup.wz.cz/clanky_soubory/faktasloup.doc, str. 1

iniciativa a peníze. Jedním z prvních zmínek o postavení tohoto sloupu byl návrh jezuitů z Klementina, kde by měl stát (původně měl stát na dnešním Křížovnickém náměstí) a také „*vypočítává dvanáct důvodů pro postavení sloupu před jezuitským kostelem sv. Salvátora*“. ⁽²⁵⁾ Také se zde mluví o tom, že „*Císař Ferdinand III. měl na vybudování sloupu eminentní zájem*“ nemluvě o jeho jednou už zmiňované osobní účasti na svěcení sloupu v roce 1652.

Co se týká samotné realizace a shánění peněz, byl vytvořen výbor, v jehož čele stál císařský správce sbírek Dionys Miseroni z Lisonu. V textu se také mluví o třech navrhovaných možnostech, jak získat peníze na realizaci sloupu. „*Císař se rozhodl pro první variantu ... financovat sloup: 1) z dlužných kontribucí a příspěvků na korunovaci.*“

Když se vrátíme k článku o *dvou sloupech*, velice jasný pohled nabízí interpretace procesí a uctívání těchto dvou sloupů. „*Až do r. 1773 uctíván byl sloup bujným veselím Bavoráků vždycky 22. neděli po svatodušních svátcích, ale veselí rozbujelo časem v takové divné orgie, že téhož roku musila býti tato „oslava bělohorského vítězství“ vládou zakázána jako nedůstojná „křesťanského národa a rakouského souseda.*“ ⁽²⁶⁾

Zde si nejprve povšimněme označení *bujné veselí Bavoráků*. Vedle pejorativního označení obyvatel Bavorska nám může napovědět spojení *bujné veselí*, které se později rozrostlo v *takové divné orgie*. Teoretickým podkladem nám budiž práce *Český sen* od Vladimíra Macury, kde se autor obecně snažil najít základní myšlenkové archetypy vlastní našemu národu. Macura poukazuje na naše vymezování vůči západní Evropě, které bylo v prvé řadě zaměřeno na německé etnikum.

Češi potažmo Slované mají atribut novosti, hodnotové čistoty a návratu ke kořenům. Němci potažmo Západ má naopak atribut starého, pokrokového, ale je to také „*o „vyžilosti“, prohnílosti“, mravní zpusťlosti západu, zejména Evropy*“. ⁽²⁷⁾ Naopak pro druhou stranu je typická *střízlivost, střídmost* a obecně jako součást

²⁵ Royt, Jan, *MARIÁNSKÝ SLOUP na Staroměstském náměstí*, in: Dějiny a současnost, Praha 1994, č. 5, str. 26

²⁶ Národní politika, *Dva sloupy*, Praha, roč. 36, č. 261, str. 1

²⁷ Macura Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, str. 70

„obrozenecké rétoriky středu, [odkazují] ke středu jako průměru, jako k vyloučení extrémů“. (²⁸

Další část souvětí mluví o *oslavě bělohorského vítězství*, které je uvozeno uvozovkami. Nabízí se výklad v předešlém smyslu, ale je také možné jej chápat v kontextu právě vzniklého českého státu jako odčinění bělohorské křivdy a v neposlední řadě s tím související té „pravé“ oslavy, té naší bělohorské oslavy, která měla potlačit Bílou horu jako symbol národní tragédie.

Macurova práce přispívá i k objasnění poslední ironické výtky neznámého redaktora *Národní politiky* a to jeho odkazu na to, že tyto *orgie* nebyly hodny „*křesťanského národa a rakouského souseda*“. Mezi „východní“ atributy patřil už zmiňovaný návrat ke kořenům a s ním spojená hodnotová ryzost. To se týká také víry, „*křesťanství (skrže Slovany „zazní v lidstvo zbědované / Kristovo čisté evangelium“* (²⁹)“ (³⁰, a s tím spojená chudoba. „*I tradičně pocíťovaná negativa Slavie jako například „chudoba“ v oblasti hmotných i kulturních statků se v této perspektivě stávají vlastně hodnotami kladnými, by dokonce přímo evangelickými, připomínají totiž chudobu a ponížení Kristovo.*“ (³¹

K opozici k mnichovským festivitám spojeným s mariánským sloupem, se autor zmiňuje i o mariánských slavnostech v Praze. „*I náš mariánský sloup shromažďoval kdysi kolem sebe o svátcích mariánských mnohé kongregace a spolky. Byly sem pořádány i průvody. Kolem r. 1670 však počaly ochabovati, a tu místodržící r. 1675 vydal nařízení, aby – „když táž procesí trvati budou, v ten čas žádného z židův po rynku ... netrpěli“ Také hokyně tu nesměly v ten čas nic prodávati, vozům sem bylo zakázáno jezdit a ulice musily se po čas pobožnosti tarasiti řetězy.*“ (³²

Na jedné straně Mnichov se svými *orgiemi*, které vláda nakonec musela zakázat a na druhé straně Praha také se svými mariánskými slavnostmi, o které ale nebyl zájem a tak je naopak místní vláda musela podpořit tím, že omezí konkurenci na hlavním rynku v době těchto pobožností. Nebo jinak řečeno – Mnichov jako

²⁸ Macura Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, str. 75

²⁹ Čech Svatopluk, *Evropa*, Praha 1886, s. 5, 43

³⁰ Macura Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, str. 66

³¹ Macura Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, str. 67

³² *Národní politika, Dva sloupy*, Praha 9. listopadu 1918, roč. 36, č. 261, str. 1

místo nestřídmosti a katolické fanatičnosti a Praha jako místo umírněné a odmítající katolickou pompéznost.

A jako zajímavost uvádí autor nakonec, že obec Kojetice má ve znaku právě pražský mariánský sloup, čímž podle něj „*pozbývá obec Kojetice u Prahy původního symbolu ve své úřední pečetě*“. Zajímavá je hlavně zmínka, že Kojetičtí byly až do roku 1848 „*povinny cele Staroměstské náměstí kolem sloupu čistit, zametat – z čehož se v posledních dobách různými formami vykupovali*“.

To je opět zjevná snaha ukázat, jak původně pocta pro obyvatele jedné obce, se pro ně stala cejchem, a tak se s tím vyrovnávali po svém - raději se z tohoto čestného závazku vykupovali. Je hlavně otázka, pokud tomu tak bylo, jestli se vykupovali z důvodu ideového přesvědčení nebo jen proto, že pro ně byl takto trávený čas v Praze neefektivní činností.

Dalším odstavcem v závorce nám jen jakoby návdavkem autor připomíná, co všechno se nachází v mnichovské klenotnici díky bělohorskému rozuzlení. Vedle české královské koruny, kterou (jak autor uvádí v uvozovkách) Maxmilián zachránil, mají také v mnichovském Národním muzeu „*zbytek falcké stánderdy, nesené v bitvě. Byla později upravena na chrámový polštář*“. Je to nepochybně snaha ukázat, jakou měli v Bavorsku „úctu“ k českým zemím. Samozřejmě že „*publikací, rytin a obrazů, oslavujících Maxmiliána, „bělohorského vítěze“, mají velmi mnoho*“. Naopak měli podle autora nepochybně úctu k Maxmiliánovi, který jako správný katolík byl spojencem katolického císaře a na bělohorském bojišti tak uhájil pozice katolické víry u bavorských sousedů.

2.1.7.0. Mariánský sloup jako alegorie

Jiným rozsáhlejším článkem na téma stržení mariánského sloupu přispěla do *Práva lidu* spisovatelka Marie Majerová. V *besedě* se autorka nejprve zmiňuje o pravděpodobných motivech pro stržení sloupu.

„*A stane-li se člověk davem, od pudu k činu jest nepatrný krůček. S podivuhodnou spěšností najde se k ničení vždy s dostatek schopných dlaní; skoro*

kvapněji spěchají k boření, než kdyby běželo o to, budovati: lano, které má strhnouti, objeví se rychleji, než lešení, na něž vystupují stavebníci.“ ⁽³³⁾

Majerová celkem přesně odhadla, co vedlo tehdejší lidi k tomuto činu, ať už se na něm přímo aktivně podíleli nebo jen svou přítomností akt podpořili. I dále dobře analyzuje situaci, když říká, že se to stalo ve chvíli, „*kdy se nepřemýšlí*“. A proto „*nepřísluší vrstevníkům souditi čin davu*“ a až „*teprve budoucnost odsoudí nebo neodsoudí*“ tento spontánní čin.

Vedle obligátní výzvy člověka s intelektuálním přesahem – „*Neničme starých památek, jsou národním jměním, jsou svědky naší minulosti, ……*“ si dokonce Majerová posteskla, že „*Trudno jest, že jsme začali své dílo očisty právě bořením a nikoli výstavbou ……*“, ale v druhé části svého příspěvku se autorka už zaměřuje na jádro svého poselství.

Tím je její výzva adresovaná ne společnosti, ale každému zvlášť, protože „*je třeba bořiti, ale bořiti ve vlastním nitru. Zbořme ve vlastních srdcích potupné sloupy, osvobodíme se od základů, to jest, začínejme u sebe.*“

Tato interpretace je v této vyhrocené době nesporně sympatická, i když výjimečná a k odkrývání hlubších významů ne tolik nápomocná. A můžeme říci se zakončením článku, abychom na novou stránku dějin psali už „*jen skutky čestné a vznešené*“ ⁽³⁴⁾ i trochu naivní.

Nejzajímavější je však její zmínka o špatném výkladu tohoto činu prodavačkami v tržnici, které proto, že byly vyznavačkami Mariina kultu, odstranili praporky a různé ozdoby v zemských barvách. Majerová je proto upozorňuje na fakt, že čin nebyl namířen proti jejich patronce a vyzývá je, aby se Panna Marie stala „*jejich duchovní vládyní, aby vládla občankám svobodným, které v jejím jménu budou potírati lichvu a vrátí obchodu ráz počestnosti*“. ⁽³⁵⁾ Tak příkládá Majerová této události vedle odkazu vágního moralizování i konkrétní a moderní apel občanský a sociální.

2.1.8.0. Sloup jako symbol víry

³³ Právo lidu, *Mariánský sloup*, Praha 10. listopadu 1918, roč. 26, č. 262, str. 2

³⁴ Právo lidu, *Mariánský sloup*, Praha, roč. 26, č. 262, str. 3

³⁵ Právo lidu, *Mariánský sloup*, Praha, roč. 26, č. 262, str. 2

Vztah ke katolické víře je dobře čitelný právě také ze zmínek o stržení mariánského sloupu. Zde zaznívají taková ostrá slova jako „*sloup hanby*“³⁶, který je jako „*dílo nejdrzejšího absolutismu a jesuitství*“ nebo že byl mariánský sloup „*symbol vítězství nad prokletým národem: ta zlatá, triumfující panna to byla církev, ten had, svíjející se v bezmocném vzteku pod její nohou, to jsme byli my*“.

Ale i v tomto příspěvku se můžeme dočíst důležitou zmínku o tom, že „*stržení nebylo proti náboženství, ale proti jezuitům a habsburské zpučnosti*“. To znamená, že lidé zastávající tyto názory sice odmítali katolictví jako mocenský nástroj, ale víru jako takovou neodmítali a byli si vědomi tradice domácí reformace, která však už v té době byla spíše minulostí.

2.1.9.0. Stržení sloupu z pohledu Moravy

Obecně je možné konstatovat, že stejně jako v případě samotné Bílé hory, tak i v případě mariánského sloupu platí, že vzdálenost od centra dění je nepřímou úměrná kritickému přístupu k jeho stržení a obecně také frekvenci zpráv, které tuto událost připomínaly.

Lidové noviny poprvé uveřejnily zprávu o stržení sloupu následující den krátkou notickou, která končí konstatováním, že to byl „*..... známý Mariánský sloup, postavený na paměť vítězství na Bílé Hoře*“³⁷. Úsměvně zde navíc působí titulky tohoto příspěvku - *Bělohorský sloup na Staroměstském náměstí v Praze stržen*. Je otázkou, zda se jedná o omyl nebo o vtip.

Je to kromě jedné výjimečné reflexe jediná zpráva v *Lidových novinách* o stržení mariánského sloupu. Podobně je tomu také v *Moravské orlici*, kde zpráva o stržení sloupu končí větou: „*Není více tohoto pamětního sloupce, postaveného na oslavu vítězství na Bílé Hoře a k hanbě celého českého národa na nejpamátnejším pražském místě.*“³⁸

³⁶ Večerník Práva lidu, *Slavná manifestace na Bílé Hoře*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 1

³⁷ Malé Lidové noviny, *Bělohorský sloup na Staroměstském náměstí v Praze stržen*, Brno, roč. 26, č. 303, str. 4

³⁸ Moravská orlice, *Socialistické manifestace na Bílé Hoře*, Brno, roč. 56, č. 252, str. 3

Vedle této zprávy uveřejnila *Moravská orlice* ještě provolání *Národní výbor o stržení Mariánského sloupu v Praze* (³⁹ v podobě, v jaké ho známe už z pražského tisku. To samé udělaly také Lidové noviny. (⁴⁰

Ale například prostějovský sociálně demokratický *Hlas Lidu* nebo prostějovské národně orientované *Hlasy z Hané* tuto událost vůbec nereflektovaly. Přeci jen Brno bylo oproti Prostějovu velkoměstem, kde byly více reflektováno dění v Praze. Ale dá se očekávat, že reakce na stržení mariánského sloupu byly podobné jako v Brně.

Výjimku, co do obsahu i obsažnosti, tvoří příspěvek v *besedě* Lidových novin s názvem *Heslo ulice* (⁴¹, kde si autor na úvod pokládá otázku: „*Rád bych nyní věděl, kdo vynašel heslo, že mariánský sloup na Staroměstském náměstí je památkem bitvy bělohorské.*“ Je to výjimečný střízlivý příspěvek a příznačně se objevil právě v besedě. Autor pokračuje, když vysvětluje: „*Co živ slýchával jsem vždy, že mezi bělohorskou bitvou a mariánským sloupem je bezprostřední kodex. Ale nejen slýchával. Ale i čítával. Ale nejsem historikem, jsem i věřil. Se mnou patrně i ti, kteří 3. listopadu sloup strhli.*“ Poučná slova!

2.1.10.0. Stržení sloupu z pohledu katolíků

Samozřejmě že stržení mariánského sloupu bylo obecně katolíky vnímáno nejen jako zneuctění Panny Marie, ale také jako útok na samu církev, víru. Proto byla jejich reakce zdaleka nejsilnější v tehdejší společnosti.

Deník *Čech* informoval o stržení sloupu hned druhý den v obsáhlejší příspěvku s názvem *Památný sloup na Staroměstském náměstí stržen* (⁴², kde popsal, za jakých okolností k tomu došlo. Tato reakce ještě nebyla nijak silná, spíše smířlivá, zádumčivá.

O den později se v listu objevilo vedle stanoviska Národního výboru také stanovisko samotného listu. Už název tohoto příspěvku – *Násilný, protikatolický čin* (⁴³ předpovídá, že se bude jednat o konfrontační tón.

³⁹ *Moravská orlice, Národní výbor o stržení Mariánského sloupu v Praze*, Brno, roč. 56, č. 253, str. 3, 1918

⁴⁰ *Lidové noviny, Vzpomínkový den nešťastné Bílé Hory 8. listopadu*, Brno, roč. 26, č. 304, str. 3, 1918

⁴¹ *Lidové noviny, Trásníčky dějinných dnů – Heslo ulice*, Brno, roč. 26, č. 307, str. 1, 1918

⁴² *Čech, Památný sloup na Staroměstském náměstí stržen*, Praha, roč. 43, č. 301, str. 4

⁴³ *Čech, Násilný, protikatolický čin*, Praha, roč. 43, č. 302, str. 2

První polovina příspěvku objasňuje skutečnost, že sloup byl vztyčen na paměť záchrany města před Švédy, což je zde doloženo ne příliš známým nápisem, který měl být umístěn na podstavci sochy. Říká se zde, že: „*Panně, Rodičce bez poskvrny prvotné počaté z a o b h á j e n í a o s v o b o z e n í m ě s t a z b o ž n ý a s p r a v e d l i v ý c í s a ř s o c h u t u t o p o s t a v i l. (1650).*“

Druhá polovina článku upozorňuje na skutečnost, že: „*Z kruhů katolických bylo předsednictvo Národního výboru včas upozorněno, co se proti soše Panny Marie chystá a varováno před jednáním, jež by se citů katolického lidu bolestně dotklo. Stalo se tak ve čtvrtek 31. května, kdy tři zástupcové katolické církve do Národního výboru se dostavili, aby svou radost nad dosažením samostatnosti československého státu tlumočili. Varování, jak dnes patrno, ukázalo se marným.*“

Opět další ne zrovna známá skutečnost o tom, že měl Národní výbor mít už 31. října informaci o tom, že se chystá stržení sloupu na Staroměstském náměstí.

Článek končí výzvou: „*Je povinností cti všeho katolického lidu pražského a všeho katolického lidu v československém státě, aby za tento násilný čin zjednáno bylo zadostiučinění.*“

Tento násilný čin pravděpodobně přispěl k tomu, že se církevní kruhy snažili např. nabádat věřící, aby vstupovali do Národních výborů, současně se konaly smírné bohoslužby za stržení sloupu sochou Panny Marie a obecně vyvíjela církev aktivity, které ji měli získat přízeň ve chvílích silné izolace.

Konkrétně v případě dotyčného sloupu se např. jednalo o výzvu památkářům: „*Veřejnost je právem zvědava, jaké stanovisko zaujímá – pokud se týče umělecké ceny povaleného pomníku – Klub za Starou Prahu, dále Český památkový úřad a jiní odborníci. Jak známo, vystupovaly tyto organizace ve chvályhodné snaze vždy i preventivně, kdykoli se jednalo o odstranění nějaké památky. Nyní však jsme jejich mínění dosud neslyšeli, ač by zajisté bylo směrodatné. Oborníci, ozvěte se.*“⁴⁴

Na Moravě bylo situace podobná s tím, že tu byla víra a katolická církev nepohybně silnější, ale zase relativně daleko od centra dění. Jako modelový příklad bych uvedl svědectví z kroniky Milosrdných bratří v Prostějově, kde je také tento

⁴⁴ Čech, *Sloup mariánský*, Praha, roč. 43, č. 306, str. 4

čin reflektován. Je zde dokonce vlepěná fotografie před a po poboření sloupu a také titulní strana katolických novin *Ječmínek*, které vycházely v Olomouci.

Tento titulní list je samozřejmě věnován stržení mariánského sloupu, kde byla uveřejněna báseň *My přísaháme*, která začíná slovy: „Čin mrzký, zbabělý a blasfemický a bezkultury, pod každý mrav lidský!“⁴⁵ a končí:

„Až půjdeme kol, v tom místě my se přezehnáme,
že čest tvou, Matko, obnovit my chceme, my chceme,
ať tři sta let, ať tři sta, trpělivě dočkáme:
My přísaháme!“

Opět zde narážíme na výzvu k činu, k obraně katolické viry a kultu Panny Marie, ale také je zde zajímavá skutečnost, že *tři sta, trpělivě dočkáme*. Pravděpodobně měl autor na mysli skutečnost předchozích 300 let, kdy měla katolická církev svou pozici neochvějnou. A nyní se autor a jiní katolíci zavazují k tomu, že pokud tomu bude příštích 300 let naopak, přísahají, že *dočkají*.

2.1.11.0. Sochy ve službách monarchie

Vyjádření vztahu k bývalé monarchii se dotklo také jejích typických symbolů – soch a památníků. Je nepochybné, že právě umění a obzvláště sochy a památníky, ztělesňovaly nejen to, co samy znázorňovaly, ale vše co s monarchií souviselo. Jinak řečeno byla to jedna z nejživotnějších forem kontaktu, jak se monarchie prezentovala navenek a platí to i opačně – symboly, které pro obyčejné lidi zpřítomňovaly monarchii ve své celkovosti a do kterých si lidé promítali vůči ní své pocity.

„Velká, pyšná socha císařova v dvorní čekárně na státním nádraží doznala včera týž osud jako celá řada odznaků císařské moci Habsburgů v Praze. Byla rozbíjena na padrti a smetí vyhozeno.“⁴⁶ Tato zpráva o zkáze císařovy sochy je až překvapivě cynická a bez očekávaných projevů emocí jako v případě jiného veselí ze smrti monarchie. Možným vysvětlením by mohla být samotná osoba císaře Františka Josefa, jehož doba vlády byla i dobou tehdejších lidí všech generací a

⁴⁵ *Kronika Milosrdných bratří*, str. 5, in: Státní okresní archiv Prostějov

⁴⁶ *Právo lidu, Také na ni došlo!*, Praha, roč. 26, č. 255, str. 7

jejichž vzpomínky byly ještě příliš živé nebo i samotná averze autora tohoto příspěvku. Možná je ale právě tento přítomný cynismus a necitlivost určitým výrazem anomické doby, kdy člověk může dobu nejistot přežít nejen veselím, ale třeba i chladným přehlédnutím.

V dobovém tisku se dá nalézt relativně mnoho zmínek o osudu dvou exponovaných soch, ve vztahu k minulému režimu, a to sochy císaře Františka I. na pravém břehu Vltavy a maršála Radeckého v dolní části Malostranského náměstí.

Není asi překvapením, že právě tyto sochy neskončily jako císař František Josef. Už proto, že František Josef byl už zmiňovaným osudem životů tehdejších generací, kdežto Radecký a František I. nebyli zničeni asi také proto, že císař byl vypodobněn jako malá jezdecká socha a není tolik vidět díky umístění v gotické stéle. A v případě Radeckého možná sehrál svou roli fakt, že byl původem Čech; sice císařův služebník v uniformě, ale schopný vojevůdce.

Zpráva ze 4. listopadu, která se věnuje hlavně stržení mariánského sloupu, informuje také o zakrytí soch plachtami. Zdůvodňují tento čin, vedle apriorního ideového rozporu také tím, že „byly umělecky bezcenné“. ⁴⁷ Zde by mohla platit teze o snaze relativizovat uměleckou hodnotu artefaktů za účelem relativizace samotné dějinné role těchto osobností ve vztahu k národní historii. Tomu by mohla odpovídat i autorova zmínka o tom, že poté co byly sochy zakryty, „vypadají jako duchové minulých věků“, a proto „oba přijdou co nejdříve tam, kam patří: do muzeí“. Protože autor také vyzývá k tomu, že „pražské památky nesmějí trpěti“ a „již tedy žádné obrazoborectví“, vypadá to jako výzva k zachování paměti národa, popřít umělecky hodnotných artefaktů.

Typickým karnevalovým projevem se stalo přidání americké vlajky k vlajce rakouské na pomníku maršála Radeckého, která se „tam dodnes třepetá“. ⁴⁸ Tak se z původně českého vojevůdce Radeckého ve službách reakce stal vojevůdce ve službách svobody a svého národa za národní stát.

Za zmínku stojí úvaha, proč tyto zmiňované sochy neměly takový význam jako právě mariánský sloup, který vzbuzoval a ještě dodnes vzbuzuje tolik vášní. Nepochybně je tomu také pro jeho umístění na centrálním náměstí Starého Města, pro jeho výšku, mohutnost a starobylost. Ale právě tento sloup nesymbolizoval

⁴⁷ Večerník Práva lidu, *Různé zprávy*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 2

⁴⁸ Právo lidu, *Radetzského nový prapor*, Praha, roč. 26, č. 257, str. 6

pouze nějakou osobu nebo režim, ale přímo neuralgický bod našich národních dějin - porážku na Bílé hoře. A také proto, že tento architektonický prvek je, co se týká vymezujících aspektů, mnohoznačně vymezen.

2.2.0.0. Místo Bílé hory v dějinném povědomí

2.2.1.1. Dějepisická situace Bílé hory

Na úvod této podkapitoly bych se chtěl zamyslet nad trendem poslední doby ve vnímání a uchopování bělohorského tématu. Na první pohled to vypadá, že se nic zvláštního neděje. V centru pozornosti jsou monografie často účastníků stavovského povstání jako např. Jindřicha Matyáše z Thurnu od Miloše Pojara nebo nověji Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic od Marie Koldinské a monografii „zimního krále“ z pera Jaroslava Čechury. To ale nemá znamenat, že se jedná o nekvalitní práce. Zde jde čistě o tematiku, nahlížení období z různých úhlů, o zájmové preference apod.

Posledního se týká např. velkoformátová kniha Petra Klučiny *Třicetiletá válka*, jež je pojata jako komentovaná obrazová reportáž, zaměřená na tematiku válečného konfliktu nahlíženého z mnoha úhlů, a která se setkala s velmi kladným přijetím odborníků. Je ale otázkou, do jaké míry může vypovídat o myšlení a různých souvislostech své doby, které takováto kniha může poskytnout jen zjednodušené. Ohledně nové monografie o „písaři Fabriciovi“ od Jana Kiliána jsem si položil čistě hypotetickou otázku (i když jsem tuto knihu nečetl a nevím tak, zda historická závažnost této osobnosti si zasluhuje tak velký prostor a nejedná se pouze o vylíčení všeho, co se k této osobnosti v pramenech nachází s důrazem na přesnost a kvantitu), zda nebyla sepsána hlavně na základě toho, že byl Fabricius 23. května 1618 jedním ze tří defenestrovaných z oken Pražského hradu.

Abych zůstal ještě na půdě pouhé hypotézy, všiml jsem si projektu *Velkých dějin země Koruny české* nakladatelství Paseka a napadla mě spekulace, proč ještě nevyšel díl věnovaný Bílé hoře a událostem bezprostředně po ní nadcházejících. Nabízí se hypotetická odpověď – toto období není tak aktuální, zajímavé pro čtenářskou obec jako např. husitská epocha. Její vnímání je zakonzervované,

prostoupené tím, co se dnes běžně označuje jako mýtus Bílé hory a to pro dnešního čtenáře, uvyklého na čistě racionální chápání dějin, nepřitažlivé. To je samozřejmě velmi nepravděpodobné.

2.2.2.1. Mýtus Bílé hory

Bělohorský mýtus pěkně popisuje Vít Vlnas ve svém článku *Byl pohřben národ drahý ...* (⁴⁹, kde říká: „K českému historickému autostereotypu náleží představa, že náš národ musí být – jak správně říká Jiří Rak – veliký ve slávě i utrpení. Školní učebnice a s nimi propojené popularizační výklady tuto představu rozvádějí až k naprosté absurditě. Jestliže právě nesaháme „od moře k moři“ a před našimi cepy se netřese „celý svět“, jestliže nám není dáno momentálně „jako prvním v Evropě rozžítat pochodeň pokroku a humanity“, pak alespoň se ocitáme v úpadku natolik hlubokém a v ponížení natolik tragickém, že i v tom nám vlastně náleží dějinné prvenství.“

Vlnas dovádí bělohorský mýtus až na práh 21. století: „Mohlo by se zdát, že s klasickým nacionalismem 19. století podobné představy navždy zanikly, není to však úplně pravda. Oblíbená schémata českých žurnalistů, podle nichž jsou Češi nejzbabělejšími vojáky NATO a nejzkorumpovanějším národem celé Evropské unie, představují vlastně jen pokračování bělohorského mýtu v jiných souvislostech.“

„Tzv. druhá pražská defenestrace je obecně považována za počátek třicetileté války, proto jí museli věnovat pozornost všichni autoři, zabývající se politickými a vojenskými dějinami této doby, stejně jako otázky příčin a důsledků porážky českých stavů na Bílé hoře. Z hlediska interpretace raně novověkých dějin českého státu jde o období velmi komplikované. České stavovské povstání a jeho porážka na Bílé hoře sehrály v následujících staletích významnou ideovou úlohu, zvláště při formování české národní identity v 19. století, podobně jako období husitské. Do obecného povědomí, formovaného školním dějepisem, pak tyto události vstupovaly ve zjednodušené podobě, a tím pádem i zkreslené podobě. V interpretaci

---

⁴⁹ Vlnas, Vít, *Byl pohřben národ drahý ...*, in: Dějiny a současnost, Praha 2004, č. 5, str. 13-14

*příčin vzniku českého stavovského povstání se odráží osobní zaujetí historika v míře mnohem výraznější, než je tomu u jiných historických údobí.“*⁵⁰

Toto napsal historik Petr Vorel ve své práci v rámci projektu *Velkých dějin zemí Koruny české*, mapující období nástupu Habsburků v roce 1526 až do stavovského povstání. Dá se zjednodušeně říci, že pouze jinými, uhlazenějšími slovy popsal mýtus Bílé hory, jak jsem jej už představil slovy Víta Vlnase.

„Přesto že v nedávných letech bylo vydáno několik nových obsáhlejších studií, zabývajících se touto problematikou, podle mého názoru dosud nebyla překonána interpretace Josefa Petráně, kterému se úspěšně podařilo vysvětlit okolnosti vzniku stavovského povstání s neobvyklým nadhledem a oproštěním se od konfesijních či nacionálních předpojatostí.“

Petr Vorel zde upřímně vyjádřil, jaké je dnešní východisko pro pojetí bělohorského období, když se zde vyjádřil o pojetí Josefa Petráně jako o pojetí *s neobvyklým nadhledem a oproštěným od konfesijních či nacionálních předpojatostí*, s čímž se dá jen souhlasit.

Zajímavé je spíše to, že první vydání Petráňovy *Staroměstské exekuce* v roce 1972, to znamená v době nastupující normalizace, bylo vzhledem k jeho nabourání bělohorského mýtu hodnoceno tehdejší cenzurou jako nebezpečné a už samotné vydání nebylo bez problémů. Poté co byla kniha vytištěna, byla její distribuce cenzurou zakázána a po opětovném povolení ji distribuovat, přišel další zákaz a nařízení ji stáhnout z prodeje, což se dělo tak, že byla kniha během několika dní rozebrána.⁵¹

Zajímavé je to v tom ohledu, že v tomto prvním vydání, nenajdeme kapitolu věnovanou mýtu bílé hory, jako tomu je u vydání z roku 1996 a 2004. Proč se na pořad dne dostal bělohorský mýtus až v roce 1996, je zřejmé. Bylo to vynuceno dobou, která takovým pojetím nepřála, a proto mohl Josef Petráň vydat svou *Staroměstskou exekuci* kompletní až po roce 1989.

Obsáhleji pojednal Petráň bělohorský mýtus už ve sborníku *Traditio et Cultus* z roku 1993, který se ve zkrácené podobě později objevil právě v jeho *Staroměstské exekuci*. Petráň říká zásadní větu: *„Mýtus Bílé hory je natolik*

⁵⁰ Vorel, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české 1526 - 1618*, Praha – Litomyšl 2005, str. 500

⁵¹ Petráň, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 1996, str. 349

závažnou složkou národní tradice novodobého českého národa, že neopomíjel od 19. století nikoho, kdo uchoval v povědomí torza školního dějepisu.“⁵²

Je logické, že pravý mýtus musí obsahovat nějakou zakládací událost – jako např. v případě antického Říma jeho založení, což podle se podle Petráně na Bílou horu nevztahuje a stejně tak podle něj obecně tento „*vrch není opředen mýtem jako Blaník v Čechách nebo jiné mýtické hory na světě*“⁵³. A dále konstatuje, že „*Úlohu tady hraje událost, jež sama o sobě při interpretaci mýtické prvky neosahuje*“.

Právě tuto tezi bych chtěl v této práci zpochybnit. Totiž, že minimálně tu byl potenciál pro tvorbu mýtu kolem Bílé hory, jenž se mohl rozvinout se vznikem samostatného státu, který tento mýtus mohl svými požadavky na svou ideologickou a mýtickou základnu stimulovat.

V dalším textu se autor zabývá ideovými východisky protivných stran, chápání vlasti jako domova nebo obrození jako doby zrodu bělohorského mýtu. Následně pak chronologicky sleduje vnímání tohoto historického odkazu až do vzniku republiky.

„Moravanů“ si všímá jen letmo a nijak je s mýtem nespojuje a ani legionáře nezmiňuje jako možné iniciátory nového mýtu ve spojitosti s Bílou horou. Tím pádem se autor ani nezmiňuje o mýtu jako o možnosti, jeho předpovědi za jiných, ideálních podmínek.

„*Bělohorský mýtus nabyl velkého účinku v letech první světové války, kdy se zvedla emocionalita v celé společnosti, v níž se odrážely tragédie v mnoha rodinách, nouze a veškeré sociální napětí.*“⁵⁴

„*Český sen, jenž dával mýtu smysl, se v představách mnohých v těchto chvílích politicky naplnil: vznikem či obnovením – vzkříšením – samostatného státu byla odčiněna Bílá hora, oběť nebyla marná (jak věřil již Palacký a po něm další generace), viníci – hlavně Habsburkové – byli odstraněni (zůstala ovšem někdy zášť protikatolická), mstitelem, který smyl národní hanbu, se stal autor České otázky*

⁵² Petráň, Josef, *Na téma mýtu Bílé hory*, in: *Traditio et Cultus*, Praha 1993, str. 141

⁵³ Petráň, Josef, *Na téma mýtu Bílé hory*, in: *Traditio et Cultus*, Praha 1993, str. 142

⁵⁴ Petráň, Josef, *Na téma mýtu Bílé hory*, in: *Traditio et Cultus*, Praha 1993, str. 159

prezident Masaryk. Smysl českých dějin se posunul k ideji československého státu, kde nabývala symbolika Bílé hory nového smyslu.“⁵⁵

Tím, že se český sen stal realitou, tím, jak správně píše autor, *nabývala symbolika Bílé hory nového smyslu*. Zde je nutné si uvědomit, že už od obrozeneckých dob tu existoval mýtus Bílé hory, se kterým se ještě s obtížemi potýkal sám Josef Petráň tak, jak jsem to popsal o několik odstavců výše.

Myšlenka *symboliky Bílé hory v novém smyslu* se vznikem republiky je právě tím, co jsem už popsal jako *možný potenciál pro tvorbu nového mýtu, odpovídajícího požadavkům státu na jeho ideologickou a mýtickou základnu*.

Že by se akcentováním bělohorského mýtu, respektive jeho zpochybněním jako skutečných událostí, mohlo jednat o určitý trend, dokládají práce Jana P. Kučery nebo Jiřího Raka. Jan P. Kučera, který se k tématu vyjádřil ve své práci *8.11.1620 Bílá hora*⁵⁶, už jejím podtitulem *O potracení starobylé slávy české* naznačil, jakým směrem se jeho pojetí bude ubírat. Zde se jedná sice o práci odbornou, vycházející z pramenů, ale jejím prvotním cílem bylo právě vysvléknout bělohorský mýtus do naha formou jakési perzifláže.

2.2.3.1. České historické mýty a stereotypy

Pro název této podkapitoly jsem zvolil podtitul práce Jiřího Raka *Bývali Čechové*, jejíž obsah anoncuje již zmíněný podtitul. I tuto práci můžeme považovat, stejně jako *Bílou horu* Jana P. Kučery, za snahu autora podhalit souvislosti kolem autostereotypů českého národa na základě konkrétního archetypálního výběru.

Autor se snaží ukázat na základě nejznámějších archetypů, na jakých autostereotypech česká společnost vybuodovala vědomí sebe sama. Nejbližší mému tématu je kapitola *Tři sta let jsme úpěli*, ale i jiné souvisí s Bílou horou jako např. *Dědičný nepřítel, Šlechta zrádná a cizácká* nebo *Národ božích bojovníků*.

„V 17. a prvních třech čtvrtinách 18. století platila samozřejmě tato bitva za projev zázračného božího přispění, které pomohlo porazit kacírství a prosadilo triumf katolické víry. V tomto smyslu bylo bělohorské vítězství slaveno, na místě

⁵⁵ Petráň, Josef, *Na téma mýtu Bílé hory*, in: *Traditio et Cultus*, Praha 1993, str. 160

⁵⁶ Kučera, Jan P., *8.11.1620 Bílá hora*, Praha 2003

někdejšího bojiště byly pořádány pouti k tamnímu kostelu P. Marie Vítězné, jichž se účastnili i čeští barokní vlastenci, aniž by pociťovali jakýkoliv rozpor mezi svým národním cítěním a svou vírou. Ten se začal projevovat až v souvislosti s nástupem moderního nacionalismu. Který na počátku 19. století v obecné evropské mentalitě vystřídal dosavadní dominantní postavení náboženství. Teprve od té doby je v českém povstání zdůrazňována česká nota (jedná se vlastně o obdobný proces sekularizace výkladu minulosti, jaký jsme pozorovali již v případě husitství) a v bělohorské porážce je spatřována katastrofa celonárodního dosahu.“⁵⁷

Autor upozorňuje v souvislosti s už zmiňovaným rozmachem nacionalismu na adoraci předbělohorské doby, označované také jako „zlatý věk“, která se tak stala protikladem pobělohorského období, a s nímž souvisí proměna role šlechty, která se s Bílou horou stala zrádnou a odnárodněnou tak, jak to popisuje Rak v kapitole *Šlechta zrádná a cizácká*.

V této souvislosti připomíná většinový náhled české společnosti na Bílou horu tak, jak jej kodifikovala obrozenecká inteligence. Jako jeden z prvních, kdo této stereotyp narušil, byl Václav Vladivoj Tomek, který „v první řadě skoncoval s adorováním české předbělohorské společnosti a vinu na porážce povstání přiřkl jednoznačně jeho šlechtickým vůdcům. Také důsledky bělohorské srážky interpretoval Tomek způsobem diametrálně odlišným. Podle jeho názoru habsburské vítězství vlastně znamenalo dobrodiní pro český národ, protože nastolení panovnického absolutismu zabránilo dalšímu růstu šlechtické anarchie, která by českým zemím připravila osud rozděleného Polska“⁵⁸.

Jiří Rak ale připomíná také Tomkovi následovatele, kteří pokračovali v tom, co sám začal, jako byli Antonín Rezek, Antonín Gindely nebo Ernst Denis. V souvislosti se zpochybněním mýtu Bílé hory v 19. století počínaje Tomkem a s tím, jak se toto skepse těžce rodila počínaje Petráněm a konče u Raka nebo Kučery se nabízí paradoxní otázka, proč došlo k tomuto vyrovnávání se s bělohorským mýtem po sto letech znovu. Odpověď je nasnadě, podíváme-li se na období, která dělila obě tyto skupiny historiků od sebe – nejprve rychlý konec myšlenkové svobody první republiky a následná diktatura proletariátu.

2.2.4.1. Druhý život Lipanské bitvy

⁵⁷ Rak, Jiří, *Bývali Čechové*, Jinočany 1994, str. 129-130

⁵⁸ Rak, Jiří, *Bývali Čechové*, Jinočany 1994, str. 131

Pro poznání druhého života Lipan je zásadní práce Petra Čorneje *Lipanské ozvěny*, kde si autor všímá plynutí tohoto „života“ počínaje samotnou bitvou až po nejnovější dobu. Vedle obecných tendencí, ať už shodných nebo protikladných s Bílou horou, jsem se zaměřil zejména na období vzniku Československa, které je i v mém případě v centru pozornosti.

*„Až od šedesátých let se Lipany, podobně jako Bílá hora, stávají frekventovaným symbolem tragických historických událostí, které leží na počátku všech běd a utrpení českého národa. Na lipanských pláních zmirá pod náporom feudalismu česká demokracie, aristokracie tu vítězí nad lidovým živlem, jediným to nositelem skutečného češství, a na planině bělohorské ztrácí zase podlomený český stát fakticky, nikoli de iure, svou samostatnost.“*⁵⁹

Zde autor naznačil skutečnost, na kterou jsem i já v této práci na několika místech upozornil. Lipany a Bílá hora jsou spojené nádoby – Lipany jako počátek konce české samostatnosti a Bílá hora jako samotný její konec. Různé skupiny obyvatel mohly ale chápat význam těchto dvou historických událostí rozdílně. Například minimálně čeští bratři akcentovali lipanskou bitvu a Bílou horu viděli pouze jen jako důsledek toho, co se stalo na lipanském bojišti.

Jak se ještě na jiném místě pokusím dokázat jednu ze základních tezí mé práce, díky snaze přechýlit smutný tón Bílé hory po vzniku republiky a podvědomém ignorování tří sta let národního útlaku, mohla být Bílá hora chápána naopak jako počátek toho, co bylo dokončeno se vznikem republiky.

„Dvojjedinost motivu Lipan a Bílé hory prostupuje českým uměním a publicistikou přinejmenším do rozpadu podunajské monarchie. Nad druhé straně byla frekvence Lipan a Bílé hory nepřímým důkazem sebevědomí obrozeného češství. V prvních fázích se totiž čeští umělci a žurnalisté oběma spíše vyhýbali, nepochybně i proto, že z jejich tragického průběhu a dosahu nemohl formující se novodobý národ čerpat posilu pro své kulturní a politické snahy. Motivy ponížení, úpadku, spánku či ještě častěji smrti, tak úzce spjaté s Lipany a Bílou horou, slouží od šedesátých let jako výzva k zamyšlení nad osudovými mezníky historického

---

⁵⁹ Čornej, Petr, *Lipanské ozvěny*, Jinočany 1995, str. 86

vývoje a zároveň jako k odčinění dějinných traumat i k naplnění oprávnění národních požadavků. Poplatnost doznávající romantice s její nostalgií po zašlé slávě předků i symbolikou hřbitova a smrti se v těchto pracích prolíná s neméně romantickým vzdorným gestem a vůlí k činu.“

Opět se zde nabízejí myšlenky, které platí jako pro Lipany tak pro Bílou horu, které zde nemá smysl více komentovat.

I když měli Lipany a Bílá hora tolik společného (mimo jiné např. stavbu mohyly na lipanské pláni v roce 1919, na Bílé hoře v roce 1920, obojí iniciované sokoly), měli také mnoho rozdílného (mimo jiné např. střet středověké události s novověkou, skoro o dvě století mladší, a jak později poukážu na základě myšlenky Eduarda Maura, právě středověk byl základním kamenem české státnosti; tajemství(sic!) Prokopova hrobu jako popularizujícího a možného mýtotočného prvku). Pokud pomineme myšlenku o spojitých nádobách, která je vlastně silně zjednodušující a ahistorická, byla lipanská bitva také střetem o ideový program, který později v určité podobě přijal za svůj František Palacký a ten zase inspiroval T. G. Masaryka v jeho koncepci národního ideového základu zformulovaného v jeho *České otázce*.

Rozdílnost ale spočívá v aktualizaci a zejména v problematizaci tohoto myšlenkového programu, který je znám jako spor o smysl českých dějin a který měl i svá další dílčí pokračování, která se bezprostředně dotýkala právě Lipan jako místa střetu ideových proudů.

Vedle vydávání např. zásadních prací Josefa Pekaře o době husitské revoluce jako *Žižka a jeho doba* nebo *Kniha o Kosti*, to byly různé polemiky, které vedli na stránkách tehdejšího tisku zastánci masarykovského nazírání na dobu husitskou často právě s Josefem Pekařem, představitelem ideje národa jako nejvyšší hodnoty.

„Pravím krátce, že den vítězství spojených českých stran nad vojskem táborů a sirotků je šťastným dnem našich dějin.“⁶⁰ Tento úryvek z článku, který Josef Pekař uveřejnil v *Národní politice* 27. května 1934, nevyšel v tuto dobu náhodou, ale byl cílen k pětistému výročí lipanské bitvy, které bylo samozřejmě spjato s mnoha slavnostmi v okolí lipanského bojiště, jak to ostatně podrobně popisuje Petr Černeš ve své práci.

---

⁶⁰ Černeš, Petr, *Lipanské ozvěny*, Jinočany 1995, str. 141

Pekař tím samozřejmě neměl menšího cíle, než zpochybnit samotnou husitskou tradici tak, jak ji kodifikoval Palacký a Masaryk a tím také narušit kult osudové bitvy. Ale jak píše Čornej, „*ani historik Pekařova formátu a postavení nemohl svými argumenty zbavit husitskou tradici podoby, jíž nabyla v 19. století a která zapustila trvalé kořeny v historickém povědomí širokých vrstev*“⁶¹.

To ale neznamená, že by Bílá hora nebyla příčinou sporů české inteligence o představách dalšího směřování české politiky. „*Do doby bělohorské měli jsme šlechtu, vlasteneckou, českou, mocnou šlechtu – a která nám posloužila? Roku 1434 zničila stav selský, demokracii českou v bitvě u Lipan, století pozdější zastihlo ji zaměstnanou krvavými šrůtkami s městy našimi a když Ferdinand I. držel krvavý sněm a zlomil posavadní svobody a práva stavu městského – šlechta česká chovala se při tom lhostejně, ne-li s tajným potěšením. Po 70 letech na to ovšem nahlídla, čím prohřešila se n vlasti české a odhodlala se k zoufalému odboji proti Ferdinandu II. Avšak ani tentokráte nedovedla podati ruky lidu a promluvíti k němu slovo, které by ho bylo nadchnulo k boji za svobodu vlasti. Osud rozhodnul – šlechta česká zahynula na Bílé Hoře, avšak národ musel do dna vypít kalich utrpení a země česká zpusťována, že neznají snad dějiny hrůz podobných!*“⁶²

Tato citace radikálního odsouzení české šlechty z časopisu *Svoboda* neměla jen funkci historického exkurzu, ale poukazovala také na sepětí staročeských politiků v čele s Palackým po obnovení ústavnosti v roce 1861 s českou šlechtou. To byl i jeden ze sporů, který vedl k jejich rozštěpení a posléze k porážce ve volbách na počátku devadesátých let.

V této rovině se Bílá hora, respektive její odkaz, stala sporným bodem také na počátku samostatné republiky. To se týkalo např. rušení šlechtických titulů a zejména pozemkové reformy z roku 1920, u jejíhož „dokončení“ podle představ komunistů po druhé světové válce stála Bílá hora naposledy v popředí zájmu při tvorbě národní ideologie založené na místě paměti.

2.2.5.1. Maurova koncepce paměti hor

⁶¹ Čornej, Petr, *Lipanské ozvěny*, Jinočany 1995, str. 142

⁶² Rak, Jiří, *Bývalí Čechové*, Jinočany 1994, str. 76-77

Jednou z významných historických prací, která se věnuje paměti místa v historické paměti českého národa, a to přímo paměti vrchů, je nedávno vydaná *Paměť hor* Eduarda Maura. Autor si do této práce vybral čtyři památné vrchy a jedno pohoří s tím, že většinu místa v knize věnuje Šumavě, která je takto zpracována poprvé a u zbývajících vrcholů jde spíše o souhrn toho, co už bylo k jednotlivým tématům napsáno, což jim ale určitě neubírá na kvalitě, protože autor prokazuje jako profesor českých novověkých dějin širokou znalost pramenů k jednotlivým motivům jak úřední povahy, tak i znalost publicistiky a krásné literatury.

Eduard Maur si vedle Šumavy vybral Říp, Blaník, Hostýn a Radhošť. S tím se samozřejmě nabízí otázka, proč si také nevybral Bílou horu. Pokud pomineme důvod čistě osobního výběru, nabízí se úvaha, proč Bílou horu mezi ostatní památná místa nezařadit.

Samozřejmě že bychom mohli spekulovat i o jiných vrcholech jako je např. Svatá hora u Příbrami nebo Svatý kopeček u Olomouce. Autor ale dává přednost těm vrchům a pohoří, které mají hlavní spojitost s národní pamětí, když se odvolává na Vladimíra Macuru, podle něhož tyto vrchy „nabývaly v českém nacionálním myšlení úlohy významných symbolů, [které] byly tak či onak „historizovány“, tj. spojeny s významnými historickými ději“. ⁶³ Úvodní kapitola se proto jmenuje *Hory a paměť národa*.

To ale diskvalifikaci pro Bílou horu neznamena, spíše naopak. Zde se samozřejmě nabízí hodnotový odkaz jednotlivých vrcholů a pohoří. Šumava jako *pevná vlasti hráz*, Říp a příchod Čechů do české kotliny, legenda o blanických rytířích, legenda o ubránění před Tatary na Hostýnu a legenda o slovanském a starokřesťanském kultovním místě na Radhošti.

Pokud byl tento aspekt pro autora určujícím, lze poukázat na proměnu bělohorského odkazu po vzniku Československa a jeho další (spíše možnou než nějak rozvinutou) transformaci po nástupu komunistů k moci. Pokud ani toto nebylo určujícím, nabízejí se další otázky. A to ohledně samotné paměti místa. Jestli můžeme Bílou horu zařadit mezi místa se svou pamětí - takovou, jakou jim přikládá sám autor. Jestli splňuje určité náležitosti stát tímto symbolem. I toho si Eduard Maur na konci své knihy všímá, když hledá určitou charakteristiku „svých“

---

⁶³ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 11

památných hor. Právě toto porovnání Bílé hory s ostatními vrchy a pohořím, nám může posloužit k pochopení role Bílé hory jako památného místa.

2.2.5.2. Aspekt „vrchovosti“

Přesto že se jedná v případě Bílé hory o horu, která má toto označení přímo v názvu, jedná se pouze o vyvýšenou plošinu na západním okraji Prahy, která se nachází 380 metrů nad mořem a tím tak výrazně zaostává i za nejnižšími vrcholy z Maurova výběru – Hostýn 735 m. n. m. a Velký Blaník 630 m. n. m. Bílá hora tak nevytváří žádnou přírodní siluetu jako je tomu například právě u Hostýnu nebo Blaníku. To může být jedna ze slabin, které mohou Bílou horu diskvalifikovat z dané pětice.

2.2.5.3. Válečný aspekt

„Podobně jako je tomu u jiných evropských, ale i mimoevropských „památných míst“, je paměť našich hor velmi často spojena s válkou.“ ⁶⁴ S tou je spojena většina vrchů Maurovy pětice hor a pohoří, stejně tak jako Bílá hora. Ale není války jako války, i když bychom zde spíše měly mluvit o bitvách jakožto jedinečných vojenských střetů na jedinečném historickém místě. Autor totiž dále mluví o tom, že se jednalo o války většinou vítězné, které měly povahu někdy reálnou, někdy zcela smyšlenou.

To už roli Bílé hory problematizuje, protože se v ostatních případech jedná o střety vítězné a stejně tak se v rámci Maurova výběru jedná (kromě Šumavy, kde je zase problém s lokalizací jednotlivých bitev) o střety, které dnešní moderní historická věda odsunula do říše legend.

2.2.5.4. Aspekt „nestředověkosti“

Co je nezpochybnitelným rozporem dané pětice hor a pohoří ve srovnání s Bílou horou, to je na rozdíl od Bílé hory jejich středověký původ. Výjimku tvoří jen

---

⁶⁴ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 344

zápas Chodů za svobodu, který má ale své kořeny už ve středověku a do určité míry také valašská zbojnická tradice.

„Soustředění k starším českým a moravským dějinám zřetelně prozrazuje identifikaci příslušníků novodobého českého národa s českým středověkým státem a jeho osudy, ba i s českým dávnověkem. Příchod Čechů do vlasti, kult boha Radegasta, úcta k soluňským bratřím, vítězné bitvy v letech 631, 1040, 1126, 1241, 1431 nebo 1467, to vše jsou události, s nimiž se novodobý Čech samozřejmě ztotožňuje jako se svou minulostí. Jde přitom o události, které byly z velké části českou historiografií oslavovány po staletí, jejichž paměť byla českými dějepisci předávána z generace na generaci a které se posléze plynule včlenily do novodobého českého historického vědomí.“ ⁶⁵

S tím také souvisí kratší doba na to, aby mohlo dojít k vytvoření nějakého legendistického příběhu, který by mohl realitu Bílé hory proměnit v přijatelnější verzi pro český nacionální vývoj. Dalším rozměrem je samozřejmě lepší zapamatovatelnost a to také v souvislosti s rozvojem knihtisku a informovanosti obecně, zkracování vzdáleností apod. Příkladným médiem, kterého nemohla Bílá hora využít, a které by případnou legendu nebo náběh k ní mohlo využít, byla *Kronika česká* Václava Hájka z Libočan.

„Čtenář, který pozorně přečetl celý text této knihy, je možná udiven, kolik shodných rysů historická paměť sledovaných vrchů vykazovala a snad i dosud vykazuje. A byl by ještě překvapenější, kdyby se rozhodl srovnat historickou paměť hor s historickým povědomím o minulosti dalších „památných míst“, a to nejen u nás, ale také jinde v Evropě, ba i mimo její hranice, neboť by všude našel nějaké shody, poznal by, že evropské národy se opírají o stejné pojetí národa a jeho dějin, o stejný historický a kulturní vztahový systém.“ ⁶⁶

2.2.5.5. Aspekt lokalizace

Aspekt lokalizace historické události je sice v případě Bílé hory samozřejmý (třeba jen pro její novověký charakter), ale u jiných památných vrchů bylo hledání místa historických událostí problémem zejména pro jejich připomínání a uchování

⁶⁵ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 348

⁶⁶ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 344

v paměti národa. Tak tomu bylo například u bitvy u Brůdku. „*Aby mohla být oslava vítězství z roku 1040 dovršena, zbývalo jen jedno - najít místo, kde se bitva konala, případně nějakou památku, která by ji připomínala, fixovat slavný děj k symbolickému objektu.*“⁶⁷

I když se může zdát aspekt znalosti místa historické události jako zřetelně pozitivní pro posun v historické události, může to být paradoxně právě naopak. Právě samotné hledání může posloužit jako podnět pro vytvoření nějaké legendy. To dokazuje Eduard Maur na příkladu Hostýnu, který ocituji níže také ve vztahu místa paměti a objektu.

2.2.5.6. Aspekt „objektivace“

A ještě jedné věci ve vztahu k lokalizaci památných míst je nutné si všimnout. A to spojitosti historické události s nějakým objektem. To zaznívá i v předešlé citaci k bitvě u Brůdku - *najít místo, kde se bitva konala, případně nějakou památku, která by ji připomínala.* A stejně tak jako mohlo být hledání historické události paradoxně impulzem pro posun v kolektivní paměti daného příběhu, tak také existence nějakého objektu, respektive její nové propojení, mohla přispět k témuž posunu jako u hledání historické události.

Zmiňovaná citace týkající se Hostýnu dobře dokládá souvztažnost paměti místa s její lokalizací a „objektivací“. Eduard Maur přibližuje šestisté výročí nikdy neuskutečněné bitvy s Tatary z roku 1241, kdy nejvýznamnějším spisem, který v jubilejním roce vyšel, byl sborník historických a literárních prací, který připravil olomoucký profesor češtiny Alois Vojtěch Šembera a nazval jej *Vpád Mongolů do Moravy.*

„Sám jeho pořadatel přitom zdůraznil, že spis je určen především hostýnským poutníkům, čímž nepřímou položil hlavní váhu na druhé centrum oslav na Moravě – Hostýn. Olomouc byla totiž v polovině 19. století silně německá a navíc tu nebyl žádný vhodný objekt, který by bylo bývalo možno bezprostředně spojit s událostmi roku 1241. Takový objekt byl jen na Hostýně, ovšem nacházel se ve velmi zuboženém stavu. Zdejší zrušený kostel byl nicméně stále cílem četných

---

⁶⁷ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 130

poutníků, kteří se k hostýnské Panně Marii obraceli zejména v čas nouze, jak ukazuje například píseň vydaná v cholеровém roce 1832.“⁶⁸

Původně byla Hostýnu konkurencí města Olomouc a Holešov, ale díky zpustlému kostelíku se podařilo spojit historickou událost právě s Hostýnem, čímž se tak propojil aspekt lokalizace a „objektivace“ při formování kolektivní paměti místa.

Zajímavé je vztáhnout aspekt „objektivace“ k Bílé hoře. Na jedné straně je zde do dnešních dnů poutní kostel Panny Marie Vítězné, který byl postaven právě jako připomínka bělohorské bitvy, respektive vítězství císařských vojsk a zejména vítězství katolického pravověří. Ale to je připomínka cizí kolektivní paměti místa. Nás zde zajímá česká národní kolektivní paměť.

Objekt, který by bělohorskou událost připomínal v duchu českého nacionalismu, se ale na Bílé hoře také nachází, a který bychom mohli za určitých okolností prohlásit za „objektivaci“ paměti místa českého nacionalismu ve vztahu k Bílé hoře. Jedná se o Velkou hospodu na Bílé hoře⁶⁹, která sice ještě nedávno jako hospoda fungovala, ale vývoj bělohorské paměti po druhé světové válce a její zavření v šedesátých letech definitivně ukončilo její roli jako „objektivaci“ paměti místa, který byl ještě umocněn existencí pamětních knih, do kterých zapisovali své postřehy zdejší návštěvníci

I když jsou to spíše zajímavosti, než skutečnosti, které by mohly mít větší vliv na dění kolem možné „objektivace“, je možné si všimnout toho, že tato hospoda vznikla na půdě původně plánovaného servitského kláštera, kteří ale pro odlehlost místa už v 17. století odešli a tím začíná historie zdejšího hostince. Její slavná minulost začíná s jarem národů kolem od poloviny 19. století, kde se začali objevovat známé postavy intelektuální Prahy, což mělo i tu výhodu, že zdejší stolní společnosti nebyly tolik na očích úřadů jako v centru Prahy.

Jedná se zde o fakt, že pozemek hospody měl původně posloužit jako servitský klášter a z této doby se zde zachovala na severozápadní straně areálu hospody kaple svatého Martina, která byla dostavěna v roce 1719 a spadala pod správu libocké fary.

Že by měl tento sakrální prvek vliv na utváření sakrálního objektu spojeného s místní pamětí bělohorské bitvy, je ale nepravděpodobné. Spíše se zde mohl

⁶⁸ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 297

⁶⁹ Mikulecká, Libuše, *Velká hospoda na Bílé hoře*, Praha, 1976

projevil naopak archetyp „české chaloupky“, jak o něm pojednává ve své zmiňované práci Jiří Rak. Idealizace českého sedláka, z něhož pochází ryzí češství, a jež bylo počátkem obrození národní kultury.

Je to představa o „ideální české nezkažené vesnici, uchovávající národní a lidské hodnoty, však i přes nepřízeň věků v našem vědomí přetrvala a přežila i komunistickou éru“ (70).

„Kde naopak iniciativa k postavení takových pomníků neměla dostatečnou lokální základnu nebo kde přišla pozdě, poté co nacionální zápal překročil svůj zenit, či byla příliš megalomanská, vybudování pomníků nedošlo. Takový byl například osud plánovaného pomníku husitského vítězství roku 1431 na Baldově u Domažlic.“ Jakmile ovšem chyběl památník jako didaktický prostředek a předmět kultu, samy události se postupně vytrácely z historické paměti nebo klesal význam, který jim byl původně připisován.“ (71)

Této citaci příznačně odpovídá osud plánovaného bělohorského pomníku, který nakonec zůstal pouze na papíře, a to právě z důvodů zde řečených. Zejména bylo problémem sehnat dostatek peněz, protože se jednalo o monumentální koncepci.

2.2.5.7. Aspekt synkretismu

Důležitým postřehem Eduarda Maura ve vztahu k obecné typologii význačných vrchů v paměti národa je synkretismus, nebo-li „snaha spojit co nejvíce prvků lokální, regionální či skupinové historické paměti v jednu paměť národní, zejména sloučit paměť českou a moravskou, bez ohledu na to, že si jednotlivé prvky nově vytvářené tradice mohly značně protiřečit“. (72)

Eduard Maur dává příklad přímo programového charakteru – stavbu Národního divadla, do kterého byly umístěny základní kameny z různých míst Čech a Moravy a tím pádem také s různými historickými odkazy. Tyto odkazy si ale v rámci jednoho celku, jako je např. už zmiňované Národní divadlo, často protiřečí.

⁷⁰ Rak, Jiří, *Bývali Čechové*, Jinočany 1994, str. 95

⁷¹ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 350

⁷² Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 347

Ale už samotné paměti jednotlivých míst – jednotlivých vrchů – jsou někdy také protichůdné, jak to dokazují např. práce právě z oblasti literární historie.

Blaník a jeho blaničtí rytíři, v nichž ožívá tradice husitských bojovníků, kterým ale stojí v čele „mírumilovný“ kníže Václav, který se skloní před autoritou německého císaře, Hostýn s jeho fiktivní bitvou s Tatary, která lépe vyhovovala mariánskému místu, než střet se Švédy, který byl pravděpodobně předobrazem bitvy s Tatary anebo Radhošť, který se stal místem kultu jak pohanského boha, tak křesťanských věrozvěstů.

Co se týká Bílé hory, platí zde opět konstatování jako v případě možné legendy, která mohla realitu Bílé hory proměnit v přijatelnější verzi pro budoucnost českého národa. I zde můžeme spíše jen odhadovat možné náběhy na synkrezi různých vlivů.

„....., slavnostní řečník Dr. Antonín Čížek se dostavil v kostýmu Jana Žižky, další pražští hosté byli vybaveni alespoň holemi žižkovkami, zakončenými hlavou slepého vojevůdce, zatímco P. Vlasák prozpěvoval mocným hlasem: „Nechť se Bílá hora raduje, / Blaník se otvírá / ..... Kdo nám zdolá naši českou zem, / když svatý Václav jede s praporem?“⁷³

Tato událost se stala v památném roce 1868, v roce tzv. táborů lidu, které měli asociovat husitské setkávání obyvatel na památných vrších. Tento tábor lidu však byl pro požadování historického státního práva rozehrán četnictvem. Je tu dobře patrný náběh spojený s rostoucí silou národního živlu k synkrezi tragického místa národních dějin s mytickou horou spjatou se slavnou vojenskou minulostí.

Jsou to pravděpodobně první známky toho, co se bude dít po vzniku samostatné republiky – snahy proměnit tragiku Bílé hory v místo, které bude v národní paměti spojováno s něčím, na co by český národ mohl být hrdý.

Jiný tábor lidu se měl uskutečnit právě v době připomínky výročí Bílé hory. *„Srazy na Blaníku měli roku 1868 vyvrcholit symbolickým pochodem z Blaníku na bělohorské bojiště 7.-8. listopadu, který byl pečlivě připravován, zejména Villanim, ale nakonec se neuskutečnil, protože v Čechách bylo mezitím vyhlášeno stanné právo“.*

---

⁷³ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 276

„U nás vzpomenu v předvečer výročí B í l é h o r y rovněž okázale. V 6 hod. vyšel mohutný průvod všech místních spolků i občanstva, rovněž z N o v é K d ý n ě, který za zpěvu národních písní bral se obcí ke „Klobouku“, kde promluvil Sokol obč. Šrámek o Bílé Hoře. Za stranu sociálně demokratickou obč. J. P o s p í š i l z Domažlic, který vytknul úkol náš v naší mladé republice. Obě řeči provázeny byly hlučným souhlasem shromážděného tisícového množství, pozorně jsouce vyslechnuty. Na to zapálena hranice, do jejíchž plamenů lid vrhnul rakouské pozůstatky: obrazy, diplomy a j. v., dokázav tak, že súčtováno na dobro .... Ve vzorném pořádku nastoupen zpáteční pochod, který voláním slávy našim osvoboditelům byl občanstvem pozdravován.“⁷⁴

Zde je možná skrytý akt synkreze lokální tradice – „Klobouku“ spjatého s osobností Jana Sladkého Koziny a celonárodní tradice – Bílé hory. Patrně se jednalo pouze o logické připomenutí celonárodního výročí na místě zdejšími lidem blízkého a známého a potenciální synkreze by potřebovala za vhodných podmínek svůj čas. Zajímavější je zde fakt, že jak osobnost Koziny a tak Bílá Hora byli historické skutečnosti spjaté s tragickou situací národa a přesto se zde dočítáme o tom, že zdejší akce odehrávala za *mohutného průvodu všech místních spolků i občanstva a zpěvu národních písní*.

2.2.5.8. Aspekt spravedlnosti

Tento článek a jeho hodnotový výklad přímo souvisí s jeho názvem – *Nemesis*. Nemesis jako antická bohyně spravedlnosti, která metaforicky stojí za tímto činem – „8. l i s t o p a d u 1620 zničilo vojsko bavorského vévody Maxmiliána v bitvě na Bílé Hoře českou samostatnost; dne 8. l i s t o p a d u 1918 vyhlášena v Bavorsku republika a sesazen pravnik bělohorského vítěze“. ⁷⁵ Smyslem této poznámky pravděpodobně nebylo ukázat ironii dějin, ale spíše – i když nesmyslnou – spravedlnost dějin. Bezpráví spácháno na českém národě bylo po třech stech letech odčiněno na potomkovi jeho spolupůvodce.

To je ale jen jedno poselství. To skryté není zdánlivě tak zatíženo minulostí, je ale aktuálnější. Mluví se zde o tom, že českou samostatnost „zničilo vojsko bavorského vévody Maxmiliána“. Vypadá to, jakoby jediným hrobníkem naší

⁷⁴ Posel od Čerchova, *Kouto u Domažlic*, Domažlice, roč. 47, č. 47, str. 2

⁷⁵ Národní politika, *Dva sloupy*, Praha, roč. 36, č. 261, str. 2

samostatnosti v 17. století byl pouze bavorský vévoda Maxmilián. Jako by na bělohorské pláni bojovalo proti „domácím“ pouze jedno vojsko. Jako by toto vojsko bylo složeno pouze z Bavorů – Němců. Přesto že se invazní vojsko skládalo vedle císařského i z vojska vévody Maxmiliána Bavorského, byla to jako všechna tehdejší vojska žoldněřská armáda a i když měl asi větší důvěru císaře sám Maxmilián než hrabě Buquoy, stojící v čele císařské armády, byl i tak hlavou protistavovského odporu sám rakouský císař Ferdinand II.

Spravedlnost zpodobněná antickou bohyní Nemesis byla ve vztahu k Bílé hoře a obecně ke vzniku samostatného státu jedním z archetypálních prvků, spjatých s touto dobou, jako zadostiučinění za to, co si český národ musel vytrpět.

Také J. S. Machar neopomněl v projevu k výročí Bílé hory připomenout tento aspekt: *„Kdybych měl a směl mluvit o Bílé Hoře ještě před měsícem, řeč moje by byla musila tryskati krví a žlučí. Nebylo strašnějšiho slova v našich dějinách, než Bílá Hora ..... I nad Habsburky bděla Nemesis.“* ⁽⁷⁶⁾

V roli Nemesis vystoupila v *Malých Lidových novinách* také *Osudná osmadvacítka* ⁽⁷⁷⁾. *„Když 28. června 1914 padly sarajevské výstřely, netušili jsme my a tím méně skupina mocných lidí, která 28. července 1914 vypověděla Srbsku válku, 28. listopadu 1915 rozpustila Českou Obec Sokolskou „velezrádců“ – že osudná osmadvacítka objeví se jako Nemesis s celou hrůzou důsledků pro panující koruny a korunky.“*

2.2.5.9. Aspekt hrdinství

Jiným aspektem, který je charakteristický pro místa paměti spojený s bojem, jako je zmiňovaná pětice míst, je slavný hrdinský čin. U Bílé hory se to může zdát z hlediska poražené strany jako protimluv, ale i toto místo paměti má své hrdiny, kterým už ale nebylo dáno do vínku, stát se určujícím faktorem při formování bělohorské historické paměti z důvodů výše zmíněných.

Přesto že mluvíme o novověké historii, stále se jedná o historickou epochu, kdy se individualita v historických pramenech prosazovala jen výjimečně – v případech vojsk jen u jejích velitelů. Z tohoto důvodu samozřejmě nemůžeme

⁷⁶ Hlas lidu, *Na soudě dějin*, Prostějov, roč. 33, č. 92, str. 2

⁷⁷ *Malé Lidové noviny, O(s)udná osmadvacítka*, Brno, roč. 26, č. 301, str. 3

považovat za hrdiny vojevůdce, kteří buď zradili jako Arnošt z Mansfeldu nebo ty, kteří byli v době bitvy v Praze, ale na bojišti se podle dochovaných svědectví nijak hrdinsky nezachovali.

Ještě dnes je dobře znám osud tzv. Moravanů - pomocného sboru, jehož slávu později zastínila skutečnost, že se jednalo o žoldnéře z německých zemí, což ale v době vzniku republiky ještě nebylo obecně přijímáno.

Univerzálním archetypem pro vnímání vojenské síly českého národa, stejně jako je tomu v případě Slovenska vrch Sitno nebo v Německu hora Kyffhäuser, je hora Blaník, s níž je spojena pověst o blanických rytířích, kteří vyjedou z hory na pomoc národu v okamžiku, kdy mu bude nejhůře.

Blaníku a problematice národních symbolů a jejich interpretaci obecně se široce ve své práci věnoval literární historik Vladimír Macura. Z jeho pojetí Blaníka jako symbolu národní alegorie vyplývá jeho chápání ve dvou odlišných rovinách. V prvním případě se jedná o náhled Blaníka jako alegorie celého národa.

„Blanická legenda mohla být přijímána jako alegorie „spícího národa“, jehož elita se probouzí, aby národ v poslední chvíli zachránila. K alegorii Blaníka jako podobenství českého národního poslání (Blaník = český národ) se tento typ alegorie (Blaník = vlastenecká inteligence) přimyká jako jeho aktivistická, agitační verze, mytizující naopak konkrétní společenskou a kulturní činnost vlastenecké špičky.“ ⁽⁷⁸⁾

Z toho vyplývá, že v tomto případě je Macurovi Blaník symbolem naděje, protože blanické vojsko je zde pouze zástupným symbolem. Spása národa se tak objeví v konkrétní podobě, která ale nebude mít nic společného s vojenskou silou. Tito „blaničtí rytíři“ nebudou bojovat mečem, ale jejich zbraní bude pero.

Druhou rovinou vnímání Blaníka je potom rovina boje, respektive vojenské síly českého národa, pomineme-li zde nedůležitou skutečnost, že původně se uvnitř hory nacházeli z pohledu většiny českého národa postavy nepřátelské jako např. Oldřich z Rožmberka. *„Zvlášť ideologicky využitelná byla ovšem sama základní představa Blaníka jako „konzervy“, uchovávajících v skrytě živém stavu „slavnou českou minulost.“* ⁽⁷⁹⁾

⁷⁸ Macura, Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, str. 23

⁷⁹ Macura, Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, str. 22

I když hlavním odkazem *slavné české minulosti* z hlediska blanického mýtu byla husitská tradice, i tato rovina měla své aktualizace. Z tohoto pohledu spatřuje Macura první známky příchodu národní spásy v revolučním roce jara národů 1848. Eduard Maur připomíná v této souvislosti Josefa Kajetána Tyla, který „*dokonce přirovnává blanické rytíře k měšťanskému ozbrojenému sboru Svornost*“⁸⁰. Podle Macurovy teorie tak není nutné se podívat nad tím, že ozbrojené měšťanstvo je přirovnáváno k blanickým rytířům, protože tito „rytíři“ byli alegorií národa, respektive jeho části.

2.2.6.1. Legionáři

Samozřejmě, že v době vzniku republiky se nabízela aktualizace archetypu blanických rytířů nebo božích bojovníků v podobě legionářů, kteří nejenže se svou statečností přímo zasloužili o nový stát, ale byli za tyto hrdiny českou společností také považováni, s čímž právě souvisí zmiňovaná aktualizace.

Působení legionářských vojsk na východní a západní frontě a jejich nezpochybnitelná zásluha na vzniku Československa je samozřejmostí obecně známou a snadno srozumitelnou. Toť, co se týká velkých politických dějin. Ale i legionářský fenomén má svůj „druhý život“. Ten samozřejmě tak známý není už proto, že tento „druhý život“ nebyl zatím v odborné literatuře hlouběji zpracován, a proto není snadné ho jednoduše uchopit. A to také proto, že vznikl a vyvíjel se za první republiky v různých souvislostech.

Legionářský fenomén jsem přímo zmínil v tezi této diplomní práce, a proto je významným pro výklad Bílé hory v okamžiku vzniku samostatného státu. Legionářská vojska žila tehdy v hlavách obyvatel země žhavou přítomností, a proto se tato tematika v dobovém tisku dotýkala hlavně současných, praktických záležitostí. Spojování legionářského tématu s národní minulostí bylo spíše výjimečné a vyskytovalo se hlavně ve formě krátkých notic a patetických básní. Nicméně i toto stačilo k tomu, aby se zde mohla rozvinout legenda ve formě eposu, která ale byla násilně přerušena s koncem první republiky.

---

⁸⁰ Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006, str. 271

Výjimečná pozice legionářského vojska se odráží již v *Provolání Národního výboru* z 28. října 1918, kde jsou legionáři příznačně spojováni s nesmrtelností a kde je vlast mimo jiné vyzývána: „*Nezklameš očekávání celého kulturního světa, který se žehnáním na rtech vzpomíná Tvých slavných dějin, jež vyvrcholily v nesmrtelné výkony československých legií na západním bojišti a v Sibiři. Celý svět sleduje Tvoje kroky do nového života, Tvůj vstup do země zaslíbené. Zachovej štít čistý jako jej zachovalo Tvé národní vojsko: československé legie.*“⁽⁸¹⁾

Konkrétnějším vyjádřením aktualizace blanického archetypu je například titulní strana *Českého slova* s básní výmluvně nazvanou *Blaničtí rytíři*. „*Ve chvíli nejtěžší ze svaté hory vstali, že vlast svou z poroby zachrání, přísahali. .... A proto plýtvali krví svou, duchem, těly, radostně bili se, slavně i potupně mřeli. .... Na oltář vlasti své v obět' se sami kladli, bez víry v jitra zář za noci temně padli. .... Mrtvoly všech, kteří za ně se ve tmě bili, vítězně prapor vlál nad nimi červenobílý. .... Ve chvíli nejtěžší za svaté hory vstali, za noci v boj šli, však jitra se nedočkali. .... Po boji znaveni v zakleté hoře zas spíte. Jestli však přec jednou krvavá zář zas vzplane, pak věřím, že každý z vás znovu zas z mrtvých vstane.*“⁽⁸²⁾

Nemělo by zůstat nepovšimnuto věnování této básně, které je uvedeno v závorce pod jejím názvem. Je zde uvedeno, že tato báseň je věnována *padlým legionářům českým*. To znamená, že ne jen ti, co se vrátili z bojišť první světové války, byli považováni za hrdiny, ale i ti, co v této válce *slavně mřeli*, byli považováni za tragické hrdiny, novodobé mučedníky svého národa.

Zajímavá je také zmínka o tom, že vedle *mření slavného, mřeli* legionáři také *potupně*. To patrně nemá znamenat, že by novodobí blaničtí rytíři nebyli dostatečně stateční, ale spíše to mohlo upomínat na krutost prvního světového konfliktu nebo obecně na nějakou nešťastnou náhodu vedoucí až ke smrti, která neměla s hrdinskou smrtí nic společného.

Vedle národního symbolu, *červenobílého praporu*, se zde nachází obligátní krev - nezbytný atribut tragického hrdiny. Je zde také nezbytná polarizace mezi světlem a tmou, respektive dnem a nocí, které se kryjí s bdělostí a spánkem. Je zajímavé, že autor zde důsledně dodržuje oddělení světa živých od světa mrtvých –

⁸¹ Veselý, Zdeněk, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 2003, str. 277

⁸² *České Slovo (večerní vydání)*, Praha, roč. 10, č. 3, str. 1

blanických rytířů, kteří nejen za noci spali, ale také *za noci v boj šli a ve tmě se bili* a také samozřejmě *za noci temné padli*.

Interpretace tohoto jevu by si zasloužila hlubší prozkoumání a zejména znalosti i z jiných společenských věd jako například z antropologie. Proto se zde jen ve zkratce pokusím o hypotézu, která by mohla tuto tendenci osvětlit, ale ne plnohodnotně vysvětlit.

Nabízí se vysvětlení, že přirozeným prostředím světa mrtvých – podsvětí, záhrobí apod. je tma, noc. Samotné důsledné oddělování světa živých a mrtvých je možné interpretovat také jejich neprostupností. Pokud dojde ke kontaktu jednoho s druhým, jejich síla, hodnota už nebude taková, jaká byla původně. Jako analogie může posloužit říše pohádek, kde například určité kouzlo působí pouze v noci a přestává fungovat s prvním slunečním paprskem. Proto je obecně v oblasti pohádek třeba snaha zachovat oddělení dobra a zla, jejichž vzájemné prolnutí by jejich podstatu relativizovalo. A pokud toto aplikujeme na blanický fenomén, totéž platí i zde. Jejich kontakt s denním světlem, se světem živých by mohlo narušit samotný princip „kouzla“.

„Sláva čsl. Legií rozletěla se celým světem. Odevšad přicházeli Čechové a Slováci a hlásili se k legiím. Bylo postaveno 10 pluků: blanický, cyrilometodějský, Jana Žižky z Trocnova, Prokopa Velikého, Masarykův, hanácký, slezský, tatránský, Palackého a K. Havlíčkův.“ ⁽⁸³⁾

Jména jednotlivých pluků odkazovala obecně k ideovým základům zahraničního odboje a zejména k slavné domácí vojenské tradici. Je proto příznačné, že se zde nachází jak *blanický* pluk, tak pluky odkazující k archetypu božích bojovníků - *Jana Žižky z Trocnova a Prokopa Velikého*.

Například v *Hlasech z Hané* se v rámci článku *Pozdrav Prostějova Československému státu* objevuje ve spojení s působením legionářů jak jejich označení jako blanických rytířů, tak také jako božích bojovníků.

„Nemůže začít nové práce, nedávše vyraz své úcty, svého obdivu i lásky těm, kteří dnešní den nám připravili: jsou to naši stateční boží bojovníci, naši českoslovenští legionáři ..... Na cestě po ní vzpomenou i mrtví v rakvích

---

⁸³ *Kronika Biskupic*, str. 224, in: Státní okresní archiv Prostějov

vzpomenou našich Blanických rytířů a lépe budou spát na hlíně, jejich krvi osvobozené a vykoupené.“⁸⁴

„Naši legionáři – to jsou blaničtí rytíři, které národu po staletí slibovala pověst. Přihlásili se k boji v nejtěžší chvíli světové války, kdy z událostí na bojišti a z kruté persekuce doma malomyslně i přemnozí z našich lidí a v bronzových cetkách z Vídně viděli záchranu svou a snad i národa. Blaničtí rytíři v pravý čas se přihlásili a národ zachránili.“⁸⁵

I Sám Masaryk byl někdy pasován na blanického rytíře, aby se potvrdila myšlenka o tom, že blanický mýtus je možné chápat nejen v kontextu opravdového boje, ale také jako intelektuální činnost.

*„Ty požehnaný tam za mořem, v dáli,
spasiteli, všech českých duší králi,
blanický vojvodo – Masaryku!“⁸⁶*

Stejně tak v kronice Biskupic na Prostějovsku se ozývá kult rytířství, samozřejmě evokujícího ty nejlepší hodnoty, jaké byly vždy s rytířstvem spojovány v duchu už řečeného o dvou možných výkladech role blanických rytířů.

„A na konec seslala Prozřetelnost národu našemu největší svůj dar – rytíře s neposkvrněným lesklým štítem, hrdinu bez bázně a hany, znovu ožilého božského bojovníka, poslého z nejchudší chýše slovácké, který vlastní silou prodral se ke slunci vzdělání, jímž ozářil náš národ a dokončil svou životní práci veliké dílo svých předchůdců.“⁸⁷

2.2.6.2. Národní sbírky na legionáře

Díky historickému okamžiku, jakým byl vzniku samostatného národního státu a také díky válečným hrůzám, vzniklo spontánně mnoho aktivit podporujících v mnoha směrech nový stát a obecně solidaritu uvnitř společnosti.

⁸⁴ Hlasy z Hané, *Pozrav Prostějova Československému státu*, Prostějov, roč. 37, č. 89, str. 2

⁸⁵ Malé Lidové noviny, *beseda*, Brno, roč. 26, č. 301, str. 3

⁸⁶ Český kraj, *Píseň volnosti*, Plzeň (Praha), roč. 1918, č. 45, str. 1

⁸⁷ *Kronika Biskupic*, str. 221, in: Státní okresní archiv Prostějov

Jedním z takových příkladů bylo *České srdce*, národní pomocné sdružení, které založila z podnětu spisovatelky Růženy Svobodové Renata Tyršová v roce 1917. Cílem této humanitární organizace bylo zachránit obyvatelstvo Prahy, zejména děti, před hladem. Bylo rozděleno na jednotlivé odbory: zásobovací, rozdělovací, finanční a dětský a po příkladu *Českého srdce* byly organizovány podobné podniky také na Moravě, ve Slezku i ve Vídni.

Vedle zmiňovaného *Českého srdce* to byla známá národní sbírka na zlatý poklad nového státu nebo aktivity *Cerveného kříže*. Ale lidé, ať už organizace nebo jednotlivci, přispívali na činnost různých institucí, které zosobňovaly český národ, jako byla například Karlova univerzita, tehdy ještě používající jméno univerzita Karlo – Ferdinandova apod.

To, jak vysoce si tehdejší společnost považovala činnost legionářů jako základního příspěvku ke vzniku vlastního státu, dokládají celonárodní aktivity, v jejichž centru pozornosti stáli právě legionáři. Nejrozšířenější aktivitou byly sbírky na všech možných úrovních, které byly konány v rámci různých fondů určených pro pozůstalé po českých legionářích, které byly určeny právě těm, jejichž blízcí zahynuli v legionářském vojsku a o němž je v tehdejším tisku nespočet zpráv. Zpráv jako důkaz toho, jak hojně byl obdarováván a to všemi vrstvami společnosti. „*Národní Listy uveřejnily výzvu, aby ve chvílích radosti vzpomnělo se na ty, kdož nejcennějším statkem, životem a krví vykoupili českou svobodu, na české legionáře a jejich pozůstalé. Výzva přináší požeňnané ovoce a čtvrtý den po výzvě bylo odevzdáno mnoho tisícových darů.*“⁸⁸

„*Živnostenská banka věnovala dnes podle usnesení svého výkonného výboru čtvrt milionu korun fondu pro pozůstalé po českých legionářích. Přítomní členové výkonného výboru složili mimo toho 18.000 korun, členové ředitelstva 11.500 korun a kromě toho zahájeny byly sbírky mezi členy správní rady a úřednictvem. Živnostenská banka otvírá účet tomuto fondu, jímž disponovati bude Národní výbor. A jest možno u ní a u jejích poboček odevzdati obnosy na tyto účely.*“⁸⁹

„*České obec sokolská konala předečtírem první řádnou schůzi předsednictva, kterou řídil místopředseda br. Mašek. Předsednictvo usneslo se*

⁸⁸ Moravský venkov, *Fond pro pozůstalé české legionáře*, roč. 10, č. 44, str. 7

⁸⁹ Lidové noviny, *Fond pro pozůstalé po českých legionářích*, Brno, roč. 26, č. 300, str. 3

k uctění památky největších hrdinů svého národa věnovati pozůstalým po československých legionářích půl milionu korun.“ ⁽⁹⁰⁾

Ale nedávali jen organizace jako banky nebo sokolové, nebo ti, co si to mohli bez problémů dovolit, ale často věnovali peníze lidé v řádech desítek korun, mající význam spíše symbolický jako přihlášení se k myšlence samostatného státu a to při nejrůznějších příležitostech. „*K uctění památky zesnulého otce, p. Josefa H u b í k a v Boskovicích, věnují místo věnce na rov F o n d u p o z ů s t a l ý c h v d o v a s i r o t k ů p o p a d l ý c h l e g i o n á ř í c h č e s k o - s l o v e n s k ý c h o b n o s 5 0 K s y n o v é K a r e l a O t a k a r H u b í k o v i .“* ⁽⁹¹⁾

Sbírky ale nezahrnovaly pouze peníze, ale byly také darovány různé cennosti. Stejně tak se za účelem příspěvku na československé legionáře konaly různé kulturní akce, které byly organizovány jako beneficie.

„*Pěvecké sdružení moravských učitelů sjelo se dne 2. listopadu po první od chvíle, kdy vyhlášen byl samostatný stát československý, ke zkouškám do Přerova, aby nastudovalo program odpovídající našim tužbám a snahám. Usneseno nabídnouti své služby k dispozici Národní radě v Praze i v Brně. Chťíc dokumentovati svou vděčnost těm, kteří radost tuto způsobili, usneslo se P. S. věnovati fondu pro pozůstalé po padlých českých legionářích zlatou státní medaili, již svého času Sdružení dostalo.“* ⁽⁹²⁾

„*Toto mladé ochotnické sdružení uspořádá ve čtvrtek 14. listopadu t. r. v Národním domě na Král. Vinohradech divadelní představení. Sehraje Tylovu hru „Bankrotář“. Vytknutý účel zasluhuje všestranné podpory.“* ⁽⁹³⁾

2.2.6.3. Legionářské pomníky

V proslulém satirickém románu francouzského spisovatele Gabriela Chevalliera *Zvonokosy*, vyprávějící o životě na francouzském zadákově ve vinařském kraji Beaujolais ve dvacátých letech 20. století, konkrétně o malicherných sporech dvou nesmiřitelných táborů – liberálů a konzervativců, na jejichž počátku je stavba veřejných záchodů.

⁹⁰ Lidové noviny, *Skvělý dar České obce sokolské pozůstalým po československých legionářích*, Brno, roč. 26, č. 302, str. 3

⁹¹ Malé Lidové noviny, *Fond pozůstalých po legionářích*, Brno, roč. 26, č. 301, str. 3

⁹² Malé Lidové noviny, *Dar pěveckého sdružení moravských učitelů*, Brno, roč. 26, č. 303, str. 4

⁹³ Čech, *Pražský dorost – „českým legionářům“*, Praha, roč. 43, č. 304, str. 6

V jedné části Chevallier popisuje už tradiční soupeření se sousední vesnicí – Žumprovem. Jména jsou autorem obecně pojata v duchu rčení *omen nomen*, aby byly lépe čitelné jejich charakteru. Zvonokosané si s Žumprováky dělají různé naschvály, a tak se jednoho rána ve Znovokosech zjistí, že je jejich pomník vojína přemalován na červeno. To je pro Zvonokosany urážka. Zvláště když to způsobili Žumprováci. A tak padl návrh, aby byl župrovácký pomník vojína také zneuctěn přemalováním.

Nemá cenu zde citovat, jakou pýchou byl pro Zvonokosy jejich pomník. Chci zde jen ukázat, první světová válka, byla nejen prvním světovým konfliktem, ale také prvním velkým konfliktem po dlouhých desetiletích, která přinesla hekatomby mrtvých, do té doby nevídané. Proto jsme zde svědky toho, že i malá obec měla potřebu si nějak připomenout ty, kteří se z této války nevrátili. A podobná situace byla i u nás s tím rozdílem, že tyto pomníky byly často, alespoň ty větší, spojovány s legionářskými vojsky, které ale byly po uchopení moci komunisty odstraňovány.

K tomuto tématu se vyjadřuje a řečené potvrzuje ve své práci o 20. století historik Eric Hobsbawm: „*Je dosti zvláštní, že, s pochopitelnou výjimkou SSSR, mnohem menší čísla první světové války měla daleko větší vliv než ohromné počty druhé světové války, jak dosvědčuje daleko významnější postavení památníků a kult padlého po první světové válce. Druhá světová válka nedala vzniknout žádnému ekvivalentu památníků „neznámému vojínovi“ a oslavy „dne příměří“ (výročí 11. listopadu 1918) postupně ztratily na své meziválečné slavnostnosti. Deset milionů asi zasáhne více toho, kdo takovou obětí nikdy neočekával, mnohem tvrději než padesát čtyři miliony toho, kdo už jednou takový válečný masakr zažil.*“⁹⁴

„*Nahoře jsou vytesány letopočty 1914 – 1918 a pod nimi jména padlých. To byl často první pomník, který si za 1. Republiky postavila téměř každá obec – vesnice i město. Na válku, které se brzo začalo říkat světová, a na utrpení, které přinesla, nešlo zapomenout. Nadšení, které v českém obyvatelstvu vzbudila nově získaná samostatnost, nepřehlušilo bolestné vzpomínky, které vytvářely o to kontrastnější pozadí ke všem triumfálnějším pocitům.*“⁹⁵

⁹⁴ Hobsbawm, Eric, *Věk extrémů – krátké 20. století 1914 – 1991*, Praha 1998, str. 58-59

⁹⁵ Hojda, Zdeněk, Pokorný, Jiří, *Pomníky a zapomínky*, Praha – Litomyšl, 1996, str. 164

Tímto odstavce začíná kapitola knihy *Pomníky a zapomínky* Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného s názvem *Synům padlým i vítězným* s podtitulem *Pomníky legionářů a obětí války*. Právě tyto připomínky legionářských zásluh a obětí jsou někdy ukázkovou dobovou reflexí vnímání legionářů jako hrdinů, kteří svou statečností výrazně přispěli k ustavení vlastního státu.

Samozřejmě, že přístup k tvorbě těchto památníků nebyl jednotný. Záleželo na několika okolnostech, které se výrazně podepisovaly na konceptech těchto děl. Záleželo zejména na době vzniku daného pomníku – některé například vznikly už v průběhu války – a s tím souvisel posun v chápání jednotlivých souvislostí. Stejně tak záviselo na představě zadavatelů a nepochybně také na představách jednotlivých umělců, u kterých se také projevoval určitý umělecký vývoj v čase.

Přesto že většina těchto pomníků není figurativního charakteru, i z těch, které jsou vyjádřeny nejčastěji postavou muže ve zbrani, ať už je oficiálně označován jakkoli, je možné vyčíst určité ideové představy o legionářích v tehdejší společnosti. Stejně tak je to možné z některých nápisů, které tyto pomníky doprovázejí.

„Na pomník československým legionářům. Ošetřovatelky zemské nemocnice v Brně sbírají prostřednictvím své organizace jim Červeným křížem udělené medaile, které věnují na pomník československým legionářům. Dosud sebráno 35 kusů. Sbíрку koná místopředsedkyně Štěpánka Štěpánková, ošetřovatelka v zemské nemocnici v Brně.“ ⁽⁹⁶⁾

„Na paměť 300letého výročí bitvy na Bílé Hoře uspořádal dramatický odbor Sokola I. za pomoci předních ochotnických sil Jos. Jiřího Koláře historické drama „Pražský žid“ ..... Čistý výnos ve prospěch důstojného památníku, který postaví Č. O. S. na Bílé Hoře.“ ⁽⁹⁷⁾

„Na pomník legionářům věnujte, vojáci, válečná rakouská vyznamenání a všechny podobné tretky vojenské. Přijímá je naše administrace.“ ⁽⁹⁸⁾

Tyto tři ukázky z tehdejšího tisku pouze ilustrují situaci podobné té, jaká se odehrávala např. při získávání prostředků pro pozůstalé po padlých legionářích. I

⁹⁶ Lidové noviny, *Na pomník československým legionářům*, Brno, roč. 26, č. 304, str. 2

⁹⁷ Pokrok, *Na paměť 300letého výročí bitvy na Bílé Hoře*, Prostějov, roč. 17, č. 56, str. 2

⁹⁸ Malé Lidové noviny, *Na pomník legionářům*, Brno, roč. 26, č. 301, str. 3

v tomto případě lidé často dávali jen to, co mohli, když nemohli přispět penězi. Stejně tak se konaly jako předešlém případě různé benefice.

*„Z usnesení Socialistické rady putuje všechno pražské dělnictvo v neděli 3. listopadu na Bílou Horu. Nelze si pomyslet krásnějšího svěcení první neděle v našem státě. Ani my nezapomeneme synů své země, kteří vytrvali u Hvězdy do posledního dechu. Bílá Hora budiž místem, kde bude postaven pomník našim legionářům.“*⁹⁹

2.2.7.4. Tisíc nesmrtelných

Jinou formou, kterou se tehdejší společnost ztotožňovala s ideou samostatného státu a s legionáři jako s těmi, kteří se o nový stát výrazně zasloužili na bojištích východní a západní fronty, ať už jako vítězové nebo jako tragičtí hrdinové, byly básně, eposy. Nejznámějším příkladem z té doby je epos *Tisíc nesmrtelných* od Antonína Horáka.

V knihovnách se můžeme setkat vedle názvu *Tisíc nesmrtelných* také s názvem *Česká legie*, ale jedná se o jedno a to samé dílo. Zajímavější je autor tohoto eposu. Je zvláštní, že o Antonínu Horákově není nikde v souvislosti s jeho autorství ani zmínka. Je otázkou, zda se jedná opravdu o autora a ne pouze o někoho, kdo tento opus zaštitil svým jménem, což by mohlo odpovídat tomu, že se nikde o jeho autorství krom knihovnických fondů nic nedovídáme.

Že bylo toto dílo spjata právě se jménem Antonína Horáka, může poukazovat vzpomínka pamětnice, která sama tuto eposej v době vzniku republiky recitovala. *„Při oslavě založení svobodného státu na náměstí v Kyjově 30. 10. 1918 byla školou vybrána, aby recitovala po sejmutí znaků rakouské říše se státních budov vlasteneckou báseň Josefa Hory Tisíc nesmrtelných.“*¹⁰⁰

To, že uvedla jako autora Josefa Horu, není tak podstatné. Podobnost jmen je dostačujícím argumentem zvláště u paměti staleté paní. Že se ale v případě *Tisíce nesmrtelných* jedná o mýtus, co se týká jejího vzniku, poodhaluje Antonín Klimek, který popisuje, jak Karel Hašler ve dne vyhlášení republiky *„recitoval z balkonu Národního divadla nadšeným i slzícím masám prý z Francie došlou báseň Česká legie, která se stala jistým symbolem 28. října, o němž se cudně mlčí. Symboly*

⁹⁹ Malé Lidové noviny, *Po 300 letech*, Brno, 31. 10. 1918, roč. 26, č. 299, str. 3

¹⁰⁰ Týdeník Břeclavsko, *Zdeňka Pokorná oslavila své narozeniny*, roč. 2005, č. 20, str. 13

bývají nebezpečná, zvláště ty falešné.“¹⁰¹ Na dalších řádcích potom tento mýtus dále odhaluje.

Nejprve Klimek poukazuje na to, že ve Francii mohlo působit maximálně 11 246 legionářů – v epeji se mluví o 50 tisících. Poté také dokazuje, že do bojů na Chemin des Dames, kde se údajně boje legionářů měly odehrávat, nikdy legie nebojovaly.

„Za maličko dní jistý pražský úředník (prý jménem Horák .....) neodolal a přiznal se k autorství oné básně. Je o tom záznam v tisku.“¹⁰² Celkem příhodně hodnotí Klimek také samotnou úroveň tohoto eposu jako „zpackanou napodobeninu ruské dumky s nádechy futuristické formy a neorganicky vloženým „antickým“ závěrem .....“.

To ale nemění nic na tom, že toto dílko vypovídá o své době velmi mnoho, a proto stojí za to, se na něj podívat podrobněji. Právě takto uměle vytvořené opusy, někdy umělecky pochybné hodnoty, jsou někdy předurčeny, aby se staly podněcovateli nových mýtů.

Už samotný název epeje je velmi přitažlivý a může odkazovat k různým analogiím jako např. k deseti tisícům nesmrtelných, což byly ve starověké Persii elitní vojenské jednotky nebo k tisíci, Garibaldiho výsadku na Sicílii za válek za sjednocení italského poloostrova, jehož počet byl přibližně tisícíhlavý.

Samotný název se stal např. přímým vzorem pro Zdeňka Matěje Kuděje¹⁰³, známého zejména jako cestovatele a bohéma spjatého s lidmi kolem Jaroslava Haška. Kuděj takto pojmenoval svůj román o obsazování a hájení Slovenska brzy po vzniku samostatné republiky. I tato skutečnost ukazuje na popularitu původního opusu.

Zmínky v tisku o tomto uměleckém díle, které vzniklo nepochybně spontánně jako reakce na překotný vývoj v Evropě a v naději na světlejší budoucnost vlasti, se objevuje v několika formách. První z nich je z dnešního pohledu reklamní noticka, která informuje o místech, kde je možné, si toto dílko pořídit. Právě frekvence těchto zmínek dokazuje její nesmírnou popularitu a rozšíření v tehdejší společnosti. Například ve *Vyškovských novinách* se objevuje na

¹⁰¹ Klimek, Antonín, *Říjen 1918 – vznik Československa*, Praha 1998, str. 203

¹⁰² Klimek, Antonín, *Říjen 1918 – vznik Československa*, Praha 1998, str. 204

¹⁰³ Forst, Vladimír, a kol., *Lexikon české literatury (svazek 2/II)*, Praha 1993, str. 1042-1043

spodní straně titulní strany velkými písmeny vytištěný nápis *Tisíc nesmrtelných* (¹⁰⁴ s dodatkem na pravé straně: „*Epopoea Českých legionářů ve Francii. Cena K 2 pošt. K dostání u Frant. Klusáka.*“

Druhou formou zmínek o *Tisíci nesmrtelných* jsou přímo citace z tohoto díla, kde není ani uvedeno, z jakého zdroje redaktor čerpal nebo kdo je autorem předlohy.

Například v *Právu lidu* se objevila necelá jedna sloka, která zrovna obsahuje výzvu k pomstě, vedle Moravského pole, za Bílou horu. Toto načasování nebylo náhodné. Vyšlo to v přesně v den socialistického tábora na Bílou Horu.

„*Na nůž! ó bratři, to za Moravské pole,*
na nůž! ó bratři, to za Bílou horu,
na nůž! ó bratři, to za věky béd,
za české dítě v německé škole,
za české ruce v německém dole,
za všecky hříchy německé pýchy,
v í d e ň s k é s m í c h y ...“ (¹⁰⁵

Jako třetí formu můžeme označit zprávy z akcí, kde se četlo z uvedených opusů. Tak tomu bylo např. v už citovaném vzpomínání Zdeňky Pokorné, která tuto epopej sama recitovala v době vzniku Československa nebo se zmíním v kapitole o moravské reflexy Bílé hory o tom, že také tehdejší gymnazista v Prostějově a pozdější básník Jiří Wolker se chopil téhož.

Co se týká samotného obsahu tohoto eposu, hrdinné boje legionářů se odehrávají na už zmiňovaném Chemin des Dames, kam jich původně přichází 50 tisíc, ale postupně jak tisíce jeden za druhým umírají, jich přežije nakonec jen ten tisíc „nesmrtelných“. Vyskytují se zde různé archetypy jako označování legionářů rakouskými úřady jako zrádci, odpor ke všemu německému nebo zde vlaje červenobílý prapor. Nejzajímavější je zde proto samotné schéma – tragický hrdinný boj. K tomu se ještě vrátím v příští podkapitole.

¹⁰⁴ Vyškovské noviny, *Tisíc nesmrtelných*, Vyškov, roč. 27, č. 47, str. 1

¹⁰⁵ *Právo lidu, Příkaz Bílé Hory českému dělnictvu*, Praha, roč. 26, č. 256, str. 1

2.2.7.5. Legionáři jako morální vzory

Z hlediska samotného fenoménu slavného hrdinského činu je zajímavý Macurův odkaz k Václavu Bolemlíru Nebeskému, který vidí Blaník jako českou Walhallu, kam umisťuje nejen slavné a vítězné válečníky, ale také „každého, kdo s rekovským mečem v ruce padl, ... Blaník byl mi navou mrtvých, v níž složena byla rekovská síla Čechů“. ⁽¹⁰⁶⁾

Jiným a rozšiřujícím příkladem je krásná literatura, konkrétně povídka Josefa Ladislava Hrdiny *Výlet na Blaník* z roku 1886, kterou uvádí ve svém příspěvku ve *Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka* z roku 1964 Jan Hertl. Hrdina „shromáždil v Blaníku bojovníky z Bitev u Ústí, pod Hostýnem, u Sudoměřic, na Žižkově a před Milánem (ti mají červené kříže) a bojovníky od Lipan, Bílé Hory, Moravského pole, Moháče, by i od Kosova (ti mají kříže černé). Sv. Václav u vchodu hlídá, aby z hory nevyšli oni husité, kteří u Lipan opustili rodáky“ ⁽¹⁰⁷⁾

Podobně jako autor předešlé básně se vyrovnává s odkazem blanické báje (i když pouze okrajově) autor úvodního článku k výročí Bílé hory v *Poslu od Čerchova* z roku 1918. I když je tu pouze jedna zmínka o legionářích jako o blanických rytířích, je tento příspěvek zase v kontextu Bílé hory.

„Tři sta let tomu, co vykřvácel národ náš a kdy pod Staroměstskou věží zemřeli nejlepší mužové čeští a co na Bílé hoře dílo zhouby bylo dokonáno. Však mučedníci ti nezemřeli, ale žijí po dnes, žijí v památce českého národa. A nyní krev jejich, která po tři století volala o pomstu, dochází vyslyšení: jest pomstěna!“ ⁽¹⁰⁸⁾

To je opět další výkladová rovina hrdinství v bělohorském diskursu, i když výjimečná. Za hrdiny jsou zde považováni páni, kteří byli v létě roku 1621 popraveni za šlechtickou revoltu proti císaři, která skončila právě bělohorskou porážkou. Vedle obligátního stereotypu tří seti let a přítomnosti krve se zde nachází formulace, že *mučedníci nezemřeli, ale žijí po dnes, žijí v památce českého národa*, který sice neodkazuje k „české Walhalle“, ale i tak tito *nejlepší mužové čeští*, kteří se stali národními *mučedníky*, zůstávají trvale v paměti českého národa jako důkaz

¹⁰⁶ Macura, Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, str. 22

¹⁰⁷ Hertl, Jan, *Blanická pověst, její zdroje a proměny*, in: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, roč. 1964, str. 139

¹⁰⁸ *Posel od Čerchova*, Domažlice, roč. 47, č. 47, str. 1, 1918

cti, která se stává závazkem pro příští pokolení, a jehož se nyní chopili legionáři, kteří dostali tohoto závazku na evropských bojištích.

„Však přece české krev nadarmo a životy junáků českých nebyly zbytečně obětovány. Legionáři čeští zachraňují Francii, zachraňují Paříž. A tam v dáli ..... hle tam, vysoko prapor vlá červenobílý! Tam hoši z Podřipska, od Šumavy, z pod Brd a z Písecka, od Sázavy.“

Štafetu jako dědici národního hrdinství přebírají (v tomto článku) po českých pánech popravených na Staroměstském rynku legionáři. Je opět příznačné, že jsou zde vyzdviženi ti, jejichž *krev netekla nadarmo* a jejichž *životy nebyly zbytečně obětovány* – mučedníci, tragičtí hrdinové. Identifikace jejich původu není náhodná. Jsou to vesměs místa spjatá s významnými milníky českých dějin, i když se zde jedná už o licenci autora epopoje *Tisíc nesmrtelných*.

„dali se v boj za svobodu národa. Jsou hrdinové, již po 300 letech pomstili Bílou Horu, jsou blaničtí rytíři, ne však z báje, nýbrž ze skutečnosti.“

Konkrétnější a aktuálnější vztah Bílé hory s archetypem hrdinství nám podává titulní článek k výročí Bílé hory v *Poslu od Čerchova* z roku 1917, který se dotýká už přímo zmiňovaného pomocného sboru „Moravanů“.

„ ... zahučela první rána z děla nepřátelského, načež boj až do čtvrté hodiny odpolední zuřil a posledním útokem císařské jízdy na letohrádek Hvězdu se ukončil. ... Již celé bojiště bylo v rukou císařských, jen u ohrady onoho letohrádku stál pomocný sbor Moravanů, odhodlán jsa smrt v zuření bitvy hledati.“ ⁽¹⁰⁹⁾ Jak vyplývá z předešlé citace, přesto že samotná bitva už byla rozhodnuta, hlavní část se teprve odehrávala u zmiňovaného letohrádku. Tak se snaží autor vyzdvihnout význam díleč šarvátky na úkor významu celé bitvy.

Logicky tak nebyla v sázce otázka vítězství jedné nebo druhé strany, ale *„jen čest svou chtěli tito chrabří obránci vlasti a víry uchránit, smrt na poli čestném byla jim vítána a proto s odhodláním plamenným a myslí jarobujnou za svým vůdcem se hnali“*. To bylo hlavní poselství pro další generace Čechů, že husitská válečná a hrdinská tradice i v tak nešťastném okamžiku pro vlast nebyla zapomenuta.

---

¹⁰⁹ *Posel od Čerchova*, Domažlice, roč. 46, č. 45, str. 1, 1917

Právě jejich vůdce je zde klíčovou postavou, který ve chvíli kdy „*hlouček chrabrých Moravanů stále a stále se menšil proti ohromné přesile císařských a když už nebylo možno na vydatnější pomoc spoléhat, tu pravil hrdinný Šlik na ústupu lesíkem k letohrádku Hvězdě, že každému možno blízkým lesíkem a nedalekou Šárkou v bezpečí uniknout, kdo nechce v dnešním boji život obětovat*“.

Při bližším prozkoumání schématu tohoto smyšleného příběhu nás nemůže nenapadnout inspirace z antických dějin, konkrétně bitva u Thermopyl. Spartané v čele s králem Leonidásem také bojují proti přesile, kterou nemohou přemoci. Thermopylskou soutěsku zde nahradila zeď letohrádku a krále Leonidáse zde nahradil hrdinný Šlik.

Už zmíněná husitská tradice není jen předpokládanou inspirací chrabrého vystoupení Moravanů, ale přímo zde zmiňovaným ideovým programem: „*My tě neopustíme, jako tys nás neopustil s praporem svým*“ – zvolali všichni, ukazující na prapor, jež Šlik v zakrvácené levici držel. Byl to bílý prapor s červeným kalichem na jedné a moravskou orlicí na druhé straně, který byl svědkem posledních vzdechů Moravanů“.

Další „programové body“ státoprávních představ v tomto článku vyvstávají ve chvíli smrti hrdinného Šlika, který dle autora tohoto článku „*na onom místě, kde před rokem zbabělý Friedrich slavnou hostinu slavil, na tom místě poslední hrdina český padl a jak dějepisec vypráví, zvolal tento poslední voják bělohorský: „Běda Vám, běda, katané národa mého!*“ a zkrvácené tělo jeho padlo na prapor českého lva“.

Aby byla dobře zřetelná hranice mezi hrdinstvím a zbabělostí, staví autor do protikladu hrdinného Šlika a zbabělého Friedricha. Přímo ukázkovým příkladem je zde údajné Šlikovo zvolání *Běda Vám, běda, katané národa mého!*, které zde funguje jako archetyp a jehož nejznámějším vzorem je výzva Jana Sladkého Koziny knížeti Lamingenovi na boží soud. I když se zde nemluví o tom, že k tomuto soudu dojde *do roka a do dne*, vyplnila se i v tomto případě, jelikož se za necelý rok zrodila na troskách Rakouska-Uherska samostatná republika a paradoxně tato výzva nevznikla jako v Kozinově případě až ex post.

Důležitým atributem hrdinného boje Moravanů je zde krev, která je nezbytnou podmínkou boje. Ale ne ledajakého boje, nýbrž boje hrdinů, kteří se hrdiny stávají až ve chvíli své hrdinské smrti a stávají se z nich novodobý národní mučedníci. Krev je zde atributem jak samotného Šlika – jeho *zakrvácená levice* ve

chvíli jeho agónie a jeho *zakrvácené tělo* ve chvíli jeho smrti a spočinutí na praporu s českým lvem.

I na jiných místech se mluví o velké míře krve na osudném místě. V samotném poselském článku se říká, že „*již krev bratří pokrevních barvila i mosaikovou půdu uvnitř letohrádku, avšak ani jediného nenapadla myšlenka na odložení zbraně nebo vzdání se nepříteli*“. Vzhledem k probíhajícímu boji před vnější zdí letohrádku to odkazuje přímo k vykrvácení všech Moravanů, což je samozřejmě podmínkou stát se hrdinou. Krev zde také může odkazovat k vytvoření pokrevního pouta mezi Moravany, tzn. k vytvoření vztahu téměř bratrského – bratrů ve zbrani na život a na smrt.

Vedle praporu s husitským kalichem a moravskou orlicí je zde další nezbytný atribut – prapor s českým lvem, který pravděpodobně nemá zpochybnit neodvislost Moravy od Čech, která by se mohla nabízet bez jeho přítomnosti díky hrdinskosti pomocného sboru Moravanů a jako možné svalení viny na Čechy za neúspěch celého stavovského povstání.

Z tohoto možného omylu nás ale vyvádí pokračování článku, protože prapor s českým lvem byl „*věru důstojné lůžko pro posledního hrdinu českého, s nímž i český lev na dlouhé věky v temný spánek smrti upadl*“. Toto je leitmotivem celého článku – stejně jako je pro Vladimíra Macuru Blaník nejen symbolem naděje, ale také alegorií samotného národa, jde i v případě smrti *hrdinného Šlika* o alegorii celého národa. Toho je také dokladem jeho označení jako *posledního hrdiny českého*. Také se zde objevuje protiklad spánku a bdění, stejně jako protiklad tmy a světla jak je popisuje ve vztahu k Blaníku právě Macura. Proti *temnému spánku* stojí konstatování v závěrečném odstavci v článku *Posla od Čerchova* – „*dnes, kdy výhled do budoucna je zjasněn skálopevnou vírou ve vítězství spravedlivé věci národa našeho*“.

Zde bych se ještě vrátil k avizované epeji *Tisíc nesmrtelných*, kde je jedním z mýtotočkových prvků evokace thermopylské soutěsky s hrdinným, ale tragickým bojem. Jak už jsem se výše zmiňoval o Moravanech jako o Leonidasovi o jeho družích, tak také zde autor neopomněl připomenout tragiku legionářů, která se v jeho představě překryla se známým antickým příběhem.

„Ó, bratří, zde cíl jest německých sil,
Sem Vilém svůj pohled krvavý chýlí,
Zde německá zkáza vše drtí.
To brána k Paříži – to brána smrti,
ó, bratří, to Vaše Thermopyly!“¹¹⁰

I když zde nechci automaticky spojovat tragický osud těchto fiktivních legionářů a Moravanů u zdi letohrádku Hvězda, chtěl bych jen poukázat na podobný směr, jakým směrem se rodící se mýtus mohl vydat.

S tím také mohly souviset pomníky věnované legionářům. I když se ve většině případů jednalo o obecná věnování padlým ve válce a byly většinou nefigurativní, u těch figurativních se mohly uplatňovat různorodé stylizace.

Protože jsem tuto oblast nepojal nijak do hloubky, pouze jako krátký exkurz, demonstruji zde na dvou příkladech možné způsoby stylizací ideálního legionáře. Jednou možností bylo vyjádření okamžiku smrti legionáře. Tak je například stylizován umírající voják v Kameničkách od sochaře Karla Lidického. Nebo se mohlo jednat naopak o vyjádření hrdinného odhodlání. Tak působí např. voják v Hlinsku sochařů Pavlíka a Odehnala, kteří jej pojali jako antického hrdinu, do půli těla nahého, s vytvarovanou muskulaturou, držíce v jedné ruce meč a v druhé pruty svornosti. Příznačný je nápis na jeho podstavci – *Zemřeli, aby žili věčně*.

2.3.0.0. Připomínka Bílé hory v roce 1918

2.3.1.0. Před poutí na Bílou horu 3. listopadu

Protože byl velký tábor lidu na bělohorskou pláň 3. listopadu organizován socialisty, je logické, že hlavní pozornost této události věnovalo *Právo lidu*. Proto se 1. listopadu objevilo hned pod hlavičkou listu oznámení podtržené tlustou čarou - „V neděli 3. listopadu všichni socialisté na Bílou Horu!“¹¹¹ s konkretizací na

¹¹⁰ Horák, Antonín, *Tisíc nesmrtelných*, Brno 1918, str. 2

¹¹¹ *Právo lidu*, V neděli 3. listopadu všichni socialisté na Bílou Horu!, Praha, roč. 26, č. 254, str. 1

straně 5 (¹¹² týkající se shromaždišť v Praze, v kolik hodin je sraz a s upozorněním, aby všichni dorazili v čas na Bílou horu. To samé se potom opakovalo i další den s tím, že konkretizace týkající se shromaždišť v Praze, v kolik hodin je sraz se objevila už na titulu. A logicky se tato výzva objevila na stejném místě i v den konání pouti. Tentokrát v podobě - „*Dnes všichni socialisté na Bílou Horu!*“ (¹¹³

Zde je nutno připomenout, že i když byla tato akce organizována socialisty, neznamenal to, že se k ní nehlásili i přívrženci jiných politických směrů. Mluví o tom článek, který vyšel 3. listopadu v *Národních listech*. Zde se uvádí, že „*navrhovali jsme pouť tuto na den 8. listopadu. Nemáme však důvodů, nedoporučiti, aby naši straníci zúčastnili se této pouti*“ (¹¹⁴ , protože „*Bílá Hora není něco co by mluvilo o stranách, Bílá Hora zasáhla národ*“. Toto je přesvědčivým dokladem toho, že bělohorská událost nebyla něčím, co by mohlo v té době výrazně rozdělovat politické strany. Měly společný cíl – obhájit ideovou existenci republiky.

Důkazem určité národní jednoty na této akci může být i to, že zde promluvili jako řečníci z tribuny i nesocialisté jako např. poslanec František Udržal, který byl příslušníkem *České strany agrární* a pozdější premiér československého státu. Dokladem této teze o jednotě národa v této tak vyhrocené chvíli je i zkratka toho, co sám Udržal údajně řekl, když „*vyzýval české zemědělce, aby s největší obětavostí poskytli českému lidu potraviny*“. (¹¹⁵

Zajímavostí je uspořádání akce už 3. listopadu. Přitom by se zdálo logické, připomenout si tuto událost 8. listopadu – přesně v den výročí památné bitvy. Tak to také původně zamýšleli organizace kolem *České státoprávní demokracie*, jejíž tribunou byly *Národní listy* a kde se tato myšlenka objevila, jak už to bylo výše zmíněno. K tomu se zajímavě vyjádřil v *Budování státu* Ferdinand Peroutka, když napsal, že „*výročí bitvy na Bílé Hoře připadá na 8. listopadu, ale poněvadž mezi stranami vyvstalo již soutěžení, předháněly se, která dříve oslaví toto truchlivé národní výročí poprvé v poměrech změněných*“. (¹¹⁶ Takový názor se však nikde jinde neobjevil (a že by se toho určitě někde využilo!). Vysvětlení může být prostší. Výročí toho roku připadalo na pátek, a protože byla tradice připomínat si různé

¹¹² Právo lidu, *Socialistický národ jde c v neděli 3. listopadu na Bílou Horu!*, Praha, roč. 26, č. 254, str. 5

¹¹³ Právo lidu, *Dnes všichni socialisté na Bílou Horu!*, Praha, roč. 26, č. 254, str. 1

¹¹⁴ Národní listy, *Denní zprávy*, Praha, roč. 58, č. 122, str. 2

¹¹⁵ Národní listy, *První radostná pouť na Bílou Horu*, Praha, roč. 58, č. 122, str. 2

¹¹⁶ Peroutka, Ferdinand, *Budování státu*, Praha 1991, díl I., str. 116

významné události předem, nejbližší volný den tak připadal právě na neděli 3. listopadu.

Nyní obraťme list a podívejme se na další zmínky ohledně avizované pouti v *Právu lidu*. Na páté straně se 1. listopadu konkretizuje organizace akce – jednotlivá shromaždiště a časy srazů. Vedle *Práva lidu* se v jiných denících tolik prostoru této události nedostalo. 1. listopadu obsahuje *Národní politika* oznámení o pouti na Bílou horu v neděli 3. listopadu. Je to čistě informativní zpráva o akci socialistů, k níž se deník nijak konkrétně nevyjadřuje, nebojkotuje ani nevybízí k účasti. O den později se objevily dvě noticky na straně dvě. První z nich upozorňuje na připomínku „*bělohorské pohromy a nynějšího našeho národního osvobození*“⁽¹¹⁷⁾ a to v evangelickém kostele sv. Salvátora, kde promluví v deset hodin superintendant Ferdinand Hrejsa, autor *České konfese*, a odpoledne zde přednese Jan Rokyta své básně o Janu Husovi a pobělohorské době. Druhá zpráva mluví o dvou evangelických kázáních – v deset hodin na Zlatance a v půl třetí v Libni. Kázání budou pronesena na téma „*Bitva bělohorská, její příčiny, následky a dnešní doba*“. V den oslav uveřejnila *Národní politika* dvě anonce o pouti, které ale nemají nic společného se socialisty. První se týká *Společnosti pro povznesení znalosti památek*, která se sejde v půl třetí na Pohořelci a druhá *Lidové společnosti Abstinentsů*, která se sejde v půl jedné u Národního divadla.⁽¹¹⁸⁾ Kromě toho je zde ještě oznámení o akci Jednoty sokolské, která také podnikne pout' na Bílou horu 3. listopadu.⁽¹¹⁹⁾

Národní listy se poprvé zmiňují o Bílé hoře 2. listopadu. Na třetí straně uveřejnily výzvu *Všem organizacím*, kde se píše, že „*v den výročí bitvy bělohorské dne 8. listopadu, uspořádejte veřejné schůze, na nichž budiž vzpomenu, že den národního smutku stává se v osvobozeném českém státě dnem radosti*“.⁽¹²⁰⁾ V tentýž den zde také vyšlo oznámení⁽¹²¹⁾ o připomenutí Bílé hory v evangelickém kostele sv. Salvátora v Praze 1 v neděli 3. listopadu, o kterém už ten samý den informovala *Národní politika* s proslovem Ferdinanda Hrejsy a s básněmi Jan Rokyty.

¹¹⁷ *Národní politika, Bělohorské pohromy a nynějšího osvobození naše národa*, Praha, roč. 36, č. 254, str. 2

¹¹⁸ *Národní politika, Různé zprávy*, Praha, roč. 36, č. 255, str. 5

¹¹⁹ *Národní politika, Různé zprávy*, Praha, roč. 36, č. 255, str. 4

¹²⁰ *Národní listy, Všem organizacím!*, Praha, roč. 58, č. 121, str. 3

¹²¹ *Národní listy, Denní zprávy*, Praha, roč. 58, č. 121, str. 4

V osudný den 3. listopadu 1918 se v *Národních listech* objevily tři krátké zprávy, které se váží k bělohorskému výročí. První je čistě „interní“ a vyzývá všechny organizace *České státoprávní* demokracie, aby si připomenuly v den výročí bělohorské bitvy na veřejných schůzích, že „den národního smutku stává se v osvobozeném státě dnem radosti“. (¹²²

Druhá zpráva z téhož dne oznamuje v krátkosti, jaké spolky a organizace si připomenou bělohorské výročí, ať už poutí na Bílou horu nebo nějakou společnou schůzí. Poutí si tuto událost má připomenout *Jednota sokolská* (sraz v jednu hodinu na Františkově nábřeží), *Lidová společnost Abstinentů* (sraz v půl jedné u Národního divadla), *Dívčí družina spis. P.B.* (sraz před jednou hodinou na Pohořelci), *Sdružení pro povznesení znalosti památek* (sraz v půl třetí na Pohořelci). Schůzi věnuje připomenutí této události už vzpomínutá *Česká státoprávní demokracie v Košířích* od osmi hodin večer a „poslední tryznu na paměť Bílé Hory“ pořádá 10. listopadu od sedmi hodin večer spolek *Český Bratr v Praze 2*.

Třetí zpráva je potom pozvánkou na zmiňovanou pout', kde je zdůvodnění toho, proč se koná už 3. listopadu a že není důvod, aby se tato historická událost vykládala z nějakého partikulárního zájmu, protože „*Bílá Hora zasáhla národ (nikoli n á r o d s o c i a l i s t i c k ý, n i k o l i n á r o d n e s o c i a l i s t i c k ý, a l e n á r o d!) .....“*.

Samozřejmě že připomínání tohoto výročí bylo akcentováno v Praze jako historickém hlavním městě a také s ohledem na pražskou lokaci Bílé hory. To ale neznamená, že by si tuto významnou, aktuální událost v tak významnou chvíli nepřipomínali lidé i mimo Prahu. Například musejní rada v Bělé pod Bezdězem uspořádala za součinnosti místního Sokola ve 20:00 v sokolovně přednášku na téma Bílá hora, dále se mluvilo veřejně o Bílé hoře např. v Kutné Hoře, v Dobříši nebo ve Strakoniciích jako samozřejmě i v různých částech Prahy.

Například ale *Venkov* neuveřejnil do 3. listopadu nic, co by cokoliv připomínalo pout' na Bílou horu nebo jenom blížící se výročí. Jak už bylo uvedeno výše, prim v aktualizaci Bílé hory mělo logicky *Právo lidu* z důvodů výše zmíněných. Frekvence příspěvků na dané téma v *Národních listech* a *Národní*

¹²² Národní listy, *Všem organizacím!*, Praha, roč. 58, č. 122, str. 2

demokracii už byla menší a ve *Venkou* byla nulová. Proč tomu tak bylo u nesocialistických listů je celkem nabíledni. První dva listy se zaměřovali hlavně na městské prostředí, kdežto *Venkou* byl tribunou agrárníků. To znamená, že oslovoval hlavně venkov a takoví lidé měli do Prahy a na Bílou horu dost daleko, ať už fyzicky nebo intelektuálně a od nových poměrů očekávali v té době spíše parcelaci šlechtické a církevní půdy.

2.3.2.0. Bělohorská pouť a její symbolika

„Den barev a zpěvu, den jásotu a den očisty, den přerodu myslí a srdcí, den čistého nadšení, den rozluky dvou světových názorů, toť byl den třetího listopadu.“ (¹²³ Takto začíná celostránková zpráva popisující ve *Večerníku Práva lidu* události předešlého dne na Bílé hoře.

Prvního čeho si může čtenář všimnout je akcent na masovost akce. *„Zde se rozlily davy v nepřehledný zástup lidí“* nebo *„..... až konečně slily se davy tak, že nebylo k hnutí“*. Jinde se zase mluví o tom, že *„..... tu byly desetitisíce lidí a tribuny nedostačovaly“* nebo *„massy, massy, massy, nepřehledný dav s prapory a nápisy“*. Národní politika popsala událost z hlediska účasti tak, že *„P ř e s č t v r t m i l i o n u h l a v účastnilo se“* (¹²⁴ a *„plán bělohorská byla zavalena černými proudy lidí“*. To lze nepochybně chápat v symbolické rovině tak, že tentokrát je bělohorská akce celonárodní a ne jako v případě roku 1620, když národní tradice a socialistická ideologie vytvořily představu, že na Bílé hoře tenkrát bojovala jen šlechta.

A nutno také připomenout, že se této národní demonstrace neúčastnily jen lidé z Prahy, ale i z jiných míst středočeského kraje. Například *„ubíraly se průvody s rudými a červenobílými prapory z Nučicka a Kladenska“* (¹²⁵ nebo *„manifestace bělohorské v neděli 3. listopadu se účastnilo také ... .. 20 Sokolů z Kouřimi, kteří přijeli velkým automobilem-dostavníkem, ochotně propůjčeným p. Jar.*

¹²³ *Večerník Práva lidu, Slavná manifestace na Bílé Hoře.*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 1

¹²⁴ Národní politika, *Různé zprávy*, Praha, roč. 36, č. 256, str. 3

¹²⁵ *Večerník Práva lidu, Slavná manifestace na Bílé Hoře*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 1

Veselovským“.¹²⁶ To potvrzuje i zmínka v *Národní politice*, že „všecky socialistické obvody středočeské účastnily se“.¹²⁷

Jelikož se vzhledem k dopravním možnostem tehdejší doby mohly bělohorské pouti účastnit většinou jen lidé, kteří žili relativně blízko Prahy, konala se shromáždění lidu i v jiných částech republiky, která symbolicky představovala Bílou horu, a tak její účastníci vyjadřovali solidaritu a sounáležitost s účastníky pražské pouti a byli potvrzením celonárodní demonstrace, jak už bylo o ní výše pojednáno. Například „*Berounsko a okolní občanstvo sejde se v neděli 3. listopadu o 10. hod. dopol. na táboru lidu, který se koná na nádvoří berounských kasáren*“.¹²⁸ Naopak „*občané z okresu křivoklátského sejdou se na táboru lidu v neděli 3. listopadu o 3. hod. na návrší u rodného domku nesmiřitelného buditele národa Jos. Jungmanna v Hudlicích*“.¹²⁹ Proto se nejednalo jen o pražskou elitní akci, se kterou by se ostatní části nové republiky neztotožňovaly.

Právě na toto navazují dvě základní hodnoty, které jsou symbolicky zmíněny v jedné předešlé citaci, a které manifestující zde vyjadřovali. Ve třetím odstavci se mluví o dvou nápisech, které byly nesený v prvním případě „*v jeho čele*“¹²⁹ a v druhém případě se jednalo o „*z nich nejčastější*“. Těmi hesly byly *Národ socialistický* a v druhém případě *Ať žije československá republika!*

Tato hesla se poté objevují i v ryze symbolické rovině. Ale nebyly to jen dva prapory, i když tyto dva byly těmi nejčastějšími – rudá jako symbol socialismu a červenobílá jako barvy národní potažmo slovanské. To je i zmíněno v podtitulku *18 socialistických řečníků*, kde jsou zachyceny hlavní myšlenky řečníků, kteří na Bílé hoře promluvili. „*Všichni naznačili neodstranitelné požadavky pracujícího lidu, jež vznáší tento na správu Československého státu, důvěřuje pevně, že v novém, vlastním svém domově nalezne nyní dokonalé ochrany a povznesení svého sociálního a občanského postavení.*“ Jsou zde i radikálnější požadavky jako víra v *pád přehrad rodových a majetkových* nebo zmínka o *úplné rovnosti všech občanů*.

Dále se mluví o tom, že „*vedení převzalo 7 praporů, v čele prapor rudý, za ním trojice praporů: americký, anglický a italský, pak dvojice, francouzský a ruský, závěr, prapor husitský, černý s rudým kalichem*“.¹²⁹ Význam této symboliky je jasný.

¹²⁶ Právo lidu, *Různé zprávy*, Praha, roč. 26, č. 258, str. 6

¹²⁷ Národní politika, *Různé zprávy*, Praha, roč. 36, č. 256, str. 3

¹²⁸ Právo lidu, *Různé zprávy*, Praha, roč. 26, č. 255, str. 6

¹²⁹ Večerník Práva lidu, *Slavná manifestace na Bílé Hoře.*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 1

Prvních pět zástav symbolizuje účastníky dohodových států a USA, kteří přispěli k porážce Německa a Rakouska-Uherska, a tím ke vzniku Československa. Přítomnost husitské symboliky zde není překvapením, protože „*nebylo jinak možno: duch husitský, který v národu českém nikdy nevymizel*“. Tuto myšlenku podporují i zmínky řečníků, kteří zdůrazňovali *vítězství demokracie* a věřili, že „*nastolena bude naprostá vláda demokracie*“. Je to nepochybně v té době stále silně zakořeněná Palackého představa husitů jako věrozvěstů demokracie.

V článku se ale můžeme setkat i s jinými symbolickými rovinami, které nejsou na první pohled tak zřetelné. Například se zde můžeme setkat s biblickými odkazy jako v případě upozornění na problémy se zásobováním potravin, kdy „*hlavní věc je nyní, abychom pomohli přenést národ pouští hladu do země zaslíbené*“.

V jiném případě je to obecný myšlenkový odkaz s národní aktualizací, když se zde hovoří o tom, že „*příroda podzimní rozptýlila závoj mlhy laskavým úsměvem slunce, aby zazářil průvod*“. ⁽¹³⁰⁾ Opět nám zde poslouží Vladimír Macura a jeho práce *Český sen*.

V jednom ze tří pojednání o spících rytířích je vyobrazena malba od Julia Mařáka *Blaník* z roku 1883, která dnes patří do sbírky *Národní galerie* v Praze. Jejím leitmotivem je pochopitelně hora Blaník, která je zde zachycena ze střední vzdálenosti a hlavním kontrastem je zde protiklad „*temnoty a světla ... protiklad potmělého okolí hory a jejího jasně nasvíceného vrcholku*“. ⁽¹³¹⁾ Tuto symbolickou rovinu Macura interpretuje v duchu hlavního motivu knihy – snu – tak, že je to „*alegorie „spícího národa“, jehož elita se probouzí, aby národ v poslední chvíli zachránila*“. Autor jde ještě dále a mluví o *aktivismu, agitační verzi a mytizaci* samotné vlastenecké elity, která se stává novodobými blanickými rytíři, jejichž zbraní je ale pero.

Světelnost se vyskytuje i v kontrastu krásného počasí ve výroční den bitvy v roce 1918 a špatného počasí v den bitvy v roce 1620, jak nám o tom referují tehdejší pamětníci (nebylo to už předem upraveno?). Národ, „*který nad hrobem své samostatnosti zvedá svou tvář k slunci*“ ⁽¹³²⁾ a dnes „*bylo jasno a krásně*“.

¹³⁰ Večerník Práva lidu, *Slavná manifestace na Bílé Hoře.*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 1

¹³¹ Macura, Vladimír, *Český sen*, Praha 1998, str. 23

¹³² Venkov, *Bílá Hora*, Praha, roč. 13, č. 260, str. 1

Jiným příkladem tohoto vzorce myšlení, kde je směrodatná světelnost, je článek obecně se zamýšlející nad rolí Bílé hory v naší historii zejména ve vztahu k nejnovějším událostem. „*Tisíce útrap, žalů, příkoří a chudoby zažil náš národ, nežli se rozplynul těžký stín Bílé Hory a nežli nadešel jásavý, slunný dnešek.*“¹³³ Na konci článku je také zmínka z Tisíce nesmrtelných: „*Heroická smrt čtyřicítitisíc československých legionářů ozářila dnes vítězství Českého státu, ...*“.

„*Veleben klid a pořádek, s jakým revoluce česká byla provedena.*“¹³⁴ Tuto poznámku bychom mohli chápat v kontextu našich národních dějin, od sv. Václava přes Bílou horu, „dobu temna“ až po „Mnichov“ a změnu režimu v roce 1989. Samozřejmě s opomenutím „výjimek“ jako byla husitská éra nebo existence československých legií a vznik republiky v roce 1918.

Jiným i když nepřímým svědectvím v tomto duchu je článek o porovnání situace v monarchii na začátku války ve Vídni a na jejím konci v Praze. I zde je snaha dokázat, že Čechům a obecně Slovanům je „*furor teutonicus*“ cizí.

„*Před čtyřmi roky, vidíte, měli jste moc a proto jste národ postavili před šibenici a poroučeli jste: přísahej věrnost! A celé čtyři roky jste tupili a mučili duše i těla nejúžasnějšími mukami, jak ještě žádný národ tupen a mučen nebyl .....* Dnes máme moc my – a my v okamžiku nejdivočejšího opojení trháme jen vaše znaky, dávající pozor, aby ani jediné tabulky v okně jsme vám nerozbili, aby nikomu nevinnému nebylo ublíženo!“¹³⁵

Ted' se podívejme na tu část zpravodajství z Bílé hory, kde se autor v rámci interpretací dějin, dopouští příkladně ahistorického hodnocení, ale tím vlastně paradoxně odkrývá hlubší dějinné vědomí.

„*Příkaz národní vůle zní: Majetek lidu českého před 300 lety na Bílé Hoře šlechtou neprávem zabavený, vrátiž se do rukou Národního výboru.*“¹³⁶ Nemá smysl toto dlouze vyvracet. Autor zde dává najevo, že pobělohorské konfiskace proběhly na úkor lidu a nyní se do jeho rukou v podobě jeho zástupce – *Národního výboru* – bude vracet. Ale majetkové změny po porážce odboje v roce 1620 samozřejmě proběhly hlavně v rámci šlechtického stavu. A do *rukou lidu* se nyní

¹³³ Národní politika, *Bílá Hora*, Praha, roč. 36, č. 260, str. 1

¹³⁴ Večerník Práva lidu, *Slavná manifestace na Bílé Hoře.*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 1

¹³⁵ Práva lidu, *Příkaz Bílé Hory českému dělnictvu*, Praha, roč. 26, č. 256, str. 1

¹³⁶ Večerník Práva lidu, *Slavná manifestace na Bílé Hoře.*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 1

vracela pouze parcelovaná půda. Představa nějakého idylického českého lidu v této době je nesmyslná.

V další části článku se autor dotýká stržení mariánského sloupu v kontextu pouti na Bílou horu, a proto se dotknu v rámci tématu symboliky Bílé hory i stržení sloupu a nebudu tyto dva motivy od sebe zbytečně oddělovat.

„Nebylo jinak možno: duch husitský, který v národu českém nikdy nevytizel, probudil se tu znovu, a přikročil k tomu, co novodobým dějinám českým zůstalo jako odkaz národní. O d s t r a n i t m a r i á n s k ý s l o u p, postavený na památku porážky Čechů na Bílé Hoře, na památku rekatolizace českého národa husitského.“ Tato pasáž je přímo ukázková pro doklad toho, co bylo deklarováno na začátku jako jedna ze základních tezí, totiž chápání mariánského sloupu na staroměstském náměstí jako symbolu národní porážky na Bílé hoře, projev nejhlubší dějinné paměti.

I další část pokračuje ve stejném duchu. Je tu zmínka o tom, že tento sloup *„divně se tu snášel“* s Husovým pomníkem a *„rozlomenost české duše“*, se kterou přišel Masaryk. Proto bylo nutno tento skutek provést, aby se národ *„o p r o s t i t i o d e v š í. d v o j j a k o s t i, státi se cele národem Husovým“*. To právě dobře zapadá do filozofie dějin T. G. Masaryka, která se dotýká interpretace našich národních dějin. Ta se nejvíce vyjevila ve sporu o smysl českých dějin, když Masaryk vyzdvihoval právě toto období, ze kterého vzešla česká reformace, čímž popřel jinou část našich dějin.

V tomto příspěvku jako by se sbíhaly všechny nitky našeho historického povědomí. Stržení mariánského sloupu je zde hodnoceno jako nutnost, kterou diktoval *odkaz národní*, jehož hlavní nosnou myšlenkou je *„duch husitský, který v národu českém nikdy nevytizel“*.

Pokud se opravdu vše událo v husitském duchu, bylo by možné stržení sloupu a tím i jeho zničení chápat jako husitské ničení všeho, co bylo v rozporu s článkem o chudé církvi. Husitský duch nás také odkazuje k jeho slavné válečnické tradici a tak je možné chápat změnu porážky na Bílé hoře v její vítězství jako imaginární bitvu, která byla vybojována právě díky *„husitskému duchu, který v národu českém nikdy nevytizel, probudil se tu znovu“*, jehož viditelným projevem bylo právě stržení sloupu na Staroměstském náměstí. A zvítězivší

tentokráté také proto, že zde „*nebojovala šlechta, ale český lid jako tomu bylo za husitské revoluce*“.

2.3.3.0. Bělohorské účtování

Další větší připomínkou bělohorského výročí je obsáhlý článek, který vyšel v *Národních listech* 7. listopadu s titulkem *K bělohorskému účtování*, jehož autorem je historik Vlastimil Kybal. Tento příspěvek není jen suchopárnou historickou připomínkou, ale právě pro dobu rozjitřených národních vášní, je tato stať zajímavá svou pochybnou objektivitou, která utrpěla na úkor manifestace národního programu.

V úvodním odstavci se autor vedle otřepaných klišé tehdejší rozjitřené doby jako označení Bílé hory za *nejhlubší pokoření a nejděsnější úpadek* zmiňuje o *dvojím účtování* a to o politickém a morálním.

Politickým účtováním myslí zejména „*restituci m a j e t k o v ý c h p r á v a d r ž a v, jež máme jednak v likvidovaném ústředí císařském, jednak v soukromých statcích císařských, šlechtických, městských a duchovenských, pokud tyto byly neprávem konfiskovány nevinných obětí bělohorské porážky*“. (¹³⁷ Sám ale dodává, že to bude náročné a budou se na tom muset podílet právníci a historici. Otázka morálního účtování už není autorem tolik akcentována a i zde si je autor vědom, že to bude běh na dlouhou trať. Dovolává se „*duchovní kultury, která žádá nejprve vědecky přesného zjištění všech skutečných příčin a následků Bílé Hory*“, ale už tuto duchovní kultury nijak nekonkretizuje. V návaznosti na to se dožaduje výchovy – konkrétně individuální a sociální.

V další části (a vlastně v celém článku) se autor snaží naznačit, „*c o B í l o u H o r u z a v i n i l o a jaké n a u č e n í můžeme odtud čerpati v dnešní zodpovědné době*“.

V otázce příčin bělohorského traumatu se snaží poukázat na zažitou a falešnou představu, že tou hlavní příčinou byli sám habsburský rod. Za prvotní příčinu však autor označuje římské papeže, protože oni to byli, kdo „*s důsledností a násilností lepší věci hodnou odepírali uznati husitskou národní církev za pravověrnou a rovnoprávnou „dceru“ katolické církve ....*“ Tuto domněnku

¹³⁷ Národní listy, *K bělohorskému účtování*, Praha, roč. 58, č. 125, str. 2

potvrzuje tezi, že „bylo anomálií, ba absurdností, když čeští stavové připouštěli r. 1472 (při volbě Vladislava Jagelonce) a 1526 (při volbě Ferdinanda I.) za své krále katolíky, a nehledíce do budoucnosti, uvrhovali sebe a celý národ v jistou eventualitu stálých konfliktů, bojů a konečného zápasu na život a na smrt“. Ale i tak dále akcentuje vinu Habsburků, kdy problém byl v „jejich absolutistických choutkách, jednak a zvláště v naprosté jazykové, náboženské a kulturní“.

Ve snaze obhájit mou předešlou tezi o neobjektivitě článku, bych poukázal na dvě pasáže, kde se autor pokouší srovnávat dvě epochy našich národních dějin, což samo o sobě vzbuzuje dost pochybností o jejich vypovídací hodnotě. Pasáže navazují na předešlou citaci vztahu Habsburků k našemu národu. K jejich vztahu podává autor jako protipól dynastii Lucemburků, která „přilnula již ve druhé generaci vroucně k zemi a k lidu českému“.

Je nepochybné, že Lucemburkové byli od Karla IV. domácí dynastií, kdežto jak Jagellonci tak Habsburkové si takovou vazbu na české prostředí nevytvořili. Nepochybně také proto, že Lucemburkové považovali Prahu za své centrum ve střední Evropě, kdežto Habsburkové již byli usazeni delší čas v rakouských zemích. Stejně tak pochybná je kulturní příbuznost obou dynastií – nepochybně měly kulturně a jazykově blíže k našemu národu právě Habsburkové. Co se týká husitského fenoménu a z něho vzešlé utrakvistické církve, což je také předmětem zájmu dynastické konfrontace, když mluví o *lámání husitského národa*, je samozřejmě tento aspekt nesmyslný, protože Lucemburkové byli vždy pravověrní katoličtí panovníci.

Druhá komparace se dotýká srovnání husitské a bělohorské doby. „*Jaký to rozdíl mezi dobou husitskou a bělohorskou! Kdežto husité pětkrát odrazili nepřítele, vniknuvšího v obrovské přesile na domácí půdu, a sami přenesli boj na půdu nepřátelskou, jejich bělohorští potomci nebyli ani s to, aby uchránili domácí půdu před neukázněnou soldateskou.*“

Dále se dovídáme, že „*zatím co žoldnéřské vojsko pálilo, kradlo a drancovalo, domácí z b a b ě l á š l e c h t a opouštěla poddaných a se vším vzácným majetkem prchala z venkova do měst a do ciziny*“. Jako by to za husitství bylo idylické, jako by tehdejší šlechta jednala výrazně jinak. Autor zde viní za tento stav šlechtu, kterou spojuje zejména s městy, a které jsou zde v opozici vůči venkovu, který má asi představovat základ domácí tradice – spojení s půdou,

hospodařením na ní, které sice souviselo s domácí šlechtou, která se jí ale odcizila („rodná hrouda“), stěhovala se do měst a začínala poznávat cizí země. Proto příčinou neúspěchu bylo „*jak vojsko a vojevůdcové, tak šlechta usedlá na statcích politizující v městě.*“ Na druhou stranu je nutné uznat, že autor má hluboké znalosti z historie, protože zde např. lidem nemyslí pracující lid, ale šlechtu – „*l i d, jehož vyšší vrstvy byly zbabělé a proradné, a nižší bezhlavé, loupeživé .....*“ Proto nedochází k účelovému překrucování dějin tak, jak je to jinde zřejmé, ale obecně uvažuje ahistoricky, když „srovnává nesrovnatelné“.

Také tento článek obsahuje historickou aktualizaci, která se přímo vztahuje ke vzniku národního státu v roce 1918. „*Předkové naši sami ztížili své nesnadné postavení, když slabošsky přijali v 16. stol. německou víru l u t e r á n s k o u a tím svůj separatism jen sesílili a nerozlučně spletli českou věc s věcí říšsko-německých protestantů.*“ I další pasáž stojí za to ji ocitovat. „*Kdo není luteránem a kdo se staví v církevním oboru na stanovisko objektivní, určené svrchovanými zájmy národně kulturními, musí stejně přísně posuzovati luteránství jako římanství.*“

Z toho vyplývá, že zde autor staví na roveň jak katolickou tak protestantskou církev. Ale co ho k tomu vede? Říká, že „*německé protestantství nestalo se v českých zemích nikdy takovou kulturní silou, jakou se stalo např. ve zemích skandinávských, v Holandsku, Škotsku a Švýcarsku*“, a proto podle autora u nás „*spíše kazilo, co tu bylo, a hatilo, co mohlo být*“. I když to autor podal takto pochybně, je nabíledni kam ve svých myšlenkách směřoval. Neměl nepochybně ani tak na mysli protestanty (myšleno zejména augšpurskou konfesi), jako tak Němce, kteří žili na území zemí Koruny české, a kteří celkem rychle přejali myšlenky Martina Luthera.

Vedle otřepaností typu *kulturní jalovost* protestantství na našem území nebo jeho *mravního zhrubění* (tu autor dokládá šířením německého pijanství, kterou bychom mohli např. připodobnit dnešnímu příměru, že „*pije jako Dán*“), poukazuje autor na jádro problému, když se jakoby až nenápadně zmiňuje o „*drobení české reformní fronty na bezmocné strany a stránky*“ (narážka na Menší stránku a spor uvnitř Jednoty bratrské?). Zde měl asi na mysli vliv luterství na české kompaktní dvojvěří, kdy se česká reformace rozštěpila na původní staroutrakvisty a na luterské novoutrakvisty. Tím byla samozřejmě domácí reformační fronta oslabena a zesílil německý kulturní vliv.

V tomto kontextu je zajímavá opět neobjektivní myšlenka, že kam toto vedlo „politicky, ukazuje bitva u Mükberka 1547, a jaké zhoubné následky měla po stránce národnostní, je známo z dějin předbělohorské germanisace“. Dnes je obecně známo, že zhoubné následky měla tato událost zejména pro města, i když hlavními viníky v tomto střetu byla zejména šlechta, která společně s městy nebyla nikterak nucena k přijetí německé kultury a i v samotném konfliktu stáli proti sobě Němci (alespoň v podání autora – luteráni versus katolíci) na obou stranách.

2.3.4.0. Bílá hora jako nutnost

Autor sloupku z titulu *Národních listů* z 8. listopadu Božko Lovrič vychází z přesvědčení, že „člověk jest rozený otrok“¹³⁸, čehož důkazem je „slovo Svoboda“, protože například „Ptáci jsou svobodni, ale o svobodě nezpívají. Větry jsou svobodné a nebojují o ni.“ Není zřejmé, co nebo koho považuje autor za viníka zotročení člověka – „Jen člověk, stvořený k obrazu božímu, ztratil svobodu a za skývu chleba odřekl se pravého života“ nebo že lidé „umírali za cizí ideje.“ Člověk má ale touhu se osvobodit – „Svoboda jsme my, svoboda je naše duše, ...“ Asi díky jeho spjatosti s Balkánským poloostrovem, staví vedle sebe Bílou horu, Kosovo pole a Krbavské pole. Tím chce jen dokázat, že platnost jeho myšlenky o zotročeném člověku a o svobodě, jsou univerzální.

„Proto nechť jest požehnána Bílá Hora a Kosovo pole a Krbavské pole, neboť z tohoto potupného krveprolití, vypučel rudý, krvavý květ naší nové, věčné Svobody.“

Jiným svědectvím vážícím se k této problematice je článek informující o shromáždění studentů před Pražským Hradem, kde k nim promluvili např. prof. František Drtina, básník Josef Svatopluk Machar a jiní. Článek uvádí i obsah toho, o čem se řečníci zmínili. Machar si zde vypůjčil slova polského spisovatele Adama Mickiewicze. „Tys otrok a zbraní otroka je zrada.“¹³⁹ I když se nejedná o přímou souvislost s Bílou Horou, situace z ní vyplývající velela podle Machara ke zradě - abychom mohli bojovat za vlastní stát, museli jsme zradit ty, kteří u nás uzurpovali moc po Bílé hoře.

¹³⁸ *Národní listy, Na den 8. listopadu*, Praha, roč. 58, č. 126, str. 1

¹³⁹ *Venkov, O Bílé Hoře k mládeži*, Praha, roč. 13, č. 261, str. 4

2.3.5.0. Oslava Bílé hory

V souvislosti s táborem lidu na bělohorskou pláň, se v novinách objevilo svědectví, že „na pláň, kde Habsburk porazil před 300 lety Čechy a kde včera Čeche oslavovali své vítězství nad Habsburky a kde na znamení toho spálili rakev s mrtvolou Rakouska-Uherska“. ⁽¹⁴⁰⁾

Zde se setkáváme se symbolickou smrtí samotné monarchie. Vedle až lidové oslavy masopustního rázu, má ale zřejmě tato událost i hlubší význam. V úryvku se mluví o *oslavě* v souvislosti s Bílou horou, což je velmi častý jev v pramenech. Například v souvislosti s připomínkou Bílé hory v Týnici n. S. je zmiňována „*Oslava Bílé Hory*“ ⁽¹⁴¹⁾ nebo stejně tak na třetí straně vydání *Národní politiky* ze 7. listopadu je stejná zmínka o *oslavě* v souvislosti s bělohorským výročím v Roztokách nebo v Radošovicích. Český národ si ale nikdy v minulosti tuto událost jako oslavu nepřipomínal. Bylo tomu přeci logicky naopak – připomínka v podobě státního a národního smutku.

O tom, že se *oslava bělohorské porážky* nebude omezovat jen na shromáždění na Bílé hoře, mluví připomínka, že „*slavnosti na paměť bělohorské bitvy pořádány budou na všech českých školách .....*“ ⁽¹⁴²⁾ To znamená, že se tato proměna paměti netýká pouze určité vyvolené části národa, jako tomu bylo v minulosti, ale jedná se o celý národ v kontextu myšlenek rovnosti lidí, které byly aktuální zejména v *Právu lidu*.

Právě tento jev – proměna vnímání Bílé hory, je pro mne v této práci jedním z klíčových bodů. Proč se najednou Bílá hora stala z kleté hory symbolem radosti a slávy?

2.4.0.0. Bílá hora a moravská historická paměť

¹⁴⁰ Večerník Práva lidu, *Slavná manifestace na Bílé Hoře*, Praha, roč. 7, č. 248, str. 1

¹⁴¹ Národní listy, *Z České státoprávní demokracie*, Praha, roč. 58, č. 125, str. 3

¹⁴² Večerník Práva lidu, *Slavnosti na paměť bělohorské bitvy*, roč. 7, č. 248, str. 3

Reflexe bělohorského dědictví byla na Moravě samozřejmě jiná než v Čechách. Obecně je možné říci, že jestliže v Praze měla Bílá hora v historické paměti nejhlubší kořeny a v jižních Čechách se prosazovala jen do té míry, jak jí to dovoľovaly lokální nebo regionální historické tradice, na Moravě bylo historické povědomí o Bílé hoře celkově slabší díky zejména velké vzdálenosti od centra – Bílé hory, a to i přes obecně slabší zdejší historickou paměť.

Co se týká určení základního hlediska, podle kterého by se moravská historická paměť vzhledem k danému tématu nejlépe strukturovala, nabízí se dvě možnosti: podívat se na bělohorské dědictví optikou jednotlivých moravských regionů nebo optikou ideového zaměření těch, kteří nám daná svědectví zanechali. V případě tisku se jedná o jeho základní rozdělení na socialistický a nesocialistický tábor.

Obě nabídnutá hlediska mají své výhody i nevýhody. A protože jsem měl k dispozici omezené možnosti ohledně dostupnosti pramenů a také díky tomu, že jsem neměl vždy k dispozici pro každý vybraný region jak socialistické tak nesocialistické platformy v dostatečném množství, abych si mohl vytvořit náležitě podepřený obrázek o situaci v tom kterém moravském regionu, jednotlíví aspekt jsem si nevybral a opřel jsem se výběrově o oba dva podle momentální potřeby. Proto je nutné brát danou strukturu této kapitoly jako orientační.

2.4.1.0. Brno a okolí

Jako nejpříhodnější pro srovnání Čech a Moravy se nabízí srovnání jejich metropolí – Prahy a Brna. Jestliže se v hlavních pražských denících setkáváme kolem bělohorského výročí s celkem širokou reflexí, v Brně tomu tak není. A to ani ne tak z důvodu přítomnosti nějaké lokální nebo regionální historické tradice, ani pro nějakou nevraživost mezi Čechami a Moravou, ale pravděpodobně jen pro velkou vzdálenost mezi nimi, vzdálenost v té době diametrálně odlišnou, než jak ji chápeme dnes my.

Svou roli zde patrně sehrál fakt, že ještě na začátku listopadu 1918 bylo např. Brno v rukou Němců a jestli se stane Brno českým nebo ne, tzn. soustředění aktivit k horké současnosti mohlo být důvodem, proč nebyla věnována dostatečná

pozornost např. bělohorskému výročí. K tomuto tématu se ještě vrátím na následujících řádcích.

Pro brněnské prostředí jsem využil jako pramenů *Lidové noviny*, *Moravský venkov* a *Moravskou orlici*. Pro nejobecnější charakter a jako nejméně ideologicky zatížené jsem zvolil jako výchozí pramen *Lidové noviny*.

Ve výroční den, v pátek 8. listopadu, uveřejňují *Lidové noviny* na titulu informace o dění ve válečné Evropě a jedinou zmínkou o Bílé hoře je tak jedna ze tří částí *besedy*, která zde má podtitul *Třásničky dějinných dnů*. Už sám podtitul naznačuje, že se nebude jednat o nějaké hlubokomyslné analýzy, ale spíše o lehce provokativní zamyšlení nad různými událostmi, ať už současnými nebo minulými.

Vedle připomínky dříve lehce vysmívané sokolské disciplíny, která nám ale vybojovala samostatnost a vedle střízlivého hodnocení stržení mariánského sloupu v Praze, (kterému se budu věnovat na jiném místě) je zde také zmínka o Bílé hoře.

Obsah této krátké glosy je dosti netypický. Informuje nás o tom, jak se lidé v okolí Břevnova vesele radovali, což dává autor symbolicky do protikladu právě k tomu, co můžeme většinou číst k tomuto tématu v tehdejším tisku.

„Řečník, to' pouze krystalizační střed této jedinečné pouti bělohorské, pouti s hudebními bandami, perníkáři a ovocnáři (pokud, chudáci, dnes mohou se zbožím putovat), s kolportéry, prodavači písniček a pohlednic, aniž bychom zapomněli na studentskou rakev s pozůstatky Rakouska. – Nikoliv dojíti sem a poslouchati mluvené úvodníky, nýbrž stanouti na této půdě, již dnes jen váhavě říkáme tragická. Stanouti zde s pocitem, jehož nepoznaly generace ode tří set let, pohlédnouti jinýma očima na letohrádek „Hvězdu“, obejmout odtud pohledem kraj svažující se k Vltavě ... a stoupajícím k předhořím brdským – a moci o něm říci ono kouzelné krátké slovo: „Náš, jen náš!“¹⁴³

Toto uchopení bělohorského tématu bylo v tehdejší době samozřejmě výjimečné. Byli ho schopni jen lidé s širokým rozhledem neztotožňující se s omezeným národním viděním, jichž bylo samozřejmě minimum. Že to byla výjimka a že i na jihu Moravy měli lidé silné povědomí o dědictví Bílé hory, které pro ně bylo stále aktuální, dokládají tři noticky z tohoto vydání *Lidových novin*.

¹⁴³ *Lidové noviny, Třásničky dějinných dnů*, Brno, roč. 26, č. 307, str. 1

První zprávou je anonce veřejné schůze mladé generace České státoprávní demokracie právě z 8. listopadu, kde měl k oslavě národní samostatnosti jakýsi profesor Taub přispět přednáškou na téma *Význam a následky bitvy bělohorské* (¹⁴⁴.

Že nebyla Bílá hora jen doménou učených kruhů, dokládají zprávy z oslav národní samostatnosti v Husovicích nebo v Žabovřeskách, tehdy u Brna, dnes uvnitř města. Zatímco se v Husovicích konala přednáška o „*thematě: „Třísté výročí bitvy na Bílé Hoře“ v místnostech Sokola*“, v Žabovřeskách si připomněl zdejší Sokol národní slávu „*na členské schůzi v pátek 8. listopadu v tělocvičně měšťanské školy o 7. hodině večer. Po schůzi oslava na návrší Palackého.*“ (¹⁴⁵

Zajímavým odkazem k Bílé hoře je báseň z titulního vydání *Lidových novin* v rámci *besedy*. Báseň *Sodné deň* (¹⁴⁶ obecně reflektuje vznik samostatného státu a Bílá hora se zde vyskytuje pouze jako součást národní historické paměti. Zajímavá je ale proto, že je napsána v hanáckém dialektu a také její kontext je hanácký, a proto se o ní více zmíním v souvislosti s Hanou a v kontextu spolupůsobení celonárodních, regionálních či lokálních tradic.

Jak už jsem zmínil, velká vzdálenost Bílé hory a faktická její absence, byla pravděpodobně důvodem, proč v Brně nedošlo k nějakému táboru lidu, který by ji třeba jen symbolicky připomněl. Stejně jako v Praze svolala také v Brně Socialistická rada na 4. listopad, tedy o den později než tomu bylo v Praze „*dělnictvo k manifestaci pro sociální spravedlnost před Besední dům. Dělníci se dostavili z dílen a továren a s nimi i spousta manifestantů ze všech vrstev českého Brna. Po skončených řečech hnul se velký průvod za zpěvu „Hej Slované“, „Kde domov můj“ a sokolských písní na Velké náměstí, které bylo brzo přeplněno manifestanty. Po krátkých proslovech několika řečníků rozešly se zástupy za zpěvu vlasteneckých a sokolských písní*“ (¹⁴⁷.

O den později se Lidové noviny k této události vrátily s tím, aby obšírněji poreferovaly o tom, co bylo hlavním tématem tohoto shromáždění. Mezi mnoha řečníky, kteří k shromážděným promluvili a jsou zde jmenovitě uvedeni, figuruje také poslanec František Modráček, sociální demokrat, jehož projev je zde ve zkratce

¹⁴⁴ Lidové noviny, *Mladá generace České státoprávní demokracie v Brně*, Brno, roč. 26, č. 307, str.

3

¹⁴⁵ Lidové noviny, *Ze Žabovřesk*, Brno, roč. 26, č. 307, str. 3

¹⁴⁶ Lidové noviny, *Sodné deň*, Brno, roč. 26, č. 309, str. 1

¹⁴⁷ Lidové noviny, *Demonstrace českého lidu v Brně*, Brno, roč. 26, č. 304, str. 3

uveden a který mimo jiné řekl: „Vítězství je nyní úplné, máme však ještě veliké nepřátele naší svobody: Jsou to lakota jedněch a hlad druhých. Voláme proto ku všem, kdož mají přebytky potravin: *D e j t e v š e, c o d á t i m ů ž e t e, odved'te všecko to národu k výživě, potřebné k vydržení do normálních poměrů. To je nejnaléhavější požadavek.*“¹⁴⁸

V další části projevu se Modráček zmiňuje o novém státu, založeném na *pronikavé demokracii*, která bude provedena do krajních důsledků, o *republice volných, rovnoprávných a svobodných občanů* nebo požaduje, aby nová armáda byla pod kontrolu lidu, která bude vybudována na zásadách lidové milice.

V „pravicové“ *Moravské orlici* je v článku k této události věnována pozornost spíše okolnostem této akce – kolik lidí se shromáždění zúčastnilo, kudy se průvod ubíral apod. Z řečníků je zde uveden pouze poslanec Modráček a obsah projevů je zde obecně charakterizován jako hlas „*pro demokratické a sociální uspořádání československého státu a pro zřízení republikánské*“¹⁴⁹. Z důvodu ideového zaměření neměla tato tribuna patrně zájem na rozvádění myšlenek zde vyslovených, což byl také její obecný charakter.

I když nemáme jistotu, že zde v některém projevu nebyla Bílá hora reflektována, není to ani tak podstatné. Při porovnání pražské a brněnské akce, iniciované socialisty, je zřejmé, že Bílá hora v Praze posloužila hlavně jako určitý svorník, zastřešovací symbol, který měl jak demonstrovat socialistickou jednotu, tak přilákat lidi také nesocialistického smýšlení, než demonstrovat Bílou horu jako jeden z hlavních historických pilířů v socialistické ideologii. Tou se stát nemohla z mnoha důvodů, ať už pro svou interpretační nejednotnost nebo neslavný a tragický charakter.

2.4.1.1. České Brno

Za úvahu stojí už zmiňovaná role německého etnika, která byla v Praze a Brně odlišná. V Brně byla situace složitější, stejně jako v jiných moravských městech, protože město bylo v rukou Němců a brněnští Češi získali vládu nad městem až po dlouhých jednáních s Němci 6. listopadu. Právě blízkost této významné události v životě města a bělohorského výročí vybízí k zamyšlení, zde

¹⁴⁸ Lidové noviny, *Velká demonstrace českého lidu v Brně*, Brno, roč. 26, č. 305, str. 3-4

¹⁴⁹ Moravská orlice, *Obrovská manifestace českých socialistů v Brně*, Brno, roč. 56, č. 253, str. 1-2

nedošlo k v tehdejšímu tisku nebo na demonstracích české vlády nad městem k propojení těchto dvou historických okamžiků.

V *Lidových novinách* stejně jako v *Moravské orlici* byl tomuto významnému historickému okamžiku logicky věnován titulní článek a to s podobným vyzněním. Autoři se zejména shodly v nejčernějším vykreslení německé vlády na Brnem a v nejtěžším údelu brněnských Čechů pod německou vládou.

Reflexe Bílé hory bychom zde ale hledali marně. V *Lidových novinách* v článku *České Brno* (¹⁵⁰ najdeme pouze obecné demonstrace dřívějších útrap českého národa, patetické líčení jak dávné, tak nedávné minulosti s výzvou na hospodářskou konsolidaci českého Brna. Autor z *Moravské orlice* není tak emocionální a opět se jako v předešlém deníku zajímá o samotný průběh události při předávání města do českých rukou.

Vedle důkazu toho, že tato jednání nebyla jednoduchá, zmiňuje také ve zkratce projev, který učinil poslanec Bulín z okna radnice na oslavu předání vlády nad městem do rukou brněnských Čechů. „*Hrdostí dmou se nám prsa, že dnes po dlouhé době z české radnice k českému lidu můžeme promluvit česky. Splnil se sen českých vlastenců ze 17. století, kteří opouštějíce vlast pevně věřili, že se vrátí doba věcí našich.*“ (¹⁵¹

Toto opomenutí významného milníku národních dějin v okamžiku tak historickém, jakým bylo získání vlády českého národa nad městem, není ale nijak překvapivé. Opět je zde nutné připomenout samotnou absenci Bílé hory v horizontu tehdejší jihomoravské společnosti. A vedle toho také už zmiňovaný střet Čechů a Němců, kterým Brno žilo v těchto dramatických dnech, a na nějakou historickou reflexy události tak vzdálené jak v čase, tak v prostoru, nebylo pravděpodobně místo.

I přes určitou spekulativnost je možné tento problém nahlédnout také prizmatem „velkého a malého“. Jinak řečeno „velké ideje“ řídící se více pragmaticky a pohybující se více v kontextu přítomnosti a „malé ideje“ konkrétního člověka toužícího po určité ukotvenosti v časech tak dramatických změn, která se obrací více do minulosti.

---

¹⁵⁰ Lidové noviny, *České Brno*, Brno, roč. 26, č. 306, str. 1

¹⁵¹ Moravská orlice, *Brno české*, Brno, roč. 56, č. 254, str. 1

Tak je možné také interpretovat článek v *Lidových novinách* s názvem *Výročí Bílé hory*. „*Na úřední pokyn vzpomenu bude letos 8. listopadu výročí bitvy bělohorské důstojným způsobem ve školách. Dnes byli jsme zahrnuti dotazy, kterak se zachová ostatní občanstvo. Bylo učiněno tolik příprav, že pokynů netřeba. Dělnictvo, jak oznamují socialistické listy, se připojuje buď pořádáním vlastních vzpomínkových večerů nebo účastí na večerech pořádaných osvětovými korporacemi. Národní výbor neučinil rozhodnutí, že den 8. listopadu je národním svátkem.*“⁽¹⁵²⁾

Zde se setkáváme s myšlenkou 8. listopadu jako státního svátku, což byl patrně důsledek spíše vzedmutých nálad kolem nabitě samostatnosti, než reálný požadavek, ale už samotný tento nápad jako důsledek *zahrnutí dotazy, kterak se zachová ostatní občanstvo*, můžeme chápat jako potvrzení předešlé myšlenky o tom, že Bílá hora byla v myslích lidí pevně ukotvena jako určitý orientační bod.

Tuto myšlenku může potvrzovat jiná noticka. A to informace o tom, že „*Slavnostní koncert P. S. U. M. v den národního svátku (8. t. m.) koná se v Besedním domu. Zvuk P. S. U. M., jehož jméno je známo v cizině, zejména v Paříži, zajisté přivábí hojně obyvatelstva. Účel: Českým legionářům.*“⁽¹⁵³⁾. Zpráva o pravděpodobně pěveckém tělese, opět poukazuje k bělohorskému výročí jako k *národnímu svátku* a jen podporuje domněnku o chápání Bílé hory jako historického milníku, který je nutno si připomenout radostně a oslavit jej.

2.4.1.2. Škola jako místo ideologizace

Je celkem logické, že jedním z hlavních míst národní ideologizace byla škola. Zde byl člověk ideologizován, v souvislosti s výše zmíněným dělením na „malé a velké“, v „v malém“. Člověk se zde seznamoval s dějinami své země a zejména svého národa v podobě, která nejlépe odpovídala národnímu programu. Tento v podstatě závazek vlastnímu národu a předešlým generacím v podobě národního programu, potom zavazoval k práci na úspěšném rozvoji nového vlastního státu v podobě „velké“ ideologizace, pragmaticky zaměřené na řešení současných problémů spojené v nejobecnější rovině s profesním životem.

¹⁵² Malé Lidové noviny, *Výročí Bílé Hory*, Brno, roč. 26, č. 306, str. 3

¹⁵³ Moravská orlice, *Slavnostní koncert P. S. U. M.*, Brno, roč. 56, č. 255, str. 3

Že si tuto skutečnost uvědomovali tehdejší kompetentní instituce, dokládají také zprávy v tehdejšímu tisku. A to jak na celostátní úrovni, tak i na úrovni regionální. A byly to jak obecně politické, tak přímo také školské instituce.

Příkladem školní a regionální instituce byla *Zemská školní rada moravská*, která vyzvala moravské školy mimo jiné k tomu, aby „některého z nejbližších dnů slavnostní a věcnou promluvou poučili žactvo o významu nynější veliké doby. Mládež buď povzbuzena, aby vděčně zůstala pamětliva těch mužů, kteří budovali naši samostatnost a prací nebo krví svou ji vykoupili“¹⁵⁴. Zde vidíme, že tato instituce se obrací do minulosti, k „malé ideologii“, která má budoucímu občanu poskytnout základní pensum znalostí o minulosti národa, které bude díky hodnotovým odkazům uceleno v určité ideologii.

Zemská školní rada moravská ale také imperativně vyzývá mládež – „*buď také upozorněna, že škola má o to nepopíratelnou zásluhu, že národ náš dosáhl vytouženého cíle, a tím že jsou vyznačeny také budoucí úkoly a povinnosti mládeže*“. To znamená, že škola má poskytnout mladému člověku nejen základní orientaci v jeho soukromém životě, ale také uvědomění si své role jako příslušníka českého národa a z toho plynoucích závazků v podobě *budoucích úkolů a povinností*.

Od učitelů rada proto očekávala, že „*budou pracovati na zdárné výchově mládeže, první to podmínce šťastné budoucnosti národa, k novému životu vzkříšeného*“. To znamená, že škola má skrze *budoucí úkoly a povinnosti* přispět k dosažení *šťastné budoucnosti národa*.

Zatímco *Zemská školní rada moravská* deklarovala pouze obecné cíle školy, *Národní výbor* konkretizoval v předvečer bělohorského výročí, jak mají školy naložit s tímto problematickým historickým odkazem. Pominu zde obecné pojetí tohoto výročí, které je sice zásadní, ale budu se mu věnovat na jiném místě.

Co se týká školského kontextu, je zde důležitá už samotná existence komuniké. Už to, že měl *Národní výbor* vůbec potřebu se k nastávajícímu výročí vyjádřit a deklarovat, jak jej mají školy pojmout. „*Na všech školách budiž konána v ten den slavnost domácí. Žactvo nechť se shromáždí ve větších místnostech*

---

¹⁵⁴ Moravská orlice, *Zemská školní rada moravská*, Brno, roč. 56, č. 252, str. 3

školních a člen učitelského sboru nebo ředitel, ustanovený volbou učitelského sboru, buď pověřen úkolem promluvit k mládeži o významu české státní samostatnosti. K promluvě jeho nechť druží se podle možnosti čísla deklamační, zpěvní a hudební a možno-li, i proslov jednoho ze žáků učitelským sborem určeného.“¹⁵⁵

Toto komuniké Národního výboru jen potvrzuje moji předchozí tezi o škole jako o doméně „malé“ ideologie, kam samozřejmě spadá také odkaz Bílé hory, jak to chápal také Národní výbor.

Noticka z dalšího dne, tentokrát opět z úst regionálních institucí - *Zemské školní rady moravské* a *Moravského místodržitelství* upřesňuje a rozšiřuje komuniké vydané Národním výborem předešlého dne tak, že „ke slavnosti školní, jež se bude konati na všech školách o 8. hod. ranní a k níž se mládež i učitelstvo shromáždí ve svátečním šatu, přidruží se ještě další slavnost před Besedním domem. Ze všech brněnských škol středních, ústavů učitelských a škol odborných vyjdou žáci ve slavnostním průvodu před Besední dům, kde se bude konati společná slavnost ve velkém sále, po případě za krásného počasí venku“¹⁵⁶.

Tato noticka tak dokazuje, že to nebyl jen zájem tehdejší vrchní státní instituce v zemi, ale že také vrchní regionální politický a školský orgán pojaly tento historický odkaz a jeho výročí za důležité jej připomenout žákům na moravských školách.

Ještě jedna noticka se vztahuje k této problematice, když *Moravská orlice* uveřejnila imperativní výzvu ke studentstvu. „Dne 8. listopadu nebude českého studenta, který by neměl červenobílý praporek Českého Srdce v Brně.“¹⁵⁷

I přes deklarované hendikepy ve vztahu k bělohorskému odkazu přijímali jak zdejší autority, tak i samotní občané Brna a jeho okolí toto historické dědictví za své s tím, že se jedná pouze o součást „malé ideologie“, o integrální součást české minulosti, která ale nemá takový význam, aby jej bylo nutné připomínat např. formou aktualizace.

¹⁵⁵ Moravská orlice, *Vzpomínkové den nešťastné Bílé Hory 8. listopadu*, Brno, roč. 56, č. 253, str. 2

¹⁵⁶ Moravská orlice, *Vzpomínkové den nešťastné Bílé Hory 8. listopadu*, Brno, roč. 56, č. 254, str. 3

¹⁵⁷ Moravská orlice, *Dne 8. listopadu*, Brno, roč. 56, č. 255, str. 3

2.4.2.0. Periferní Vyškovsko

Pro vymezení centra – Brna a jeho okolí – k periférii jižní Moravy jsem si vybral Vyškov s jeho okolím. Pročetl jsem místní *Vyškovské noviny* a nahlédl do kronik obcí Bučovic a Nového Rousínova, které byly k dispozici a zahrnovaly také zmiňované období. Z důvodu nedostatečnosti pramenné základny je nutné mít na paměti, že závěry vyplývající ze srovnání Brněnska a Vyškovska zde slouží pouze jako orientační exkurz a ne jako vyčerpávající analýza.

Je logické, že reflexe tehdejších událostí byla jiná v Brně a ve Vyškově. Obecně byly zdejší noviny méně zaměřené na události ve světě a více zaměřeny na události v jeho okolí. Stejně tak zde nedostávala takový prostor publicistika a naopak tyto noviny plnily více funkci věstníku – ryze informačního média, a to zejména, vzhledem k zemědělskému charakteru kraje, zaměřením na hospodářské záležitosti. Je zde také nutno připomenout takovou samozřejmost jako je rozdílný rozsah novin a jejich periodicita – *Vyškovské noviny* byly pouze týdeníkem.

Prakticky s jedinou konkrétní zmínkou o bělohorském výročí se můžeme setkat v souvislosti s oslavou národní samostatnosti v malé obci Nemojany, jihozápadně od Vyškova. „*Dne 8. listopadu, v den smutného jubilea bitvy na Bílé Hoře, uspořádal obecní výbor v Nemojanech pro občanstvo a školní mládež tábor lidu. Slavnost začala u školy, kde po přednesu několika vhodných básní školní mládeží promluvil prof. Jar. Poláček z Vyškova o bitvě na Bílé Hoře a o zřízení svobodného státu československého.*“¹⁵⁸

Zajímavé je výjimečné označení výročí Bílé hory jako *dne smutného jubilea*, které v tehdejší profánní společnosti působí spíše jako anomálie. Že se zde jedná o spojení *smutného jubilea* se *slavností*, pravděpodobně souvisí s prolnutím oslavy národní samostatnosti a připomínky Bílé hory pouze jako doplněk této národní slávy.

Proto je pravděpodobnější scénář místních oslav soustředěných zejména kolem vzniku Československa nebo jako připomínky návratu zdejších legionářů, v případě jejich smrti jako tryzny za jejich životy.

¹⁵⁸ *Vyškovské noviny, Z Nemojan, Vyškov, roč. 27, č. 46, str. 3*

Tato konkrétní připomínka Bílé hory je výjimečná. To ale nevylučuje, že si lidé také v jiných obcích Vyškovska nepřipomněli Bílou horu, což potvrzuje připomínka z titulu *Vyškovských novin*, z onoho „výročního“ vydání, kde se také uvádí, že „*Okresní hospodářská rada ve Vyškově uspořádá v neděli dne 10. t. m. odpoledne ve všech obcích okresu přednášky jednak o posledních událostech, o Bílé Hoře a zejména o nutnosti rychlého zásobování potravinami*“¹⁵⁹

Vedle obecných připomínek „tří seti let národního utrpení“ a vedle zmínky o výběru peněz pro pozůstalé po českých legionářích 8. listopadu jako v *památný den*¹⁶⁰, je to ohledně výročí Bílé hory vše. Jedno vydání *Vyškovských novin* vyšlo přesně na den jejího výročí, kde se hlavní pozornost na titulu zmiňovaného vydání věnovala zřízení místního Národního výboru, pietní slavnosti jako připomínky českých legionářů a v *besedě* byl otištěn projev na téma znovu nabitě svobody, kde se objevují postavy Komenského, Palackého, Wilsona a Masaryka nebo „pohřeb“ Rakouska vedle oslavy a hrdinnosti českých legionářů. Ale Bílá hora tu není ani zmínkou připomenuta.

To ale neznamená, že by tento výklad měl být chápán jako výrazný protipól dění v centru – v Brně a okolí. Pokud se zde vrátím ke svému dělení na „velkou“ a „malou“ ideologii, pak jestli byla prvně jmenovaná v centru prakticky nepřítomná, na periferii se s ní vůbec nesetkáme. V případě druhé jmenované tomu bude podobně. Bude jí zde méně nejen proto, že máme pro tuto oblast z této doby méně pramenů, ale obecně pro předpokládaný menší počet elit a z toho vyplývající např. menší frekvence přednáškových aktivit s přihlédnutím také k absenci nějaké historické tradice, která by mohla Bílou horu podmiňovat, i když je to, vzhledem k nedostatku pramenů, spíše jen hypotéza.

Co se týká už zmiňovaných kronik, vzhledem k tomu, že až od roku 1920 u nás platí zákon, podle kterého má každá obec povinnost vést obecní kroniku je pravděpodobné, že zápisy, vážící se k událostem bezprostředně po vzniku Československa, byly pořízeny až s větším časovým odstupem ex post. Přesto se zde o nějakých větších podrobnostech o tehdejších událostech nedočteme.

¹⁵⁹ Vyškovské noviny, *Přednáškový den*, Vyškov, roč. 27, č. 45, str. 1

¹⁶⁰ Vyškovské noviny, *Dar*, Vyškov, roč. 27, č. 47, str. 2

Vhodným příkladem, který ilustruje tuto situaci je Vyškovsko. Centrem Vyškovska byl a je přirozeně Vyškov, který byl stejně jako dnes maloměstem. Obecní kronika Vyškova k letům 1918 a 1920 není bohužel k dispozici. Jak už bylo naznačeno, ani obecní kroniky okolních obcí nejsou vhodné pro poznání událostí lokálního centra a bohužel se ani nezachovaly zápisy místního zastupitelstva. Jediným zdrojem poznání dění ve Vyškově nám tak zůstávají *Vyškovské Noviny*.

Z těch málo místních kronik Vyškovska jsem si pro ilustraci vybral kroniky obcí Bučovice a Rousínov. I když to jsou vlastně jen větší vesnice, v kontextu zdejšího regionu jsou to větší sídla s významným položením - Rousínov mezi Brnem a Vyškovem a Bučovice mezi Brnem a Uherským Hradištěm.

I když je časové rozpětí bučovické kroniky v inventáři označeno roky 1887 až 1939 a rousínovské 1908 až 1954 je zřejmé, že jak, co se týká let 1918 a 1920, v případě Bučovic tak v případě Rousínova se jedná o zpětné zápisy událostí.

Toho je dokladem stručný popis událostí celozemských i celoevropských. V bučovické kronice autor shrnuje zhruba na jedné straně dění čtyř válečných let, když se zaměřil na Manifest českých spisovatelů z roku 1917, který dal do souvislosti s nezlomností českého národa a přidal k tomu silnou dávku národního patosu. Následuje obligátní informace o vzniku samostatné republiky a návratu prezidenta Masaryka do vlasti. K listopadu je zmíněno příměří mezi válčícími stranami a k prosinci toho roku se zase dozvídáme něco z dění v samotných Bučovicích – konkrétně se jedná o vypsání první státní půjčky pro novou republiku, která se samozřejmě „setkala s neobyčejným zdarem“.

V případě Rousínova máme sice datum zápisu k 30. říjnu 1918, ale je vidět, že se jedná o zápis po dlouhých měsících a stejně tak následuje dlouhé kronikářovo mlčení. Kronikáře vedl nepochybně k zápisu do kroniky (pakliže se nejedná o zpětný zápis s antedatací) významný okamžik v národních dějinách, který je ale opět pouze zkratkovitý, z povinnosti k významu historické události. Defiluje zde průvod, zpívá se *Hej Slované* a odstraňují se habsburské symboly z domů. Je zde také přítomné prolnutí události lokální a celozemské, respektive celoevropské a to tehdejší chřipkové epidemie, která získala pandemický rozměr.

2.4.3.0. Bílá hora na Hané

Podobná situace ve vztahu k tradici Bílé hory jako na jižní Moravě panovala také na Hané. V této podkapitole, jak už jsem avizoval na začátku této kapitoly, se nebudu držet čistě regionálního dělení a podívám se obecně na socialistické vidění Bílé hory na Moravě.

2.4.3.1. Zásnuby Bílé hory

Na titulu *Hlasů z Hané* z 2. listopadu 1918, „listu politického a národohospodářského“, tribuny státoprávních později národních demokratů, vycházejícího v Prostějově dvakrát týdně, se objevil přetištěný proslov starosty Prostějova, MUDr. Ondřeje Příkryla, pronesený na slavnostní schůzi obecního výboru 31. října. Přesně to, co vyšlo v *Hlasech z Hané* je také zaznamenáno v zápisech prostějovského městského zastupitelstva¹⁶¹.

Zde se opět setkáváme s básní *Sodné deň*, respektive s jejím závěrem, jejímž autorem je právě starosta Prostějova, autor zmiňovaného slavnostního projevu na obecní schůzi města. Ondřej Příkryl¹⁶² byl jedním z autorů, jejichž dílo bylo v té době velmi známé a oblíbené, což dokazuje jak jeho privilegované postavení starosty Prostějova, tak jeho bohatá literární činnost, která se neobjevovala jen v Prostějově a okolí, ale třeba také, jak jsme viděli, v *Lidových novinách*.

Příkryl, rodák z Výšovic u Prostějova, svou kariéru završil jako zemský poslanec a senátor a jeho literární činnost se neomezovala pouze na příspěvky do novin, ale vydal za svého života několik desítek knih různých žánrů. Jeho obliba spočívala zejména v jeho používání hanáckého dialektu.

„*Rozmaryn voni – –*
zhuro zbraň a salvo ran!
Velebné a vítězici
chorál volá z našich stran:
„Kdo jste boží bojovníci!“
Lev se zjevil na obzoro –

¹⁶¹ Zápisy městského zastupitelstva města Prostějov, *Zápis o schůzi obecního výboru města Prostějova*, fond AM Prostějov, inv. č. 607, str. 69-73

¹⁶² Opelík, Jiří, a kol., *Lexikon české literatury (svazek 3/II)*, Praha 2000, str. 1147-1148

chestě pantlák, Bílá Hora! – –“ (¹⁶³)

Právě závěr zmiňované básně se dotýká dědictví Bílé hory a poukazuje k několika souvislostem. Objevuje se zde evokace božích bojovníků, která měla pravděpodobně povzbudit národ s odkazem na jeho slavnou válečnickou tradici (báseň je v *Lidových novinách* datována do srpna 1917).

To, že se *lev zjevil na obzoro*, patrně poukazuje k naději, že poválečné uspořádání přinese Čechům více svobody. *Lev* zde pouze konkretizuje obecnější symbol související s obzorem, nad nímž vychází, a to slunce, kterého jako symbolu nového samostatného státu právě vycházejícího nad obzorem, se nachází v tehdejší tisku nepočítaně.

Proč má Bílá hora chystat pantlák (¹⁶⁴, nebo-li korunku ženského svatebního hanáckého kroje? Na to nám odpovídá pokračující text: „*A Bílá hora již jej chystá a my činíme svatební přípravy. Ženich její, statný a zdravý československý jonák, jest již v Praze a zve nás, zve celý národ k veselce. Ženich ten jest N. á r o d n í v ý b o r , který samostatnost československého státu vyhlásil a ujal se správy československého státu.*“

Tomuto symbolickému svazku nemohl nepředejít také rozchod. „*Já i městská rada sprostili jsme se právních závazků ke starému Rakousku a složili jsme slib poslušnosti vládě nového československého státu. .... I Vy teď přetrhali jste pouta minulosti a podřídili jste se vládě Národního výboru. Budiž Vám za to dík celého města.*“

Národní výbor jako vláda nového samostatného státu v podobě ženicha si zde zpětně bere to, co mu bylo násilím odňato na Bílé hoře, ji samotnou. Ale proč se ženich vrací až k Bílé hoře?

To, co se odehrálo po této nešťastné události, jakoby ztrácelo platnost, právo na existenci, a proto je nutné se v symbolické rovině a z hlediska státoprávnosti vrátit až do roku 1620 a *přetrhnout pouta minulosti*, rozetnout ten nejsilnější archetyp spojovaný s Bílou horou a třemi sty lety národní poroby.

Hlasy z Hané byly národní tribunou, a proto zde nalézáme vzhledem k jeho periodicitě jako obdeníku, který vycházel z počátku na čtyřech stranách, dost

¹⁶³ *Hlasy z Hané, Pozrav Prostějova Československému státu*, Prostějov, roč. 37, č. 89, str. 1

¹⁶⁴ Borocký Josef, *Hanácké slovník*, <http://www.hanackvslovník.wz.cz>, str. 337

zmíněk o tom, jak a kde si lidé připomínali Bílou horu. Ve vydání z 6. listopadu nalézáme pět noticetek o této připomínce a to nejčastěji formou přednášky.

Ještě 16. listopadu se dovídáme o oslavě obnovy národní samostatnosti v Břesovicích, která proběhla o den dříve. Přesto, že se jednalo o oslavu nového státu, díky podrobnějšímu popisu této slavnosti se dovídáme také o tom, že ani Bílá hora nepřišla zkrátka.

„V. pátek odpoledne byl v Břesovicích všeobecný svátek. Všecky domy ozdobeny byly prapory a květinami, práce byla zastavena, veškeré občanstvo od školních dětí až po nejstarší babičky v obci účastnilo se slavnosti. .... Odtud průvodem odebralo se všecko občanstvo do ozdobené sokolské tělocvičny, kdež o významu tohoto památného dne, o Bílé Hoře, o naší samostatnosti a úkolech národa promluvili .....“ ⁽¹⁶⁵⁾

Článek pokračuje tím, kdo co řekl nebo zazpíval a je zakončen příznačnou myšlenkou: *„Tak jsme pohřbili smutné vzpomínky na Bílou Horu a oslavili znovuzřízení státu československého. Na zdar!“*

Vedle anonce na přednášku o Bílé hoře v městském divadle z titulní strany z 9. listopadu vyvedené velkým a tlustým písmem byla hlavním příspěvkem k tomuto výročí pouhá noticka, jejíž vyznění je přímo modelovým příkladem změny vnímání bělohorského odkazu.

„Vzpomínky na 8. listopad 1620 letos musí ustoupiti pohledům do budoucnosti. Minulost je odčiněna, bělohorská porážka a potupa smyta, samostatný československý stát je vítězem nad 8. listopadem 1620 i nad právě se hroučící světovou válkou.“ ⁽¹⁶⁶⁾

Podobně jako u přednáškové aktivity tomu bylo podle zpráv v *Hlasech z Hané* také na zdejším gymnáziu a na zdejší české reálce. I na těchto školách si učitelé s žáky a studenty obšírně připomněly Bílou horu v různých souvislostech. A opět díky podrobnějšímu popisu dění na těchto školách máme dobrý přehled o tom, jak to probíhalo.

Jak na gymnáziu, tak na reálce nemohla chybět recitace *České legie* (jinak také *Tisíce nesmrtelných*) a zpěv národní hymny. V případě gymnázia se dovídáme

---

¹⁶⁵ Hlasy z Hané, *Oslavy znovuzřízení státu československého v našich obcích*, Prostějov, roč. 37, č. 93, str. 2

¹⁶⁶ Hlasy z Hané, *Výročí bitvy na Bílé Hoře*, Prostějov, roč. 37, č. 90, str. 3

i o dalších dílech, která zde zazněla, jako například *Kdo jste boží bojovníci*, Mahenův *Pozdrav svobodné vlasti*, *Rolnická* od Dvořáka nebo Smetanova *Česká píseň*.

Pouze jako doplňující odbočku zde uvádím zajímavost, že v případě recitace Horákovy *České legie* je zde uveden jako recitující student Jiří Wolker. Že se jedná o budoucího autora *Hosta do domu*, je více než pravděpodobné. Básník Wolker se v Prostějově narodil a v této době studoval právě na zdejší gymnáziu.

Příznačné je také pojetí přednášek o Bílé hoře. Je asi těžko představitelné, že by byla školní připomínka tak závažné historické události jako Bílá hora pojata jako jedna velká oslava dříve smutné události. Jak už jsem se na jiném místě zmínil o malé a velké ideologizaci, škola byla v podstatě nejdůležitějším místem této ideologizace, a proto bylo toto pojetí takové, jak nám ho zachoval zdejší tisk.

*„Po zahájení vzpomínky ředitelem vylíčil prof. Dr. Vojt. Jakub historicky příčiny, následky a politický význam bitvy bělohorské. Přesný a stručný výklad byl všemi a plnou pozorností sledován. ... Po té prof. J. Zachoval v krásné a obsažné přednášce nastínil význam nešťastné události a také tedy význam dnešního jubilea po stránce kulturní. Líčil rozkvět a dobu slávy českého národa, počátek vnitřního úpadku, příčiny a postup rozvratu, který konečně i vně se projevil krisí – Bílou Horou, jež uvrhla národ náš na 200 let do hrobu kulturního a na 300 let do hrobu politického.“*¹⁶⁷

Odstavec věnující se přednáškové činnosti v případě gymnázia začíná větou: *„Poslední pamětní den porážky bělohorské 8. listopadu opět v aule ústavu.“*¹⁶⁸ To je ale pouze redaktorova licence, a další text dokazuje, že tomu bylo podobně jako v případě zdejší reálky. *„Prof. Ambr. Soška vylíčil politické i kulturní následky této porážky a význam nynějšího převratu, ...“*

2.4.3.2. Bílá hora na Hané z pohledu socialistů

Pokud bychom očekávali, že v *Hlasu lidu*, tribuny prostějovské *Československé sociálně-demokratické strany dělnické* vycházející dvakrát do týdne, se dozvíme informace o jejím připomenutí nějakým táborem lidu nebo že zde

¹⁶⁷ Hlasy z Hané, *Pamětného výročí bitvy na Bílé hoře vzpomněla česká reálka*, Prostějov, roč. 37, č. 91, str. 2

¹⁶⁸ Hlasy z Hané, *Oslava založení státu československého na gymnasiu*, Prostějov, roč. 37, č. 91, str. 2

najdeme nějakou hlubší historickou reflexi na třídní téma, jako tomu bylo v Praze, byli bychom na omylu.

„*Jest nás málo, ale svornost ztisícínásobí naši sílu. Nepřátelé čekají, že se vzájemně neshodnem a nesnesem. Naše minulost jest nám ale výstrahou. Zapomeneme v přítomných chvílích na vše, co nás rozpojovalo, naše ruce budou se bratrsky tisknou, naše duše bude jedna duše a Svoboda bude nám nade všecko.*“¹⁶⁹

Tento úryvek z titulního příspěvku nazvaného *Spolu svorně*, který vyšel 6. listopadu, pouze ilustruje socialistické myšlení v časových kontextech. Historismus jako takový, mimo podřízené postavení ve službách marxismu, nikdy nebyl v popředí zájmu socialistické myšlenkové pozornosti. A platí to stejně tak pro Bílou horu. I v tomto článku je vztah k minulosti vyjádřen pouze protikladem starého a nového, respektive minulé a dnešní doby, která je spojena s hrdinskými činy vlastního národa. Vše je vztaženo k aktuálnímu dění v duchu myšlenky, že: „*Národ je svoboden, ale není svoboden č l o v ě k.*“¹⁷⁰ Tato myšlenka se v socialistickém tisku často opakuje, a proto je většina obsahu novin, pokud není pouze informačního charakteru, obrácena k současnosti a budoucím úkolům ve prospěch pracujícího lidu.

S připomenutím Bílé hory se zde setkáme v souvislosti se slibem lidu, který byl složen při manifestaci národní samostatnosti v Olomouci¹⁷¹, kde se mluví o *smutné památce Bílé hory*. Že je zde zmiňována *smutná památka*, má pravděpodobně na svědomí formalizovaná podoba zmiňovaného slibu. Ale jedná se zde pouze o krátkou zmínku bez hlubších souvislostí nebo aktualizací.

Příznačné je pro socialistický tisk ohledně Bílé hory nejen nepřítomnost nějakých hlubších reflexí tohoto historického fenoménu a většinou pouze její krátké evokace v rámci jiných témat, ale také absence různých přednášek na toto téma, které se občas v národně zaměřeném tisku nebo u evangelíků objevují, i když se jedná pouze o to, co o té které přednáškové akci noviny napsaly.

Konkrétně zde v *Hlasu lidu* se v roce 1918 setkáme s Bílou horou jako s přednáškovým tématem paradoxně pouze z úst představitele evangelické církve, která zde nemá prvoplánově roli informace o poučné přednášce připomínající tento

¹⁶⁹ Hlas lidu, *Spolu svorně*, Prostějov, roč. 33, č. 90, str. 1

¹⁷⁰ Hlas lidu, *Nacionalismus ve službách socialismu*, Prostějov, roč. 33, č. 94, str. 1

¹⁷¹ Hlas lidu, *Obrovská manifestace v Olomouci*, Prostějov, roč. 33, č. 90, str. 4

historický milník, ale vzhledem k tomu, že je zde zmiňováno ohrazení jakéhosi kaplana ze Štěpánova, nepochybně katolíka, který o sobě prohlašoval, že „*jest dobrým Čechem, že nikdy o Rakousko nestál a horlil pro „reformy“ v církvi a pro svornost*“¹⁷², je zřejmé, že se jedné v první řadě o demonstraci protináboženského postoje socialistů.

To dokládá závěr této zprávy o tom, že jeho taktika „*však byla, aby zastřel tím chování se kněžstva před válkou a po válce, což se však mu nepodařilo, neboť toto chování jest ještě příliš v čerstvé paměti. Rozumnější účastníci schůze pravili, že sehrál komedii*“.

Přesto zmiňované „krátké evokace“ Bílé hory mohou často napovědět více než sáhodlouhé historické výklady. Tímto příkladem je noticka pojmenovaná *Co nám připomíná měsíc listopad památného?*¹⁷³ Autor tohoto příspěvku jako první neuvádí Bílou horu, ale možná příznačně připomíná ruský lidový sněm, konaný v roce 1901 v Petrohradě a zabývající se záležitostmi slovanstva.

Bílá hora byla připomenuta jako druhá v pořadí a to pouze dvěma větami. Uvozena byla větou: „*8. listopad připomínal nám hroznou národní tragedii na Bílé Hoře!*“ Opět se zde setkáváme s jejím negativním vymezením. Je ale nutné vzít v potaz, že se jedná o minulostní kontext, čímž chtěl autor naznačit, že Bílá hora chápaná jako *hrozná národní tragedie*, je spojena s minulostí.

Tuto hypotézu dokazuje druhá věta: „*I tato smutná památka bude novou a jak si přejeme slavnější budoucností smazána s temné knihy našich dějin.*“ I když je tento akt spojován až s budoucími ději a vytváří se zde tak jakási propast bezčasí je nepochybné, že je tato ideová konstrukce ve zjednodušené podobě zamýšlena tak, jak jsem ji už na několika místech už načrtl.

V podobném duchu, i když ne tak explicitně, vyznívá projev Josefa Svatopluka Machara na shromáždění pražského studentstva na Pražském hradě v rámci připomínky Bílé hory, na který se v této práci odvolávám i na jiných místech. Ten byl otištěn v *Hlasu lidu* bez kontextu této pražské události společně

¹⁷² Hlas lidu, *K přednášce evang. F. z Nagy v Národním domě*, Prostějov, roč. 33, č. 92, str. 4

¹⁷³ Hlas lidu, *Co nám připomíná měsíc listopad památného?*, Prostějov, roč. 33, č. 91, str. 3

s jinými projevy jako například Arnošta Denise v rámci *besídky* nazvané *Na soudě dějin* (¹⁷⁴).

Jeho projev začíná příznačně: „*Kdybych měl a směl mluvit o Bílé Hoře ještě před měsícem, řeč moje by byla musila tryskati krví a žlučí. Nebylo strašnějšího slova v našich dějinách, než Bílá Hora.*“

I když hlavním tématem článku není bělohorský odkaz, zapadá do jeho konstrukce velmi vhodně. Proto je mu v jeho závěru opět věnována pozornost v duchu odkazu příštím generacím. „*Vy, kteří převezmete děje národa po nás, nebude se musit obracet zpět k Bílé Hoře, vy půjdete jen vpřed za pokrokem. Našimi soudci budete a my vám odevzdáme vlast čistou a neposkvrněnou ani zločinem, ani krví. Vy ji veďte tak smavou a bílou jako májový den s jarým duchem vítěznou cestou velikosti a slávy!*“

Stejně jako v předešlé citaci noticky o *smazání* Bílé hory jako *smutné památky*, tak také zde se setkáváme s protikladem minulého v podobě symbolu *tryskající krve a žluče* a budoucího symbolizovaného jako *májový den s jarým duchem, čistý a neposkvrněný zločinem ani krví*. Zatímco v původním konceptu se počítá s přemazáním negativního obrazu v obraz pozitivní a přijatelný pro národní program, zde se autor přihlašuje jakoby přímo k odvržení minulého, které do tohoto programu nezapadá. Je ale patrné, že se jedná o silně patetický a idealizovaný pohled.

Redaktor tohoto článku však ocenil zejména třídní odkaz v tomto příspěvku, kde se mluví o tom, že: „*Z Bílé Hory je jen poučení: Nic bez lidu, vše pro lid. Osud po Bílé Hoře zbavil nás šlechty, buďme a zůstaňme demokraty.*“

I když socialistické myšlení o odkazu Bílé hory zapadá do tehdejšího rámce profánní společnosti, připomíná ji zejména v souvislosti s aktualizací směrem k třídním zájmům pracujícího lidu.

K roku 1918 jsem měl k dispozici ještě *Socialistickou budoucnost*, list českých socialistů na Moravě, vycházející v Brně, který na počátku vycházel každé úterý a pátek, později (v roce 1920) jako deník. Jelikož první číslo tohoto listu vyšlo až 13. listopadu a až do začátku prosince vycházelo jako čtyřstránkové periodikum

---

¹⁷⁴ Hlas lidu, *Na soudě dějin*, Prostějov, roč. 33, č. 92, str. 2

menšího formátu, než bylo v této době zvykem, zahrnují zprávy ve vztahu k výročí Bílé hory pouze titulní článek z prvního čísla.

Vypadá to, jakoby se jednalo o parafrázi na bělohorské téma z předchozího článku v *Hlasu lidu*. Stejně tak i zde není Bílá hora hlavním tématem – zde se jedná o titulní a vůbec první článek nově vycházejících novin, které logicky chtěly přivítat svobodu a nově vzniklou republiku, a proto v kombinaci s blízkým výročím osudné bitvy nemohly nepřipomenout tuto významnou historickou událost.

„Ještě nikdy nebrala jsem péro do ruky v náladě tak nevyličitelné jako dnes, v památný den – 8. listopadu – katastrofy bělohorské. Smutek, který ještě po 300 letech v den ten uléhal na naši mysl, jest rozptýlen a odvanut velikým dějem národního osvobození.“¹⁷⁵

A stejně jako v předešlém článku, tak i zde je uveden obligátní sociální kontext v podobě *svobody a rovnosti pro všechny*, které musejí být ale nejprve v novém státě vybojovány. Vzhledem k tomu, že autorkou tohoto článku byla žena, nepřekvapuje, že jedním z požadavků v rámci „rovných šancí“ v politice a veřejném životě obecně, je také zastoupení žen.

2.4.3.3. Socialistický posun v jejím vnímání v roce 1920

Abych více přiblížil pohled socialistického myšlení na odkaz Bílé hory, její vnímání v kontextu současného dění v Československu a také ukázal posun v jejím vnímání, díky čemuž jsem některé hypotézy upřesnil, reflektoval jsem navíc situaci v socialistickém tisku na Moravě v roce 1920.

Klíčový článek k tématu této práce vyšel v *Socialistické budoucnosti* 7. listopadu, kde se nepřímou objevuje fenomén druhé Bílé hory. Zde ale nemám na mysli druhou Bílou horu, kterou jsem představil v hypotéze této práce jako hypotetickou, předpokládanou v případě „správného“ historického vývoje. Tato druhá Bílá hora je jen důsledkem zklamání socialistů z vývoje v sociální politice v prvních dvou letech existence nové republiky, když se nesplnila jejich očekávání.

---

¹⁷⁵ Socialistická budoucnost, *Na úsvitě nové doby*, Brno, roč. 1, č. 1, str. 1

Na podobný jev později narazíme také u katolíků s tím, že u nich se bude jednat o okamžitou reakci na vývoj v prvních dnech po vzniku republiky a o snahu zmanipulovat původní význam Bílé hory zejména jako vítězství katolické církve.

*„Neměli bychom vlastně připomínati toto třísté výročí hanebné porážky českého národa a vržení jeho v hnusné otroctví. Habsburků, jakož i násilnického a jezovitského Říma, avšak poměry, které místo spravedlivé a sociální jednoty v našem národě panují, nutí nás, abychom si tuto tragickou epizodu, která v dějinách českého národa bude provždy nesmazatelnou skvrnou svědčící o egoistických osobních rozporech, které již od dob husitských ustoupily zájmu celku, připomněli.“*¹⁷⁶

Už v tomto úvodním odstavci je zřejmé, proč je zde Bílá hora opět označována jako za časů monarchie jako *tragická epizoda*, což ještě podtrhují úvodní slova, že *bychom neměli vlastně připomínati toto třísté výročí*. Ale nesplněná očekávání vedla k tomuto vystřízlivění i v oblasti vznikajícího bělohorského mýtu. A proto je také nutné vrátit Bílé hoře v socialistickém diskursu její původní hodnotu – hodnotu výstrahy.

Je jen logické, že většina článku je věnována boji „drobného lidu“ proti šlechtě a „cizákům“ s akcentem na bělohorskou dobu, který se s blížícím závěrem dostává k nynější době a poukazuje tak na analogickou situaci mezi bělohorskou a dnešní dobou.

„A dnes, kdy poměry v krvavě vybojovaném českém státě nejsou o nic lepší, než-li byly před třemi stoletími, kdy tvoří se u nás nová šlechta ..... tedy dnes musí si každý upřímný republikán, uznávající nesmírné dílo našeho velikého prezidenta Osvoboditele uvědomit, že historie ráda se opakuje a že s novou a důslednou energií musí potírati všechny parazity, kteří s matematickou jistotou kopou nový hrob české svobodě. Bílá Hora budiž nám všem výstrahou.“

V podobném duchu vyznívají také dva titulní články v *Duchu času*, tribuně sociálních demokratů vycházející v Moravské Ostravě, které se neobracejí k bělohorskému výročí, ale k druhému výročí vzniku republiky. Kontext je ale podobný jako v případě Socialistické budoucnosti. První článek začíná obligátní připomínkou slavné chvíle získání naší samostatnosti.

---

¹⁷⁶ Socialistická budoucnost, *Bílá Hora*, Brno, roč. 18, č. 250, str. 1

„Oslavujeme tedy podruhé památku nejšťastnějšího a nejslavnějšího dne českého lidu téměř v celé jeho dlouhé historii. Výročí této revoluce je výročím svobody – svobody lidu českého, slovem naší svobody. Je tomu dva roky, co toto zlaté slunko vysvitlo, po 300letém otroctví a nevolnictví. Je možno o všem, co bylo a co bude, klidně uvažovati? Je-li – nuže:“¹⁷⁷

Článek pokračuje tak, jako tomu bylo v případě předešlých novin. Je to opět pracující lid, který jediný má zájem na tom, aby se získané svobody udržely, což ale nezajímá dvě skupiny obyvatel, stojících na protikladných krajích společnosti: „Buržoazie tančí kolem zlatého telete a nevidí, že je to tanec šílenců na sopce, která každým okamžikem může vybuchnouti a – zničit vše.“

Stejně tak ale sociální demokraté odsuzovali myšlenky komunistů, které obviňovali z dezinterpretace idejí Marxe a Engelse, což dokazuje tehdejší tisk plný právě těchto ideových střetů: „Ale vedle těchto jsou to i jiní, jež začínají tanec nad kráterem sopky a nemyslí na to, že by mohl nystatin výbuch. Jsou to lidé fanaticky se řítící za chimérami rozvratu a zkázy a revoluce za každou cenu.“

I když nepřímo přesto i zde zaznívá ona frustrující skutečnost toho, že pouze lidé věrní myšlenkám Marxe a Engelse jsou ti, kterým jde o správnou věc, ale většina společnosti se svou ignorancí řítí do propasti, a proto varují před druhou Bílou horou: „Tak stojí situace dnes, v den druhého výročí našeho osvobození. Není to tragika čistě česká? Není to osud, který je jen nám vlastní? A není to opět nebezpečí záhuby jako kdysi před 300 léty? Není to počátek zkázy a zániku?“

Druhý příspěvek¹⁷⁸ pouze obecně připomíná druhé výročí konce tři sta let trvajícího otroctví a v této souvislosti uveřejňuje manifest, jehož hlavní myšlenkou je připomenutí těch, kteří se o nový stát zasloužili, ale jeho vzniku se už nedožili a zejména dává najevo odpor proti dalším válkám, za jejichž osnovatele považuje samozřejmě kapitalisty, proti nimž se má pracující lid spojit.

Přesto, že *Duch času* patřil mezi nejobsáhlejší socialistické periodikum, které vycházelo každý den, i zde je v podstatě jen jeden významnější příspěvek k výročí Bílé hory. Ve výroční den vyšlo na titulu listu pouze krátké přetištěné

¹⁷⁷ *Duch času, Druhé výročí revoluce*, Moravská Ostrava, roč. 22, č. 294, str. 1

¹⁷⁸ *Duch času, Dnes, v den našeho osvobození manifestujeme!*, Moravská Ostrava, roč. 22, č. 294, str. 1

oznámení ČTK o tom, co se v Praze odehrávalo jako připomínka této historické chvíle.¹⁷⁹

Tentokrát se ale nejedná o návrat k Bílé hoře jako k výstraze, ale je zde pojata pouze jako důsledek toho, co už začalo u Lipan. Vzhledem k tomu, že jsem se tomuto spojení už výše věnoval, pouze se zde na tuto interpretaci odolávám.

Stejně tak, co se týká přednáškové činnosti, alespoň jak se to jeví z toho, co je zde uveřejněno, nebylo připomínání Bílé hory nijak zvlášť preferováno. Objevují se zde dvě přednášky na téma Bílá hora, a to v Mariánských horách a v Orlové. Jinak se většinou jedná o obyčejná plenární zasedání nebo jsou témata čistě praktické záležitosti jako družstevní hnutí apod., v této době také zejména připomínka ruské revoluce, která dostávala v tomto listu hodně prostoru. Specifickým tématem této doby v *Duchu času* (a ne jen zde) byla osobnost Petra Cingra, senátora a velkého zastánce horníků, který zemřel 5. listopadu 1920, a jemuž by mohl prostor věnovaný v tisku závidět i sám Lenin.

To, co mě tu ale hlavně zajímá – možné aktualizace těchto témat, to zde ani u osobnosti Petra Cingra nebo u ruské revoluce nenajdeme. Zajímavější je to u výročí smrti Jana Ámose Komenského, jemuž ty noviny věnovali zhruba stejnou pozornost jako výročí bělohorskému.

Na výroční den 15. listopadu vyšel na titulu obsáhlý článek věnovaný učiteli národů a vedle toho můžeme najít tři noticky upozorňující na přednášku jako v případě Kopřivnice nebo přímo na lokální oslavy Komenského výročí jako v případě Zábřehu¹⁸⁰ nebo Moravské Ostravy¹⁸¹.

Zmiňovaný titulní článek je příznačně z velké části pouze popisně historickým ohlédnutím za životem Komenského. Pouze úvodní a závěrečný odstavec odkazují k současnému dění, jemuž se musí podřídít také minulost.

„Zamysleme se dnes nad tragickým osudem českého člověka, pak nutí nás něco zamyslet se a zaplakati nad tragedií českého národa, do níž vehnán národ český nejen Habsburky, Vídní, ale i klerikalismem, Římem. .... Jestliže jsme po dlouhé době přímo jako zázrakem byli osvobozeni, jestliže dnes smíme vzpomínati

¹⁷⁹ Duch času, *Vzpomínka 300letého výročí Bílé Hory v Praze*, Moravská Ostrava, roč. 22, č. 294, str. 1

¹⁸⁰ Duch času, *Oslavu 250. výročí úmrtí J. A. Komenského*, Moravská Ostrava, roč. 22, č. 309, str. 3

¹⁸¹ Duch času, *Ze Zábřehu n. O.*, Moravská Ostrava, roč. 22, č. 309, str. 4

na své tábořské předky, na Husa, Žižku, Chelčického, Lipany, Bílou Horu a na Komenského, pak musíme si své svobody vážiti a nesmíme s ní hazardovati.“ ⁽¹⁸²⁾

Přesto že osobnost Komenského je svým hodnotovým odkazem více neutrální než třeba Bílá hora, i zde se, i když v menší míře, objevuje snaha poukázat na viníky třístaletého útisku českého národa a výzva k tomu, aby si národ nabyté svobody vážil a nehazardoval s ní.

„Vzpomínáme-li my, českoslovenští sociální demokraté, památky tohoto velikého muže, pak my v první řadě tak můžeme činiti, poněvadž hnutí socialistické u nás není ničím jiným, než plodem velikých lidí, zasévaném v dávném středověku, pro něž nejlepší čeští lidé, předchůdcové socialistického hnutí v Čechách, trpěli a umírali!“

I když toto přihlášení se ke Komenského odkazu jako jednoho z původců socialistických idejí vyznívá trochu úsměvně, je samozřejmě příznačné a to nejen pro toto období.

2.4.3.4. Národní posun ve vnímání Bílé hory v roce 1920

Co se týče posunu v prostějovských *Hlasech z Hané*, ukazuje se, že tento pravicově národní list zůstal věrný svému ideovému zaměření. Neopouští přeměnu Bílé hory v národní svátek, ale také nezapomíná připomenout příčiny a důsledky tohoto významného historického okamžiku.

„Tak až do nedávna přesmутným v dějinách našich býval 8. listopad, datum přenešťastné pro nás bitvy na Bílé Hoře, kdy rozhodnuto bylo na dlouhé věky o našem osudu a na údy našeho národa hozeny byly potupné okovy, které po tři sta let nás svíraly a bránily našemu rozvoji. Na pondělí 8. t. m. připadá právě třístoleté výročí tohoto žalně proslulého dne, k němuž arci dnes už nebudeme se vraceti s bolestnou melancholií, ale který nám přes to zůstane vždy velikým historickým památníkem v mlžinách národní minulosti.“ ⁽¹⁸³⁾

„Je tudíž nyní naším úkolem, správu tu v rukou našich si také zachovati. .... Datum 8. listopadu není již ostnem, ale nepřestane nám býti trpným poučením a všem příštím pokolením výstrahou.“

¹⁸² Duch času, Jan Amos Komenský, Moravská Ostrava, roč. 22, č. 310, str. 1

¹⁸³ Hlasy z Hané, Bílá Hora, Prostějov, roč. 38, č. 110, str. 1

„Čeští lidé byli zbaveni jmění a v tisících dobrovolně i nedobrovolně opouštěli vlast. Tak vyrvali nám nejdražší jména ryze domácí, zapudili z vlasti nejšlechtetnější srdce, urvali nám nejcennější kusy půdy i majetek, sami se jimi obohativše a obdařivše jimi dobrodruhy a kořistníky. Přivandrovalí cizinci záhy postupovali v titulech šlechtických i v hodnostech a v úřadech, porobili lid, zotročili jej, ...“

Je celkem logické, že zde nenajdeme snahu hledat příčiny neúspěchu stavovského odboje v třídní rovině a ahistoricky vinit jen šlechtu ze svých sobeckých zájmů. Označení *čeští lidé* zde nezastupuje „drobný lid“, ale spíše privilegované vrstvy, nositele české státnosti, a inteligenci, nositele české kultury, kteří přišli o svůj majetek a ztratili tak možnost podílet se na politickém dění v českých zemích nebo byli donuceni odejít ze země z náboženských důvodů.

Šlechta je tu naopak, jako nositelka české státnosti, hodnocena pozitivně, protože *Bílou Horou uzavřela akt českého odboje proti Habsburkům*, který vedla hrdinně, jak dokazuje autor na příkladu *hloučku věrných Moravanů, který do posledního muže vykrvácel za práva českých pánů*, ale podlehli přesile císařských.

„Bílou Horou předkové naši uzavřeli akt českého odboje proti Habsburkům, které si sami pozvali n trůn asi sto let předtím. Hluboce dotčeni zradou a nešetřením základních svobod náboženských, pozdvihli se čeští stavové proti věrolomnému císaři a hrdě vyhlásili mu boj. Ale, žel Bohu, nevybojovali ho vítězně. Podlehli přesile císařských a hlouček věrných Moravanů, který do posledního muže vykrvácel za práva českých pánů poblíže lovcího letohrádku „Hvězdy“, stal se jakýmsi bolestným symbolem celého toho tehdejšího zápasu.“

Ještě bych se zastavil u *Pokroku* – tribuny národních socialistů, který vycházel jako týdeník v Prostějově. I zde je znát posun (pokud k nějakému posunu došlo vzhledem k tomu, že jsem neměl k dispozici vydání z roku 1918) v chápání významu Bílé hory a vzhledem k silně nacionálnímu akcentu tohoto listu a k odmítání radikálních řešení sociálních problémů společnosti, jak je nabízeli sociální demokraté a zejména komunisté, je to ve vztahu k Bílé hoře právě posun v nacionální rovině a částečně díky přijímání umírněných myšlenek socialismu i v rovině třídní.

Ve vydání z 28. října se objevila *besídka* s bělohorským tématem, která byla uvozena básní *Před dvěma roky ...* (¹⁸⁴, jež napsal autor této besedy, jak se sám přiznává, 24. října na Bílé hoře a komentuje to s určitou básnickou licencí, s níž pak ve stejném duchu formuluje první sloku dotyčné básně.

„Byl to den šedivý, zvláštní. Spěchal jsem do Prahy, doma nebylo stání, čekali jsme to pořád po 14. říjnu; v Praze tichý chvat, Národní výbor v plné práci. Nebylo času na otázky a odpovědi a nebylo jich ani zapotřebí, vnitřně cítils už vše.“

*„Den šedivý. Nad Prahou ještě mraky
a mlhy dosud rozhlédnout se brání.
Však uvnitř vidím. – Vidím, tuším
ten velký zázrak z hrobu Mrtvých Vstání!“*

*„A dále jdu, již viděl jsem to již –
jdu zvěstovat to těm, co pro to mřeli.
Na Bílé Hoře vidím starý kříž
nad kopulí, již stavěl tyran smělý.“*

*„Sem nový kříž! Kříž Kristův dáme sem!
Ten zlatem jasnit musí svaté hroby!
A místo trní rudý diadém
ať hlavu bílou Trpitelky zdobí!!“*

Starým křížem má autor zřejmě na mysli kříž poutního kostela Panny Marie Vítězné, který *stavěl tyran smělý*. *Nový Kristův kříž* může připomínat reformovanou víru, a který nám má *jasnit*, připomínat ty, co zde zahynuli.

Rudý diadém může překvapivě evokovat hanácký pantlék, ale v tomto případě se určitě nebude jednat o veselku ani o jinou slavnostní událost. Pravděpodobnější bude možnost, že hlavu Bílé hory, *Trpitelky*, má ozdobit něco, co má připomínat důstojenství. Důstojnost pro ty, kteří zde zahynuli. Proto rudý diadém, který je obecně v *Pokroku* také v souladu s chápáním Bílé hory jako místa národního smutku a ne veselí.

---

¹⁸⁴ Pokrok, *Před dvěma roky*, Prostějov, roč. 17, č. 55, str. 1

O týden později vychází na titulu připomínka tří památných výročí, kde se vedle sebe objevují připomínky bitvy pod Vyšehradem, na Bílé hoře a smrti Komenského. Nenajdeme zde ani zmínky o nějaké slávě kolem bělohorského jubilea a naopak je zde zřejmý protiklad Vyšehradu a Bílé hory.

„1. listopadu 1420 vítězí Pražané-Husité nad voji křižáků Zikmundových pod Vyšehradem. Se zkrvavenými lebkami prchají pochopi Zikmundovi k Českému Brodu, 1. listopadu t. r. bylo tomu 500 let. Půl tisíciletí, co český proletariát dokázal, že jeho nezadatelná práva nedají se šlapat. My vzpomínáme 1. listop. 1420 se zadostiučiněním v srdcích. Ale již týden na to přichází 8. listopad, „dies nefastus“ v našich dějinách. Ani stínu po bitvě vyšehradské.“⁽¹⁸⁵⁾

Bílá hora zde zůstává jako memento a zejména jako výzva k činu: *„Český člověče, zamysli se, rozvažuj o tom, kdo přivedl národ na Bílou Horu, kdo připravil mu ono neslýchané pokoření, kdo vypověděl Komenského z vlasti a – jednej!“*

Z referátu Václava Klofáče, jehož *Pokrok* přetisk na titulní straně, vysvítá v souvislosti s interpretací Bílé hory zde už obligátně jako národní tragédie, vůči komu by měl národní socialista *jednat*.

„Milí přátelé! Vzpomínáme dvou významných výročí 28. října, výročí své svobody a 8. listopadu, výročí své poroby. Uvažujme. Po slavné době husitské, kdy znal nás celý svět, přichází katastrofa. Proč? Vlivem různých sekt – dnes bychom tomu řekli strany – vlivem šlechty .....“⁽¹⁸⁶⁾

Také Komenský získal v *Pokroku* dost prostoru, což není v případě národně socialistického listu překvapivé. Vedle dvou anoncovaných oslav Komenského výročí v Přerově a v Prostějově, zde vyšel hlavní titulní článek ke Komenského výročí, který ale není nijak zajímavý, až na jeho závěrečný odstavec, kde jsme opět konfrontováni s výzvou, tentokrát k *mravní dokonalosti a užitečnému vědění*.

„Oslavujeme památku Komenského, oslavíme ji nejlépe, když si každý z nás vštíjí v paměť vznešené jeho myšlenky. Jen tak vzbudíme u všech občanů republiky touhu po mravní dokonalosti a užitečném vědění.“⁽¹⁸⁷⁾

¹⁸⁵ Pokrok, *Tři památná výročí*, Prostějov, roč. 17, č. 56, str. 1

¹⁸⁶ Pokrok, *Z referátu bratra senátora V. Klofáče*, Prostějov, roč. 17, č. 56, str. 1

¹⁸⁷ Pokrok, *Jan Amos Komenský (1670-1920)*, Prostějov, roč. 17, č. 57, str. 1

I když se zde neobjevuje nějaká konkrétní aktualizace, je možné vnímat jako aktualizace jak výzvy k činu, ke kterým mají motivovat ať už Bílá hora nebo Komenský, tak také jejich smutné, tragické osudy. Stejně tak jako Komenský, tak také Bílá hora byla u národních socialistů jako historické téma aktuální a připomněli si ji jak přednáškami, tak např. také divadelní hrou.

Nejzajímavější jsou dvě zmínky dotýkající se hlavního tématu. První z nich se obrací, překvapivě v tuto dobu, k lipanské bitvě. A to s tím, že „*bitva Bělohorská byla před 300 lety, že Komenský zemřel před 250 lety, proč zaokrouhlovat a čekat teprve na rok 1934, abychom vzpomínali na hrozný ten den porážky České demokracie právě o 500 let později, vzpomeňme ho raději o 14 let dříve, a b y n e b y l o p o z d ě ! ..... Nutno mu tedy připomenout, že tím může znova uvrhnouti sebe i národ v pohromu dřívější! Proto vzpomínám dnes vedle Bílé Hory a Komenského také – Lipan*“¹⁸⁸!

Opět nás zde nepřekvapuje přítomnost druhé Bílé hory, respektive Lipan, jako *pohromy dřívější*, do které *nás i národ může znova uvrhnout* naše jednání. Druhým podnětným příspěvkem byla přednáška v rámci schůze strany v Prostějově, kde přednášející „*zdůrazniv, že stát náš nepřestal po Bílé Hoře existovat, naopak musel být uznáván i Habsburky. Jedná se tudíž o nabytí nové politické moci, kterou nutno udržet, aby nenastala nová katastrofa*“¹⁸⁹.

Vedle opakujícího se motivu druhé Bílé hory, zde zaznívá myšlenka, která je protikladem toho, co jsem uvedl jako hypotetickou možnost ve vztahu k Bílé hoře – popření celého období tří seti let mezi Bílou horou a vznikem republiky. Tuto hypotézu jsem ale pokládal za reálnou jen v tom případě, že se na Bílou horu jako tragický okamžik zapomene a bude se chápat jako svátek národa. Naopak, zůstává zde jako memento, výstraha, aby se znovu neopakovala. Proto je nutné také nepopírat realitu „300 let“, bez kterých by nemohla ani samotná Bílá hora jako nešťastný okamžik a zároveň jako varování existovat.

Jedinou významnější a obecnou zmínkou o dvoustém padesátém výročí Bílé hory, kterou můžeme najít v *Hlasu Lidu*, je krátké oznámení vyvedené větším

¹⁸⁸ Pokrok, *Historie: vzpomínka na Lipany*, Prostějov, roč. 17, č. 57, str. 2

¹⁸⁹ Pokrok, *Vzpomínka na Bílou Horu*, Prostějov, roč. 17, č. 57, str. 2

písmem v černém rámečku: „8. listopadu 1620 – třísté výročí Bílé Hory“¹⁹⁰. Vedle této obecné připomínky, se ještě dovídáme o veřejné přednášce na bělohorské téma pořádané sokoli v Kostelci. To je v podstatě vše, co se týká tohoto kulatého výročí v *Hlasu lidu*.

Možným vysvětlením, proč tomu tak bylo, je stejné jako v případě ostatních socialistických listů moravského regionu – příliš velká vzdálenost od Prahy, akcentování vlastních „tradic“ – myšlenek Marxe a Engelse nebo ruské revoluce a nepochybně také proto, že se jednalo o noviny, které se věnovali zejména aktuálním politickým událostem, problémům ve vlastní straně a problémům každodenního života pracujícího lidu. V tomto případě můžeme tento trend sledovat na příkladu Jana Ámose Komenského, který byl svým původem a životem silně s Moravou spjat.

Blížící se dvousté padesáté výročí úmrtí Jana Ámose Komenského, které připadá na 15. listopadu, je poprvé připomenuto ve vydání z 11. listopadu. „*Oslava 250. výročí úmrtí mistra J. A. Komenského. Osvětový sbor a místní odbor „Komenského“ pořádá pod protektorátem městské rady v divadelním sále Národního domu v Prostějově, v neděli dne 14. listopadu 1920 o půl 10. hod. dopolední oslavnou vzpomínku našeho velikána – Na pořadu vstupní slavnostní sbor (zapěje ochotně muž. Spolek „Orlice“), přednáška p. prof. Dra. J. Marka a recitace. Vstup volný.*“¹⁹¹

Vedle této oslavné vzpomínky, „*věnovala městská rada k uctění památky velikého učitele národů J. A. Komenského obnos 5000 K, které budou školám měšťanským rozděleny.*“ Je zřejmé, že Komenský byl chápán nejen jako významná postava českých dějin, ke které se hlásil celý národ, ale také jako člověk pocházející z Moravy a na Moravě dlouhodobě působící – jako významná regionální historická osobnost.

Vlastní kapitolou je uveřejňovaný program tzv. lidových škol, které většinou pořádali socialisté. Vzhledem k malému množství zachovaných zpráv ohledně jejich programů není možné z nich dělat větší závěry a z toho, co je k dispozici, nic podstatného nevyplývá. Například v uveřejněném programu (jednalo se o Lidovou

¹⁹⁰ Hlas lidu, 8. listopadu 1620 – třísté výročí Bílé Hory, Prostějov, roč. 35, č. 130, str. 3

¹⁹¹ Hlas lidu, Oslava 250. výročí úmrtí mistra J. A. Komenského, Prostějov, roč. 35, č. 131, str. 3

školu v Olomouci) ve stejném vydání *Hlasu Lidu*, ve kterém se objevila už zmiňovaná noticka o třistaletém výročí Bílé hory, není zmínka ani o Bílé hoře ani o Komenském, ve vydání o dva dny starším (jednalo se o Socialistickou školu lidovou pořádanou v Prostějově) je hned první přednáška věnována Janu Ámosovi Komenskému, ale bělohorské téma zde opět chybí. Ta se naopak objevila na programu v rámci dílčí přednášky v obci Hejčín-Řepčín, jak nás o tom informuje vydání z 13. listopadu.

Ale toho dne vychází hned na titulu v *besedě* příspěvek *Způsoby rozkošných světa* (¹⁹² – výňatky z Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce* a na druhé straně kratší medailón o Komenském. V dalších dvou vydáních se pro změnu na pokračování objevuje na titulní straně *Hlasu Lidu* v rubrice *beseda* článek s názvem *Komenský a chiliasmus*.

Stejně jako v jeho medailónu z předešlého vydání ani v tomto příspěvku se neobjevuje žádná spojitost těchto dvou výročí nebo aktualizace ve spojení s Bílou horou a pobělohorskými událostmi jako jsme tomu byli svědky například na jihu Čech nebo na Domažlicku. Oba příspěvky se drží čistě historických motivů bez jakýchkoliv přesahů k dnešku.

„Prudké třenice náboženské daly vznik krvavým válkám a pak už řetězec utrpení neměl konce. Vzpomeňme jen nešťastné bitvy bělohorské, která proti moderním bitvám ať už svou krátkostí či kvalitou není ani nepatrným stínem – jak hrozná byla její následky!“ (¹⁹³

Tato jediná zmínka o Bílé hoře v článku *Komenský a chiliasmus*, stejně jako jeho větší část spíše poukazuje na poměry, které nadešly s novým konfliktem, jehož úvodem Bílá hora byla. I když zde autor staví do protikladu *krátkost* a *nepatrnost* tohoto konfliktu proti jeho *hrozným následkům*, vše se odehrává pouze z pohledu Komenského a neurčitého obecného lidu nebo exulantů, ale alegorii nebo aktualizaci k dnešku zde nenajdeme.

„Avšak vinu nesmíme klásti na Komenského, jehož duch byl přece silně kriticky založen a nepřipouštěl ani visí ani tápání ve tmách, nýbrž všecko u něho vycházelo ze základny autopie a praxe. Jan Ámos Komenský byl dítětem svého

¹⁹² Hlas lidu, *Způsoby rozkošných světa*, Prostějov, roč. 35, č. 131, str. 1

¹⁹³ Hlas lidu, *Komenský a chiliasmus*, Prostějov, roč. 35, č. 135, str. 1

věku a přes veškeru učenost a vědeckou zdatnost nedovedl se vyprostit z ideové analogie sedmnáctého století“ ¹⁹⁴

Toto shrnutí tak pouze konstatuje skutečnost, která má ale daleko za hranice historické reflexe, což ale nemusí znamenat, že tento článek nemá hlubší poselství, které akorát není tak snadno čitelné – např. možné varování mladému státu, aby nepropadl naivní představě o své budoucnosti, jako se to stalo – dle možného výkladu článku – Komenskému.

Typickým pro takový to druh publicistiky jako v jiných případech bez historických přesahů je lehce melancholický tón, patetičnost se silným emocionálním nábojem jako například „*doma nekynula Českým Bratřím spásná naděje. Za to liberálnější cizina, Německo, Polsko, Holandsko, Švédsko, Anglie, Irsko, zvalo utýrané vyhnance české ve svou náruč*“.

2.5.0.0. Bílá hora a náboženská konfrontace

Jak už jsem na jiném místě poznamenal, není možné brát regionální nebo ideové rozdělení za něco exaktního, co objektivně sleduje konkrétní aspekt izolovaný od ostatních vlivů na to které hledisko. A protože není možné provést strukturaci sledovaného jevu, aniž bych nezabředl do detailů postrádajících jakoukoliv vypovídající hodnotu, je nutné brát toto rozdělení pouze jako orientační

Proto jsem se i v oddíle věnovaném Bílé hoře v náboženském kontextu spíše zaměřil na rozdělení dílčího tématu na obecné ideové trendy, které nekopírují určité schéma, do kterého by tyto trendy bez výjimky zapadaly. To ale neznamená, že bych na jakákoliv kritéria rezignoval, ale spíše zde fungují jako orientační body než jako určující body pevných schémat.

Výchozím orientačním bodem je zde zemské rozdělení, které vychází z jednoduché premisy, že křesťanská víra byla silnější na Moravě než v Čechách. Vzal jsem také v potaz evangelický pohled na bělohorský odkaz, který je výrazně odlišný od katolického, i když jsem si všímal zejména katolického pohledu jako většinového křesťanského vyznání bez rozlišení centra a periferie. Je ale zřejmé, že evangelické vnímání Bílé hory bylo jak co do kvantity tak i kvality silnější a bohatší než u katolíků.

---

¹⁹⁴ Hlas lidu, *Komenský a chiliasmus*, Prostějov, roč. 35, č. 133, str. 1

2.5.1.1. Pramenná základna

Za výchozí pramen pro Čechy jsem zvolil deník *Čech*, který vycházel už od šedesátých let 19. století v Praze a nebyl spojen s konkrétní politickou stranou. Ve vydání *Čecha* z roku 1918 narazíme na první připomínku Bílé hory, jelikož *Čech* vycházel v Praze, v reakci na pochod na Bílou horu 3. listopadu. Přesto že se jednalo o akci organizovanou socialisty, nachází se zde o této události poměrně dlouhá zpráva. Jedná se ale pouze o agenturní zprávu Československé tiskové kanceláře, která proto neobsahuje nějaké názorové stanovisko listu nebo třeba jen jiné svědectví o této události.

Jinak tomu ale bylo v případě povalení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí. Této události se budu věnovat v samostatném oddíle, a tak zde pouze nastíním křesťanský pohled na tuto událost.

Pokud pomenu pouze přejatou zprávu o pochodu na Bílou horu, zprávy zabírající se stržením mariánského sloupu, najdeme zde k bělohorskému tématu už pouze jedinou zprávičku týkající nařízení Zemské školní rady, jak se mají školy postavit k bělohorskému výročí. Tato malá frekvence zpráv reflektujících výročí Bílé hory je obecně příznačná pro katolický tisk v Čechách. Kromě reflexe stržení mariánského sloupu, je zde tendence tento historický milník moc nepřipomínat, a pokud ano, potom s výrazně tendenčním katolickým viděním, respektive s využitím této události v rámci katolického náboženského přesvědčení.

Tato tendence je ještě výraznější v katolickém tisku na Moravě, kde prakticky na větší připomínku Bílé hory nenarazíme, a pokud ano, jedná se o již zmiňovanou snahu historická fakta tendenčně upravit ve prospěch katolické věci a obecně je zdejší katolický tisk útočnější ve své obraně katolické víry.

Zde jsem se opíral o olomoucký deník *Našinec*, který nebyl konkrétní politickou platformou, dále o *Novou severní Moravu*, olomoucký týdeník *Československé strany lidové*, o *Ostravský kraj* anoncovaný jako deník, i když vycházel pouze jednou týdně v Moravské Ostravě, nehlásící se k žádné politické straně, a také jsem prošel prostějovské týdeníky, lidovecké tiskové orgány.

Co se týká mariánského sloupu, je pochopitelné, že byl sice ze širšího pohledu chápán jako potvrzení pobělohorského stavu v Čechách, ale mezi katolíky

bylo jeho stržení chápáno nejen jako urážka kultu Panny Marie, ale jako útok na samu podstatu katolické víry a náboženství vůbec. Proto byla reflexe jeho povalení tak silná a zejména na Moravě byla vedena s takovým zápalem.

2.5.2.0. Bílá hora ve službách katolické ideologie

Co se týká vydání *Čecha* z roku 1920 je situace velmi podobná. První připomínka bělohorského výročí se objevuje ve vydání ze 7. listopadu a to jen v podobě upozornění na slavnostní shromáždění na paměť bitvy na Bílé Hoře, které se bude konat v Národním divadle. A v den samotného kulatého výročí se můžeme na toto téma dočíst pouze tolik: „*Tryzna na paměť 300letého výročí bitvy na Bílé Hoře. Dnes v pondělí večer o 8. hod. bude se konati na Staroměstském náměstí tryzna na paměť 300letého výročí bitvy bělohorské za účinkování České obce pěvecké združené z 29 pražských pěveckých spolků*“¹⁹⁵.

Vedle této bělohorské redakční „bídy“ můžeme v listu narazit i na krátké anonce přednášek na bělohorské téma. „*Praha – Vyšehrad. Sdružení katol. mládeže koná ve středu dne 17. listopadu o 7. hod. več. Na Skalce (Vyšehradská ul. č. 26) v redakci „Dorostu“ členskou schůzi s přednáškou pana prof. Ant. Nováka: „O Bílé Hoře“. Hosté z řad mládeže a studentstva vítáni!*“¹⁹⁶

Abychom se přesvědčili i na příkladu *Čecha* o tom, že katolický tisk uměl pracovat s historickými motivy, to znamená různě aktualizovat a synkretizovat, je vhodné podívat se na příspěvky, ve kterých je Bílá hora třeba jen skryta za metaforou nebo hraje pouze vedlejší roli.

Tímto příkladem je upozornění, že Bílá hora „*je i dnes záminkou, aby se do katolicismu a katolíků bilo jak jen možno. .... Výročí bitvy bylo i na dále vítanou příležitostí všem nepřátelům církve, aby volali: „Pryč od Říma!*““¹⁹⁷

„*Dp. Ant. Muller, kaplan na Smíchově, redaktor „Sbírky přednášek“, vybral z knih odborných spisovatelů, hlavně francouzského historika Denise a našich prof. Kybala a Krofity, četné doklady, jež svědčí, že to byl mravně-náboženský úpadek,*

¹⁹⁵ Čech, *Tryzna na paměť 300letého výročí bitvy na Bílé hoře*, Praha, roč. 45, č. 308, str. 4

¹⁹⁶ Čech, *Praha – Vyšehrad*, Praha, roč. 45, č. 314, str. 5

¹⁹⁷ Čech, *Bílá hora*, Praha, roč. 45, č. 309, str. 7

který Bílou Horu zavinil, a porážka českého národu byla tuhým spánkem, v němž chorý národ se zotavil k novému, samostatnému žití. “

Jak už jsem dříve poukázal, katolická církev vedla se svými oponenty spory v mnoha rovinách a jednou z nich byla právě také Bílá hora, respektive spor o interpretaci jejích příčin a důsledků. Argumentace ve prospěch katolického výkladu je v tomto případě podpořena jakýmsi výtahem z děl autorit historické vědy, který měl tento výklad podpořit.

Jiným příkladem potenciálu práce s historickou látkou je titulní příspěvek k výročí vzniku republiky s názvem *Památné výročí*. První odstavec jako by snad ani nemohl pocházet z katolického tisku – „*Zacelena byla rána po tři sta let otevřená, jasný paprsek sluneční prodral se hustými mraky, slunko svobody zasvitlo nám v plném lesku a dalo pookřáti národu souženému. “*¹⁹⁸

Takové to vyznání zde ale nestojí samoučelně. Článek pokračuje líčením osudu starosty irského města Corku, Mac Swineyho, který po 74 dnech dobrovolného hladovění umírá. A neumírá za nic jiného než za státní suverenitu, na kterou tehdy ještě Irové nedosáhli, ale byli jí již blízko. Autor tak chtěl poukázat na to, abychom si vlastní samostatnosti vážili a využil k tomu příklad irského bojovníka za irskou nezávislost, nepochybně katolíka, s vidinou více uznání pro katolíky také u nás.

2.5.2.1. Bílá hora a Jan Ámos Komenský

Zajímavé a přínosné je sledovat, jak se tehdejší tisk věnoval v porovnání s bělohorským výročím také připomínce úmrtí Jana Ámose Komenského, který zemřel 15. listopadu 1670 v nizozemském Naardenu. Právě toto zakulacené výročí dvě stě padesáti let od jeho úmrtí mimo jiné vybízí ke srovnání s kulatým výročím tří seti let Bílé hory v roce 1920.

Avšak podstatnější než shoda v kulatém výročí je samotný historický odkaz těchto dvou fenoménů, které jsou pro katolickou církev podobně problematické. Zatímco Bílá hora znamenala konec relativní náboženské svobody v českých zemích a pro katolickou církev návrat k náboženskému monopolu, v případě

---

¹⁹⁸ Čech, *Památné výročí*, Praha, roč. 45, č. 298, str. 1

Komenského se jednalo o osobu vyšlou z tradice reformované církve, o českého bratra, který byl přímo jejím biskupem.

Proto je podle mne přínosné v některých případech souběžně sledovat, jak se to které periodikum vyrovnává s těmito dvěma historickými fenomény a hledat tak vysvětlení, proč se ten nebo onen fenomén objevuje nebo neobjevuje a co je toho příčinou. A pokud se jeden z nich v tisku nevyskytuje, je možné na základě výskytu druhého z nich usuzovat, co mohlo být příčinou absence prvního.

Tuto komparaci je ale nutné chápat pouze jako doplňující exkurz, který je postaven na několika vybraných příkladech a nemá tak ambice na samostatný vyčerpávající výklad, ale pouze má podpořit výklad hlavní teze této práce.

V roce 1918 deník *Čech* nepřipomněl památku Komenského ani jednou okrajovou zmínkou. To však neznamená, že bychom z toho měli vyvozovat nějaké unáhlené závěry. Je možné to vysvětlit převratnými změnami, které postihly naši zemi a které měli také dalekosáhlé důsledky pro katolickou církev.

O dva roky později byla už situace v Čechovi diametrálně odlišná. Najdeme zde nejen krátké noticky o výročí Komenského smrti nebo anonce o pořádání přednášek na téma Komenský, ale také titulní články věnované Janu Ámosovi.

První zmínku o Komenském v roce 1920 zde nalezneme ve vydání z 9. listopadu. V tomto případě, v projevu náměstka starosty Rotnágla na XI. řádné schůzi zastupitelstva Prahy, se dozvídáme o tom, že bude k uctění Komenského památky zřízeno několik „*dětských dílen, čítáren a kuchyní Komenského při obecných a občanských školách pražských*“¹⁹⁹. Zde se jedná pouze o informativní článek vypovídající o obligátní reakci místní moci na významné výročí, než o nějakou aktuální reflexy.

Stejně je tomu se zprávou o tom, že „*ve výroční den úmrtí Komenského v pondělí dne 15. t. m. je na všech školách prázdná. Jednotlivým učitelským sborům ponecháno k úvaze, kterak památku Komenského na ústavě oslaviti*“²⁰⁰ a podobnou významově neutrální zprávou na téma výročí Komenského smrti je upozornění, že do Prahy přijede profesor univerzity v Jurjevě Kvačala, který měl být velkým znalcem Komenského díla²⁰¹.

¹⁹⁹ *Čech, XI. řádná schůze zastupitelstva hlavního města Prahy*, Praha, roč. 45, č. 309, str. 6

²⁰⁰ *Čech, Ve výroční den úmrtí Komenského*, Praha, roč. 45, č. 310, str. 7

²⁰¹ *Čech, Výroční den úmrtí Komenského*, Praha, roč. 45, č. 313, str. 7

Nejobsáhlejší jsou zde dva titulní články, které vyšly v rozpětí tří dnů, ale své obsáhlejší komentáře ke Komenskému uveřejnil také olomoucký *Našinec* nebo *Ostravský kraj*. Jak jsem již napsal, i když se vhodně nabízí spojení bělohorského tématu s Komenským k aktualizaci a příhodné manipulaci, nikde zde toto propojení nenajdeme.

Bylo tomu nepochybně z prostého důvodu dostatečnosti Komenského jako motivu na obhajobu katolické věci, kdy byl Komenský líčen ne jako věrný katolík, ale jako věrný křesťan a bylo stále opakováno, že se zapomíná na to, že byl Komenský v první řadě křesťanem a tím pádem představitelem domácích národních tradic a ne zvěstovatelem novot neslučitelných s křesťanskou vírou.

Svou roli pravděpodobně sehrála také větší problematičnost vypořádání se s bělohorským dědictvím a z toho také vyplývající větší náročnost na koncepci takové interpretace. Ale z toho už vyplývá, že i v této rovině dochází k určitému tendenčnímu posunu obrazu Komenského v katolickém tisku, a nejedná se proto jen o neaktualizovaný sled suché faktografické historie.

Hlavním cílem připomenutí Komenského památky v katolickém tisku byla, jak už jsem napsal, obhajoba katolické církve, která se směrem ke Komenskému projevuje akcentováním jeho náboženského odkazu a napadáním těch, kteří se tehdy zaštitovali jeho jménem, ale toto jeho dědictví podle nich ignorovali.

Co se týká porovnání Čech a Moravy v rovině vnímání Komenského dědictví, je logické, že v moravském katolickém tisku je frekvence zmínek o něm větší a je také v určitém smyslu o něco více odvážnější.

V prvním ze dvou už zmiňovaných článků v *Čechovi* z roku 1920 – *Při vzpomínkách na Komenského* ⁽²⁰²⁾, se nachází vedle zdůrazňování jeho náboženského odkazu také obhajoba katolické církve a víry jako takové. Katolická církev se zde nehlásí k autorství známé zásady *cuius regio, eius religio*, která byla podle autora příčinou náboženské nesnášenlivosti.

Druhý článek *Komenského učení – a jeho oslavy* ⁽²⁰³⁾ se v podstatě v hlavních myšlenkách opakuje. Autor zde zmiňuje jakéhosi ředitele Zoubka, který se téměř po celý svůj život věnoval studiu spisů Komenského a napsal: „*Komenský*

²⁰² Čech, *Při vzpomínkách na Komenského*, Praha, roč. 45, č. 314, str. 1

²⁰³ Čech, *Komenského učení – a jeho oslavy*, Praha, roč. 45, č. 316, str. 1

za základ výchovy považoval zbožnost – a my z a č í n á m e b e z k o n f e s s i j n o s t í“.

Co se týká situace na Moravě, byla zde situace odlišná nepochybně proto, že Komenský z Moravy pocházel a jeho činnost byla spjata právě s Moravou. V hanáckém deníku *Našinec* je možné najít mnoho zpráv týkajících se Komenského výročí. Jakou událostí bylo na Moravě Komenského výročí úmrtí, dokládá zpráva o organizaci oslav už z konce října 1920. „*K oslavám Komenského v měsíci listopadu bude potřebovati Osvětový sbor okresní v Olomouci velký počet zdatných řečníků pro jednotlivé obce na okrese. Proto žádáme všechny odborníky z řad učitelstva a profesorstva, aby se nám přihlašovali za řečníky k těmto oslavám.*“²⁰⁴

I přes relativně velké množství zmínek o Janu Ámosovi, jedná se většinou o zpravodajské informace, kde se co odehrálo nebo odehrávat bude nebo o citace z jeho děl anebo o čistě historické retrospekce, které nemají s aktualizací nic společného.

Články, které se vztahují k aktuálnímu dění, tak opět akcentují Komenského duchovní rozměr jako v případě článku *Slavnosti Komenského*²⁰⁵, kde autor upozorňuje všechny, že není možné vychovat děti v řádné křesťany bez odpovídající náboženské výchovy.

Na rozdíl od předchozích citovaných titulů se *Ostravský kraj* výrazně aktualizace na téma Komenský nezalekl. V titulním článku ze 13. listopadu s lakonickým názvem *Jan Amos Komenský*²⁰⁶ si jeho autor vybral za cíl svého útoku tehdejší učitelstvo, které bylo podle něj bezbožné. Hlavním motivem tohoto článku je prosté ahistorické přenesení Komenského do dnešní doby, kde autor lacině zvolává:

„*Kdybys dnes přišel mezi dnešní učitelstvo, ti, kteří v těchto dnech Tě budou slavit, nazvali by Tě černým klerikálem, ven ze škol by tě vyhodili, právě tak jako se chystají ze škol vyhodit a odstranit učitelstvo víře věrné.*“

Autor nemá problém s Komenského nekatolickým vyznáním. „*Komenský nebyl katolík, byl vyznáním český bratr, ba byl biskupem, posledním biskupem*

²⁰⁴ Našinec, *K oslavám Komenského v měsíci listopadu*, Olomouc, roč. 56, č. 247, str. 3

²⁰⁵ Našinec, *Slavnosti Komenského*, Olomouc, roč. 56, č. 256, str. 1

²⁰⁶ Ostravský kraj, *Jan Amos Komenský*, Moravská Ostrava, roč. 15, č. 142, str. 1

českých bratří, ale dnes by shledal, že právě učitelstvo otevřeně katolické je to, které kráčí v jeho šlépějích, v jeho duchu vychovává děti mu svěřené.“

Tato nejzákladnější obhajoba křesťanské víry jako základu duchovní tradice české společnosti, jejíž pravou podobou je podle autora samozřejmě katolictví, je zde explicitně přítomna, tak jako ji jinde čteme mezi řádky. Není proto tolik překvapující, že se zde autor opírá vedle Komenského i o Jana Husa, který je pro něj stejným příkladem jako Komenský.

Podobným příkladem je titulní článek z 20. listopadu s názvem *Oslavy Komenského a jeho učení* ⁽²⁰⁷⁾. Článek se v podstatě skládá z citací Komenského děl jako je „*Didaktika*“, *Orbis pictus* nebo *Zákony školy dobře spořádané*. Za ocitování stačí úvodní odstavec:

„Dvoustépadesáté úmrtí Komenského bylo oslavováno v celé československé republice. Na všech školách bylo prázdko. Moc se o Komenském mluvilo při různých slavnostech. Mnozí oslavují Komenského pouze tak, jak se jim to hodí. Duchu Komenského však osvojit si nechtějí.“

2.5.2.2. Bílá hora jako hlava Janusova

Bylo to spíše dílem náhody, když se v příloze *Našince* ve vydání čísla 259 na jedné straně objevila, vedle rozsáhlé historické analýzy možného Komenského rodiště ve spojení s hledáním místa jeho posledního odpočinku *Hrob a rodiště Jana Ámose Komenského*, také báseň *Bílá hora* ⁽²⁰⁸⁾, která není pouhou historickou připomínkou, ale upomíná na její dvojí interpretaci.

Už její první apostrofa „*Naše Bílá horo, hlavo Janusova*“ odkazuje k jejímu možnému dvojímu nazírání, což potvrzuje hned druhá věta. „*Každá jinak tebe vidí, z dálky zíraje*“. Třetí věta, která uzavírá první sloku básně se střídavým veršem, zase odkazuje, z pohledu katolické církve, k Bílé hoře jako záminky boje proti katolíkům v nové republice. „*V kalené proč střely hrotíš bratří slova, o tobě-li názory se pouští v turnaje?*“

„Nebud' potomkům, číms kdysi předkům byla:

²⁰⁷ Ostravský kraj, *Oslavy Komenského a jeho učení*, Moravská Ostrava, roč. 15, č. 143, str. 1

²⁰⁸ *Našince, Bílá hora*, Olomouc, roč. 56, č. 259, str. 5

*krčmou, o cizích kde zájmů děvku brat se s bratrem rval,
výstrahou buď svárlivým, ó Horo bílá!“*

Stejně jako se později setkáme v evangelickém tisku s označením Bílé hory jako „pahrbku“, zde Bílou horu v symbolické rovině zastupuje výraz „krčma“, které zde představuje místo, kde se dějí věci tak vzdálené jako byly idealistické představy o novém státě. Pro katolickou ideologii bylo možné vést dialog o významu Bílé hory pouze v rovině nacionální. A to potvrzuje i tato báseň.

Zmiňovaná „děvka“ zde představuje cizorodý prvek, jejíž prodejnost má představovat fakt, že sem přichází hájit ne vlastní ale cizí zájmy neslučitelné se zájmy českého národa, a která je příčinou rozkolu v národě v podobě střetu dvou bratrů.

*„Za viny své minulosti národ už se kál,
rány dávno utržené léta zahojila,
moudrá budoucnost náš budiž ideál!“*

Tento závěrečný odstavec nepochybně souvisí s úvodní evokací Bílé hory jako *hlavy Janusovy*. Jak už jsem na jiných místech poukázal, katolický tisk se spíše výjimečně snažil připomínat bělohorské výročí, a pokud ano (ostatně jako v případě této básně), bylo to pouze v intencích zájmů katolické církve.

Proto se zde autor snaží poukázat na to, že otvírání kontroverzního dědictví jako je Bílá hora, není pro český národ na pořadu dne. Katolíci se v této záležitosti paradoxně nechtěli ohlížet do minulosti, ale jejich budoucí vizí bylo nepochybně vymezení národních zájmů v novém státě.

2.5.2.3. Památka zesnulých a den Všech svatých

Počátek listopadu není jen dobou připomínky bělohorského výročí, ale jsou to v katolickém kalendáři také dva významné svátky, 1. listopadu den Všech svatých a o den později Památka zesnulých, dušičky. Právě souběžnost těchto dvou svátků s Bílou horou vybízí k úvahám, zda katolická publicistika nevyužila dne Všech svatých a dušiček k aktualizaci bělohorského odkazu.

Už kvůli výše zmíněným schopnostem katolického tisku aktualizovat, synkretizovat i manipulovat historickými odkazy je překvapující, že tohoto souběhu katolický tisk nikde nevyužil. Je možné, že tyto dva svátky jsou přeci jen, zejména v případě dušiček, velmi osobními svátky, a proto se nehodí pro možnou aktualizaci.

Ale určité aktualizace můžeme najít i ve vztahu k dušičkám. Například ve fejetonu *Z naší doby* autor popisuje situaci – „*A já se díval ven do tmy, do snášející se na zem dušičkové noci, vzpomínaje otce, od jehož hrobu, jsem jel, zatím co z oddělení, obsazených studenty a studentkami zněly pochybné vtipy, pepické obraty a ubohý žvást. Otcové a matky takových synů a dcer, kdo za vás se bude modlit, až vás přikryje hrob?*“⁽²⁰⁹⁾.

Vedle obecně mravního imperativu se můžeme setkat i s historickou aktualizací, která byla v té době nejživější – spojení dušiček s mrtvými vojáky – „*Dušičková pobožnost na sv. Hostýně a posvátném Velehradě. Výroční pobožnost – requiem s ostatními pobožnostmi – sloužena bude v dušičkovém dni na sv. Hostýně a na posvátném Velehradě za zemřelé a padlé vojíny, polní duchovenstvo, jeptišky a ošetřovatelky*“⁽²¹⁰⁾. Je pravděpodobné, že se v mnoha případech jednalo o vzpomínku na padlé legionáře, ale je také z těchto příkladů zřejmé, že obecná úcta k zemřelým nedovolovala vyzdvihovat určitou část zemřelých.

Podobná připomínka mrtvých vojáků se odehrála také v Olomouci, kde „*Duchovní správa vojenská s velitelství olomouckým postarala se letos o to, aby ani vojenský hřbitov v Olomouci Černovíře nezůstal zapomenut. Uspořádala v předvečer „Dušiček“ na jmenovaném hřbitově akt vzpomínky na padlé a zemřelé vojíny, pozvala oficiální kruhy, úřady, spolky a obecnstvo vůbec*“⁽²¹¹⁾.

Ale v rozsáhlejší článku v *Čechovi* z 1. listopadu 1918 k dušičkovému tématu ve fejetonu nazvaného jednoduše *Dušičky*⁽²¹²⁾ nebo v titulním článku k dušičkovému tématu *Na dušičky v Nové severní Moravě*⁽²¹³⁾ stejně tak jako v noticce z 1. listopadu 1918 ke Dni Všech svatých v rubrice *Rozmanitosti - Nejstarší kaple Všech Svatých v Praze*⁽²¹⁴⁾ nenajdeme žádný historický přesah.

²⁰⁹ Čech, Praha, *Z naší doby*, roč. 45, č. 307, str. 7

²¹⁰ Čech, Praha, *Dušičková pobožnost*, roč. 43, č. 303, str. 3

²¹¹ Našinec, *Návštěva hřbitovů*, Olomouc, roč. 56, č. 249, str. 3

²¹² Čech, *Dušičky*, Praha, roč. 43, č. 298, str. 3-4

²¹³ Nová severní Morava, *Na dušičky*, Olomouc, roč. 1, č. 47, str. 1

²¹⁴ Čech, *Rozmanitosti - Nejstarší kaple Všech Svatých v Praze*, Praha, roč. 43, č. 298, str. 5-6

2.5.3.0. Situace na Moravě

Co se týká spojení Bílé hory a katolického tisku na Moravě, platí to samé jako v případě srovnání českého mimopražského a moravského laického tisku. Jako by větší vzdálenost od centra (Bílé hory) dodávala vnímání bělohorského odkazu jinou kvantitu i kvalitu.

Na rozdíl od výše citovaného *Čecha* se v moravských katolických novinách setkáme i s titulními články, které bělohorské události reflektují a to ne pouze v rovině nějaké „objektivní“ faktografie, ale přímo ve službách katolické propagandy.

Proč tomu tak je? V Čechách i na Moravě se setkáváme se stejně úpornou obranou katolictví, ale výraznou roli zde sehrála patrně silnější pozice katolické církve na Moravě, která si tak mohla dovolit odvážnější interpretace historických událostí, jako byla Bílá hora, se kterými měli katolíci problém interpretace.

Reprezentativní katolická tribuna *Nová severní Morava*, týdeník Československé strany lidové vycházející v Olomouci, jejíž vydání jsem měl k dispozici pouze z roku 1919, přinesla v den bělohorského výročí obsáhlý titulní článek *Památka bitvy na Bílé hoře*.

Hned úvodní odstavec přistupuje k bělohorskému dědictví pragmaticky, s nepochopením toho, proč se má porážka v bitvě a počátek národního úpadku oslavovat. Pro autora je toto historické dědictví „*jakýmsi národním polosvátkem. Oslavujeme porážku českého národa na Bílé hoře. Jest to ovšem trochu divné, oslavovati porážku, ale když už tomu tak jest, budiž nám dovoleno přičiniti k tomu několik poznámek*“²¹⁵.

Tento pragmatismus, toto nepochopení, proč Bílou horu oslavovat ale nevyplývá, jak by se mohlo na první pohled zdát, ze snahy interpretovat minulost čistě racionálně, ale jak nás o tom přesvědčí pokračování tohoto příspěvku, z pravděpodobné obavy autora z toho, že toto převrácení bělohorského odkazu z trzny na oslavu získá vedle dominantního významu národního také význam náboženský, katolický, respektive protikatolický.

---

²¹⁵ *Nová severní Morava, Památka bitvy na Bílé Hoře*, Olomouc, roč. 1, č. 48, str. 1

Nebo-li tato oslava bude znamenat - oslavovat porážku katolické církve, ke které samozřejmě nedošlo na Bílé hoře, ale došlo k ní s rozpadem habsburské říše a se vznikem Československa, kde katolická církev ztratila své výsadní postavení. Zde si autor dobře uvědomil, že prolnutí událostí tři sta let od sebe vzdálených bude mít za následek jejich nový význam, který by mohl ohrozit její vlastní existenci.

Proto se autor tohoto článku v dalších odstavcích použít do historické manipulace, která má nepochybně posloužit katolické věci. Bílou horou tak podle něho bylo ukončeno krvavé české povstání.

Závažnější je jeho interpretace příčin tohoto povstání. Nezastírá, že ho k tomu vede neustálé obviňování katolíků z tohoto národního ujařmení a zaštiťuje se Pekařovou autoritou, podle kterého „*nikoliv katolický, nýbrž celkový stav tehdejšího národa porážku zavinil. Lid český sám neměl tehdy žádného vlivu, neboť byl ujařmen poddanstvím, stavové pak byli zpovykaní, neteční. a to bez rozdílu náboženství. A právě tato netečnost a lhostejnost, zavinila porážku na Bílé hoře*“.

Tato obhajoba podpořená Pekařovou autoritou nemohla být ale dostatečná, jestliže vina byla na všech *bez rozdílu náboženství*. Proto autor pokračuje a konstatuje, že byli „*poraženi většinou protestantských stavové, kteří stranili Němcům, jakož patrně z protokolů a záznamů o tehdejších událostech*“.

Toto *stranění Němcům* vyznívá až úsměvně. Například když autor uvádí, že „*z protokolu o soudním výslechu, konaném ve dnech 3. - 7. dubna 1621 s českými m i r e b e l a n t y vysvítá, že direktori Bohuslav z Michalovic, Martin Fruwein z Podolí, Pavel z Říčana, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, Henrych Otta z Losu, Václav Pětipeský z Chýše učinili své výpovědi německy*“ nebo že „*Jáchyma Šlika provázela na popraviště německý kazatel*“ anebo připomíná, že „*vzdorokrále Bedřicha přivítali stavové na pomezí českém německy*“.

2.5.3.1. Stereotyp druhé Bílé hory

Aby autor ještě podpořil svou historickou interpretaci - manipulaci aktualizovanou k současnosti, citoval část příspěvku z katolických novin *Mír*, které využily skutečnosti, že bylo v Paříži rozhodnuto o dělení Těšínska mezi Polsko a Československo.

„*Od 8. listopadu 1620, porážky bělohorské, nebyl národ náš tak ponížěn a zdeptán, jako dne 11. září. 1919, kdy mírová konference rozhodla proti našemu*

právu, kdy upřela nám Těšínsko. Ceho neuloupil nám ani pruský dobyvatel, vítěz nad Marií Terezií, čeho neodvážili se ani nenávistní Habsburkové – toho dočkali jsme se po válce – vítězné, v níž skráně našich hrdinů ověnceny největšími vavříny ....“

Právě srovnávání nesrovnatelného – ztráty části Těšínska v roce 1919 po konfliktu s Polskem a potvrzení na mírové konferenci v Paříži a ztráty většiny Slezka po několika válkách s Fridrichem II., samozřejmě protestantem, je dalším důkazem o hledání hlavních nepřátel nového státu ze strany katolíků.

Citace z *Míru* pokračuje řečnickou otázkou. „*A ptáme se proč? Kdo zavinil druhou Bílou horu?*“ Autor článku zde vedle sebe klade opět zcela nesrovnatelné situace. Tentokrát už ne ztrátu části Těšínska a většiny Slezka, ale rovnou dává rovnítko mezi Bílou horu a ztrátu části Těšínska, což má zase jen podpořit katolické akcentování bělohorského odkazu jako obrany národních zájmů.

To dokazuje sám autor, který si sám na předešlou otázku odpovídá. „*Ovšem toho se nedbá. Ten lid, ti štváci, ta povrchní inteligence, bude zase mluvit o Bílé hoře, zas bude bít do Říma a do katolíků a to vše na oslavu Bílé hory! Že při tom zavinuje novou Bílou horu, co z toho? Na to tento dav, lid tak vedený, inteligence tak polovičně vzdělaná nemyslí. – A národ, který tolik trpěl, může a bude trpět dál.*“

Je to právě *národ, který tolik trpěl, může a bude trpět dál*, pokud bude podle katolické církve interpretován odkaz Bílé hory ne ve smyslu materiálním, politickém, ale ve smyslu duchovním, dotýkajícím se a útočícím na duši člověka, představující zejména náboženské přesvědčení, jehož představiteli byla zejména *povrchní inteligence*.

Že výraz *druhá Bílá hora* nemusel být pouze jedním osamoceným výkřikem, ale rozšířenějším slovním spojením používaným v katolickém prostředí by mohla dokazovat informace o katolické připomínce Bílé hory v Zábřehu. „*Lidová jednota konala v sobotu, den 8. listopadu v Katol. domě schůzi, při níž promluvil P. Kolář. O bitvě na Bílé hoře a jejích následcích, načež vylíčil jak poměry v našem státě jména po stránce hospodářské a kulturní připravují na druhou Bílou horu.*“⁽²¹⁶⁾

---

²¹⁶ Nová severní Morava, *Ze Zábřeha*, Olomouc, roč. 1, č. 49, str. 4

Tendence ze strany autora tohoto článku je zřejmá. Snaží se zabránit prolnutí Bílé hory a o tři sta let mladší, současné události, vzniku národní republiky, které by ohrozilo postavení katolické církve v republice i na základě nových historických interpretací. Tomu se snažil autor zabránit nejsnazší cestou – jako hlavní viníky porážky na Bílé hoře označil Němce, kteří byli většinou protestanty, a ti, kteří jim *stranili*. V neposlední řadě měla tato interpretace potenciál oslovit společnost v kontextu aktuální události při formování nového státu.

2.5.4.0. Evangelíci a Bílá hora

Jak už jsem výše předeslal, situaci v evangelickém (českobratrském) tisku zde pouze doplňuji náboženskou mozaiku, protože tento křesťanský směr byl v české společnosti menšinovým a možnosti poznat myšlenkovou orientaci ve vztahu k Bílé hoře evangelické společnosti z tehdejšího tisku byly dosti omezené. Na druhou stranu, i přes jeho malé zastoupení, poskytuje evangelický tisk zajímavý materiál a tvoří tak svými reflexemi zmiňované oblasti rovnocennou protiváhu ani ne tak katolickému myšlenkovému směru, jako celému nenáboženskému myšlení. Vybral jsem pro analýzu jeden titul český, vycházející v Praze, *Kostnické jiskry* a jeden titul moravský, vycházející ve Frýdku, *Českobratrské hlasy*. Jak první tak druhý titul začaly vycházet až v průběhu roku 1919, a proto zde reflektuji situaci pouze v roce třístého výročí bělohorské bitvy.

Stejně jako byl dogmatický katolický tisk, bylo tomu podobně také u evangelíků. Na druhé straně pokud katolíci připomínali bělohorské výročí minimálně, v evangelickém prostředí dostává Bílá hora nepoměrně více místa. Ta zde má ale svá specifika. Je zde líčena, oproti většinovému nenáboženskému pohledu, jako negativní symbol, negativní okamžik v českých dějinách.

2.5.4.1. Evangelické připomínky Bílé hory

Stejně jako v profánním prostředí, také u evangelíků probíhala veřejná reflexe bělohorského výročí zejména formou přenášek a táborů lidu uskutečňovaných většinou společně jako oslavy národní samostatnosti.

Kostnická jednota v Praze si připomněla tři sta let od Bílé hory tak, že uspořádala „v neděli dne 7. listopadu o 4. hodině odpo. v e ř e j n é t á b o r y v Praze: na Staroměstském nám., na Václavském nám., na Jungmannově nám., na Malostranském nám.; v Žižkově na Prokopově nám. (na tržišti); na Král. Vinohradech na Purkyňově nám.; na Smíchově na nám. 14. října. V případě nepříznivého počasí za deště nebo vánice konány budou schůze v Praze u Salvátora, na Vinohradech Korunní 62 a na Žižkově Prokopova 17“⁽²¹⁷⁾.

Mimo Prahu se objevují zprávy o přednáškách tematizovaných jako *Bílá Hora, Řím a český národ* ve Mšeně u Mělníka⁽²¹⁸⁾ a v Libkovicích⁽²¹⁹⁾ (zde jsou zřejmě myšleny dnešní Libkovice na Podřipsku, kde byly početné českobratrské sbory), jejichž autorem byla jedna a táž osoba.

Také křesťanská mládežnická organizace „YMCA vzpomněla památky 300letého výročí bitvy na Bílé Hoře dne 7. t. m. o půl 10. hod. dopol. ve dvoraně Měšťanské Besedy v Praze slavnostní akademií, při níž promluvil na thema „Tři sta let útisku husitských idejí“ voj. Superintendent J. Lukášek a na thema „O našem národním osvobození“ kap. G. A. Molnár z Pardubic.“⁽²²⁰⁾

I na Moravě probíhaly připomínkové akce, a to jak ve městech, tak i v menších obcích. Příkladem většího města byl například Frýdek, kde se 3. listopadu v radničním sále konala přednáška na téma *Ohlas Bílé Hory v nás*.⁽²²¹⁾ Příkladem menších obcí byly například Janovice a Pržno, jižně od dnešního Frýdku-Místku, kde *Husovo Bratrstvo* z Frýdku, uskutečnilo v prvním případě přednášku na téma *O Bílé Hoře a jejích následcích*⁽²²²⁾ a v druhém případě přednášku tematizovanou jako *Ozvěna Bílé Hory u nás*.

Také v tisku nechyběly připomínky Bílé Hory, které se neomezovaly na „třistaleté úpění“, ale byly buď doplňující informací jako v případě autora delší zprávy o aktivním evangelickém životě a zejména o nově vstoupivších do sborů na Rakovnicku, který ji uzavírá s tím, že „*Dá Pán, že z těch míst, kde právě před 300*

²¹⁷ Kostnické jiskry, *300leté výročí Bílé Hory*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 246

²¹⁸ Kostnické jiskry, *V českobratrském sboru ve Mšeně u Mělníka*, Praha, roč. 2, č. 44, str. 254

²¹⁹ Kostnické jiskry, *V českobratrském kostele v Lipkovicích*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 246

²²⁰ Kostnické jiskry, *YMCA*, Praha, roč. 2, č. 45, str. 258

²²¹ Českobratrské hlasy, *Z Frýdku*, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, str. 6

²²² Českobratrské hlasy, *Z Frýdku*, Frýdek, roč. 8, č. 41-42, str. 6

lety se odehrávaly první přehry tragédie bělohorské, vzejde nově světlo evangelia celému okolí!“ ⁽²²³⁾.

Ale v evangelickém tisku se objevily také zprávy, které Bílou horu reflektovaly na větším prostoru. *Českobratrské hlasy* na titulu svého vydání v den vyhlášení samostatnosti uveřejnily dva obsáhlé články, zabírající přes dvě a půl strany, které široce reflektovaly české dějiny. Úvodní kratší článek se obrací do minulosti jen obecně a zejména připomíná ty, kteří se zasloužili o samostatný stát a vytyčuje jeho nové úkoly.

„28. říjen je dnem rozpomínek. Není možno onoho dne hluboce se nezamyslet, nezaradovat se, že ono zlé, stokrát proklaté temno našich předků je za námi, že se bohdá už nikdy nevrátí! Ano, temno pobělohorských hrůzných dnů, půlnoc nesvobody, útisk duchů a duší, všechno je to tam! Jas nové doby před námi. O temnu bývalých časů bylo u nás psáno tisíckrát. Bílá Hora. Letos ji vzpomeneme jinak, nežli jsme mohli vzpomínat dřív. Minulo právě tři sta let od onoho trapného dne, kdy česká vojska pod tlakem nepřátelské přemoci počala se stahovat k Praze.“ ⁽²²⁴⁾

Toto negativistické vymezení se opakuje také v *Kostnických jiskrách*, kde na titulu vydání z 8. listopadu vyšel článek s názvem *K výročí nejsmutnějšímu*, a kde se o Bílé hoře mluví jako o české *Golgatě*, která ale *výročím nejsmutnějším* nejen byla, ale také do budoucna měla zůstat, jak to dokazuje závěr tohoto článku.

„Statky nám zkonfiskovali. Stát je může vyvlastniti, ač to půjde těžko. Ale nemůže vyvlastniti zotročené duše českého člověka ..... Proto my, čeští bratři, na Bílou Horu nezapomeneme nikdy. Bude nám horou neštěstí, českou Golgátou.“ ⁽²²⁵⁾

Symbol Golgoty nebo Kalvárie nebyl ve vztahu k Bílé hoře nijak výjimečný. To dokládá Josef Petráň, když připomíná např. Karola Malisze, který v době Slovanského sjezdu v Praze použil v jednom ze svých sonetů právě paralely Bílé hory jako Golgoty.

Petráň to komentuje tak, že: *„Pozdě obrozenecké prostředí přijalo tuto emblematickou v epigonských domácích verších a uzpůsobilo výklad Bílé hory symbolice Golgoty (Kalvárie).“* ⁽²²⁶⁾

²²³ Kostnické jiskry, *V Čisté u Rakovníka*, Praha, roč. 2, č. 44, str. 252

²²⁴ Českobratrské hlasy, úvodník, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, str. 1

²²⁵ Kostnické jiskry, *K výročí nejsmutnějšímu*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 241

2.5.4.2. Dobová ideologie evangelíků

Pro ilustraci pochopení tehdejšího pohledu evangelíků na české dějiny a z nich plynoucího poučení pro příští dny nové republiky je vhodné podrobněji se podívat na už zmiňovaný obsáhlejší článek z titulu *Kostnických jisker* s názvem *Cesta světla* (²²⁷). Samotný název článku je přejat od Komenského pojednání o „nápravě věcí lidských“, kterou si Komenský sliboval od pansofie, založené na křesťanském základě.

Článek se dlouze a pateticky zaobírá různými problematickými místy našich dějin a přiřazuje k nim jednotlivé národní autority. Zajímavějším je samotný úvod, který začíná líčením Betléma jako daru chleba. „*Jen v Betlému dostalo se lidu českému daru živného chleba, a ten byl zázračně rozmnožen později tak, že nasycen jím byl nejen lid český, ale i lidé v celém světě.*“

Betlém jako rodiště Ježíše Krista a chleba jako jeho tělo zde představují pravou křesťanskou víru - evangelickou, která je odvozována právě od samotného Krista. A že to byla právě česká reformace v čele s Janem Husem, dokazuje další odstavec. „*Tenkráté rozpínavostí německou odstrkovaný lid český posilněn mravně, tenkráté zdvihla hlavu i utlačovaná lidskost jeho – a tak Čech rostl, zásluhou Husovou rostl, a stal se slavným.*“

Tato sláva ale nakonec přišla do záhuby a „*lidé čeští schátrali*“, jak píše autor, když zatoužili po „*náhražce z ciziny*“. Je zde obsažen explicitní protiklad, kdy proti sobě stojí stará víra, kterou představuje německý živel a nová, pravá víra domácí.

Co se týká zmiňovaného *schátrání* a *náhražky z ciziny*, očekávali bychom zde autorovu připomínku rozkolu v husitské společnosti dokonané u Lipan, ale autor zde zmiňuje jako klíčový rok 1487. Nabízí se například myšlenka, zda se nejedná o chybu a autor neměl na mysli rok 1437 a pád Sionu jako poslední bašty radikálního husitského odporu.

Ale z tohoto omylu nás vyvádí sám autor, když pokračuje o tom, že toho roku „*podarilo se části národa – české šlechtě – uzákoniti porobu lidu selského, aby, hovějíc svojí touze po přepychu, žítí mohla bez práce na útraty ostatního*

²²⁶ Petrůň, Josef, *Na téma mýtu Bílé hory*, in: *Traditio et Cultus*, Praha 1993, str. 152

²²⁷ Českobratrské hlasy, *Cesta světla*, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, str. 1-3

národa. Tím však klesla, hluboko mravně klesla, a strhla celý národ do zkázy.“

Autor měl patrně na mysli sněmovní usnesení postihující poddané, kteří opustili svůj grunt. Každý, kdo opustil grunt bez vědomí vrchnosti, měl být podle usnesení vrácen pod trestem zpět. To byl jeden z počátečních momentů utužování poddanství jako reakce na nové formy podnikání šlechty ve vlastní režii.⁽²²⁸⁾

Z tohoto akcentovaného historického okamžiku mimo jiné vystupuje relativně silné sociální cítění u českobratrské církve, ke kterému se ještě v širším pohledu v dalším textu vrátím. U tohoto data se zastavuje také Petr Černeš ve svých *Lipanských ozvěnách*⁽²²⁹⁾, kde poukazuje na souvislost s koncepcí Masarykovou tak, jak ji podal v své *České otázce*.

Z tohoto důvodu byla pro autora článku porážka na Bílé hoře „jen neodvratným smutným zakončením. Nastalo třistaleté otročení tělem i duší Vídní i Římu“.

2.5.4.3. Evangelický negativismus Bílé hory

Samozřejmě, že až do vzniku samostatného státu byl negativní obraz Bílé hory v české společnosti pevně zakořeněn. Jedním z nejznámějších epitet do té doby spojovaných s Bílou horou jako nešťastného okamžiku českých dějin, bylo její označení jako „kletá hora“. Toto označení mělo poukazovat k fatálním důsledkům jednoho zdánlivě nevýznamného vojenského střetnutí, které muselo být „trestem“ v podobě kletby za předešlé „hříchy“ českého národa.

Jak už jsem na několika příkladech dokázal, toto negativní vymezení bylo v profánním prostředí přemazáno a z památky Bílé hory jako nešťastné události, která vyžaduje uctění smuteční tryznou, se stala oslava národní samostatnosti. Ale v evangelickém prostředí zůstal tento negativní obraz Bílé hory zachován.

Je tomu tak například v několikrát citovaném článku *K výročí nejsmutnějšímu*⁽²³⁰⁾, kde autor kritizuje českou společnost za to, že se přes nabytou

²²⁸ Čapka, František, *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha, 1999, str. 246

²²⁹ Černeš, Petr, *Lipanské ozvěny*, Jinočany 1995, str. 123

²³⁰ Kostnické jiskry, *K výročí nejsmutnějšímu*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 241

samostatnost vnitřně neobrodila, „*a vidíme-li svůj dnešní stav mravní a náboženský, pak věru ve smutku hledíme k osudnému pahrbku za Prahou.*“

Pro autora zůstala Bílá hora i dva roky po vzniku Československa symbolem národní katastrofy v dějinách českého národa. A jeho označení Bílé hory jako *pahrbku* odkazuje k minimálně ke dvěma souvislostem.

Za prvé svou zdrobnělou formou souvisí s výše popsanou hypotézou o zdánlivé nevýznamnosti tohoto konfliktu – „*Bělohorská bitva byla šarvátkou, ničím proti nejedné bitvě z třicetileté války*“. Jeho význam zde vyjadřuje formou *pahrbku* malé, nevýrazné terénní zvlnění.

Možná tak chtěl autor také poukázat k obecnějšímu rozměru této životní „pravdy“. I sebemenší událost v životě člověka má svůj význam a může výrazně změnit jeho život. Je to možné vztáhnout například k protestantské morálce, k predestinaci, kdy člověk už svým předurčením k tomu, zda bude při posledním soudu spasen nebo zatracen, záleží pouze na něm, jak se svým životem na zdejším světě naloží.

Za druhé je zvláštní už samotný výraz „hrb“, použitý k označení vertikály v krajině, který je ještě zvýrazněn předponou „pa“. Je nasnadě, že člověk s hrbem, byl vždy chápán jako anomální zjev ve společnosti, jako znetvoření, což mohlo souviset s božím trestem za předchozí vinu postiženého nebo jeho rodičů.

Tak je také nutno chápat tento výraz jako boží trest za předešlé „hříchy“, jehož viníky byly předešlé generace národa – ti, kteří se přičinili o to, že lidé čeští *schátrali* a zatoužili po *náhražce z ciziny*.

Zde se nabízí otázka, proč bylo bělohorské dědictví v českobratrském prostředí chápáno tak negativisticky oproti prostředí profánnímu. Jednou z možných příčin byla nepochybně samotná víra. Z tohoto důvodu nebylo pro věřící české bratry možné tuto část historické paměti jen tak přemazat, převrátit toto tak traumatické historické dědictví. Věřící jej proto mohli vnímat jako boží trest.

Tyto přesahy k Bohu se v evangelických textech občas vyskytují. Je tomu tak například v už citovaném článku z *Českobratrských hlasů*. „*28. říjen je dnem rozpomínek. Není možno onoho dne hluboce se nezamyslet, nezaradovat se, že ono zlé, stokrát proklaté temno našich předků je za námi, že se bohdá už nikdy nevrátí!*“

(²³¹ Je to nejvyšší instance v podobě Boha, která rozhoduje o tom, zda se *ono zlé, stokrát proklaté temno našich předků už nikdy nevrátí.*

A je to právě svátek vzniku samostatné republiky 28. října, který je zde chápán jako den, kdy *není možno onoho dne hluboce se nezamyslet, ale také nezaradovat se.* 28. říjen je zde tedy chápán jako den božího požehnání, který je nutno si připomenout oslavou a naopak 8. listopad jako národní katastrofu smuteční připomínkou.

Jiná už v tomto textu citovaná pasáž tentokrát z *Katolických jisker* se odvolává na *Pána*, v jehož moci je osud Čechů a českých zemí. „*Dá Pán, že z těch míst, kde právě před 300 lety se odehrávaly první přede hry tragédie bělohorské, vzejde nově světlo evangelia celému okolí!*“ (²³².

Je možné také spojovat s vírou související určitý niterný prožitek, který se několikrát vyskytuje v souvislosti s odkazem Bílé hory v evangelickém prostředí. Formálně to je například název přednášky *Ohlas Bílé Hory v nás* (²³³ nebo některé pasáže z už citovaného článku *K výročí nejsmutnějšímu* (²³⁴ jako například: „*Po tři sté mluví česká Golgota, Bílá Hora, k české duši!*“.

Na jiném místě mluví autor o tom, že „*Nadarmo se jí [Bílé hoře] Palacký po celý život vyhýbal a nikdy tam pro bol svého nitra nešel. Stíny její jej dohonily a pohled na ně stačil, aby se srdce sevřelo bolem!*“.

2.5.4.4. Bílá hora jako klíč k novodobým dějinám

Ještě jednou bych se vrátil k myšlence smuteční nálady v evangelickém prostředí při bělohorském výročí a jejímu protikladu k většinové profánní společnosti. Zdá se, že tyto tendence souvisí s jakousi „*křivkou*“ vyjadřující vzestup nebo pokles životnosti národa jako takového a kde Bílá hora symbolizovala její počátek (vzestupu), respektive konec (poklesu).

V případě většinové profánní společnosti převažovalo vnímání Bílé hory spíše jako počátek vzestupu. I když to na první pohled vypadá nesmyslně, protože Bílá hora byla v tomto smyslu spíše počátkem konce, je nutné brát toto

²³¹ Českobratrské hlasy, úvodník, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, str. 1

²³² Kostnické jiskry, *V Čisté u Rakovníka*, Praha, roč. 2, č. 44, str. 252

²³³ Českobratrské hlasy, *Z Frýdku*, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, str. 6

²³⁴ Kostnické jiskry, *K výročí nejsmutnějšímu*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 241

zjednodušené rozdělení jako zobecňující dané schéma, v němž je hlavním orientačním bodem Bílá hora. Proto není možné v tomto případě uvažovat striktně historicky.

Klíčem k pochopení této konstrukce může být samotný fenomén „300 let“, kdy národ jakoby neexistoval, nacházel se ve stádiu, biologickou mluvou řečeno, latence nebo vegetace. Pokud bychom tedy toto období v historické paměti vynechali, stála by vedle sebe Bílá hora a období vzniku samostatné republiky. To je také vlastně předpoklad pro vznik hypotetického mýtu o vzniku republiky s jejími legionářskými hrdiny jako druhé Bílé hory, ke kterému se vrátím v závěru této práce.

Tato idea tohoto schématu tedy v podstatě souvisí s hlavní myšlenkou této diplomové práce. Boje legionářů na evropských bojištích a vznik samostatné republiky zde vnímám jako revizi vnímání Bílé hory, počátek její mytizace. Všechny tyto souvislosti, které jsem již dosud zmínil nebo ještě zmíním, a které shrnu v závěru této práce, staví Bílou horu do centra novodobé historické paměti českého národa, kde Bílá hora tvoří počátek vzestupu národa a vznik republiky pak její završení.

Je zde samozřejmě nutné vzít v potaz fakt, který jsem už zmínil v úvodu této práce, a to skutečnost, že se zde jedná spíše o předpoklad dějinného vývoje, než o interpretaci již proběhnuvšího. To souvisí také s novodobým charakterem Bílé hory. Aby se tyto hypotézy mohly vyplnit, muselo by nepochybně uběhnout mnoho let, ne-li staletí a je samozřejmě otázkou, zda by toto bylo možné v éře totálně „odkouzlené“ doby.

Přesvědčivěji zní druhá část tohoto schématu – evangelické vnímání Bílé hory jako konec, respektive pokles, jedné národní epochy, kde je možné se opřít i o prameny. To dokumentuje citace, že: „*Porážka na Bílé Hoře byla jen neodvratným smutným zakončením. Nastalo třistaleté otročení tělem i duší Vídni i Římu*“.⁽²³⁵⁾

Právě přesvědčení o *třistaletém otročení tělem i duší Vídni i Římu* a jemu podobné, kterých se v té době samozřejmě vyskytovaly v tehdejší tisku nepočítaně, je možné vnímat jako už zmiňované přechodné období, kdy český národ obrazně řečeno neexistoval, nebyl „svéprávný“.

---

²³⁵ Českobratrské hlasy, *Cesta světa*, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, str. 1-3

Je nasnadě, že pro české bratry byla vrcholem doba husitská, a proto nepřekvapí časté zmiňování protikladnosti těchto dvou historických etap.

„Věrní Čechové zhyňuli, byli rozprášeni. Statky jejich zkonfiskovány, rozebrány. Co nejtragičtějšího, lvi husitští se zvrhli v tupé ovce, jak praví Pelíšek, a národ, jenž první zvedl za pravdu korouhev, a za ni krvácel, stal se kořistí lidských hyen, divadlem celého světa – a pláč a zoufání jeho údělem.“ ⁽²³⁶⁾

Už v úvodní stati k roli Bílé hory v historické paměti jsem se zmínil o jejím specifickém vztahu k Lipanům. I když byla lipanská bitva symbolem konce velké historické epochy české národa a vlastně tak, zjednodušeně řečeno, předznamenala cestu k Bílé hoře, jak je to protikladně vykresleno v předešlé citaci, znamenaly Lipany a Bílá hora pro evangelíky významově dvě odlišné historické momenty.

„Bílá hora jest stínem Lipan, kde byla poražena česká demokracie. Tento důsledek husitské katastrofy nemůžeme dosti zdůrazniti a čeští páni si ho nebyli ani sami dobře vědomi. Lid, třeba evangelický, nestál šlechtě tak blízko, jako stál v dobách husitských. Po bitvě trpěl celý národ. Kdyby býval tušil, co jej čeká, jistě že by jeho stanovisko k povstání bylo daleko vřelejší, daleko činnější nežli se stalo.“

Zde se objevuje jiný význam už zmiňovaného přirovnání Bílé hory ke stínu, které vychází z obecného protikladu světla a tmy. Bílá hora je zde pouhým stínem Lipan proto, že byla jen důsledkem vývoje, který měl svůj počátek právě na lipanském bojišti.

„Poměry sociální v Čechách před bitvou na Bílé Hoře a v dobách husitských jsou naprosto rozdílné.“ Tato věta opět dokazuje evangelickou akcentaci sociální situace společnosti jako hlavní příčiny dalšího vývoje. A stejně tak dokazuje předešlou hypotézu o lipanské bitvě jako cestě na Bílou horu.

Z předešlých historických faktů je zřejmé, že Bílá hora měla v českobratrské historické retrospekci místo na konci historické „křivky“ v podobě nejnižšího úpadku po vrcholu jedné slavné epochy českých dějin. Důvodem, proč byla přes toto nelichotivé hodnocení u evangelíků tak často reflektována, souvisí vedle jejího výjimečného postavení také s jejím novověkým charakterem. Dobou, kterou máme už bohatě doloženou prameny, a proto tak hluboko uloženou v historické paměti národa.

---

²³⁶ Kostnické jiskry, *K výročí nejsmutnějšímu*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 241

2.5.4.5. Potýkání s katolíky

To, co měli katoličtí a evangeličtí věřící společného, byla obava o osud samotné křesťanské víry v nové republice. Zatímco katolická církev reflektovala jak vzrůstající odpor proti vlastní církvi, tak i proti víře jako takové, druhý případ je znát i v evangelickém tisku. Tím ale společné s katolíky končí a je, vedle samotného rozdílného chápání Bílé hory v paměti národa, nutné připomenout také vzájemnou zášť mezi katolíky a evangelíky, která měla celkem pochopitelně ze strany katolické spíše obranný charakter, kdežto ze strany evangelické charakter spíše útočný.

„V žádném národě na světě nebyla protireformace provedena s takovým úspěchem jako v českém. Vlastní čisté náboženství mu bylo vzato a cizí bylo mu po staletí násilně vnucováno. Proto zanevřel lid český na každé náboženství a neumí již ani rozeznávat pravdu od lži a bludu.“ ⁽²³⁷⁾

Toto je vyznání, které není na tuto dobu a na tento druh novin nijak překvapivé a věrně odráží dobové myšlení nejen evangelíků, a kde se ozývá, už na začátku kapitoly zmiňovaná, ekumenická obava o budoucnost víry jako takové. Tento článek, nazvaný *Pobělohorština*, dostává svému názvu ve své druhé části. Je zde připomínána událost ze 7. listopadu 1920 – kladení základního kamene k mohyle na Bílé hoře jako připomínky tři staletého výročí bělohorské bitvy.

Autor zde ale dokazuje úvodní premisu tím, že se při tomto významném okamžiku našli i lidé, kteří *„přinesli s sebou svíčky a rozžali je pod oltářem v kostelíku Panny Marie Vítězné na Bílé Hoře, jiní pak přicházeli ke krámku jedné prodavačky, umístěnému těsně u brány kostelní a kupovali si obrázky a figurky Panny Marie bělohorské, mezitím co několik kroků od kostela dokazoval sokolský řečník dr. Steiner výmluvnými slovy na nejzhořbnější vliv bělohorské porážky a jesuitské protireformace“*.

Pobělohorština zde představuje označení přežívajícího, hluboce zakořeněného a násilně vnucovaného katolicismu od Bílé hory po vznik

---

²³⁷ Kostnické jiskry, *Pobělohorština*, Praha, roč. 2, č. 45, str. 257

samostatného státu. Výraz *pobělohorština* také zapadá jako negativistické vymezení evangelické bělohorské ideologie, jak jsem to už výše popsal.

Jak už vyplývá ze samotného článku, byla *pobělohorština* záležitostí zejména neuvědomělých mas, které *přicházeli ke krámku jedné prodavačky, umístěnému těsně u brány kostelní. a kupovali si obrázky a figurky Panny Marie bělohorské, jejichž protikladem je zde uvědomělý sokolský řečník dr. Steiner.*

Jak se dále zmíním o úspěšném verbování nových duší do řad českobratrských sborů nejčastěji právě na úkor katolické církve, bylo období pobělohorské rekatolizace s jeho *násilně vnucovaným* katolicismem tím samým, čím bylo toto novodobé získávání nových duší na úkor katolicismu prováděné ale humánnějšími a sofistikovnějšími technikami. Těmito technikami, jak se o nich také ještě zmíním, byly různé projevy, přednášky, které měly masy přesvědčit o tom, že čeští evangelíci jsou nositeli pravých národních tradic.

Tato národní ideologizace ze strany evangelíků byla založena zejména na vyzdvihování slavné husitské doby a jejích myšlenek spojovaných zejména s Janem Husem a samozřejmě s Komenského myšlenkovým odkazem. Do tohoto schématu Bílá Hora evidentně nezapadala, ale její relativně častá reflexe v podobě největšího úpadku českého národa může poukazovat k jejímu častému využívání jako kvalitativnímu protikladu k Husovi nebo Komenském.

Pro tak myšlenkově vypjatou dobu, jakou byl vznik Československa, bylo typické vytváření nové národní ideologie. Zde se spojovaly různorodé myšlenkové proudy v podobě národnosti nebo náboženského přesvědčení a bylo nepřipustné ji jakkoli zpochybňovat.

To se odráží například v článku (²³⁸ o částečné kritice Komenského jako člověka, který pro svou omezenou výchovu Biblí nebyl schopen připustit Descartovy nebo Koperníkovy myšlenky nebo jako člověka věřícího podvodným prorokům. Za to si dotyčný vysloužil odsouzení s konstatováním, „že tato slova nemohla přispěti k snížení významu a velikosti Komenského“.

V tom samém vydání Kostnických jisker se také objevilo osobní zdůvodnění spisovatelky Růženy Jesenské, proč nevystoupí z katolické církve (²³⁹). Její důvody jsou typické pro člověka, který se nezaštiťuje pofiderními hesly a staví osobní

²³⁸ Kostnické jiskry, Také ctitel Komenského, Praha, roč. 2, č. 46, str. 263

²³⁹ Kostnické jiskry, Náboženské credo české spisovatelky, Praha, roč. 2, č. 46, str. 262-3

postoj nad zájmy většinové společnosti. Nechápe, jaký má smysl spojovat příslušnost ke katolické církvi s nově nabytou samostatností.

Zajímavým jevem byla snaha českých bratrů přetahovat do své církve nové duše. A to nejen katolíky, ale i ty, kteří se přihlásili k nově založené Církvi československé. Dokazuje to například zpráva z Krabčic, kde na začátku října „*prožíval krabčický sbor radostnou neděli: přijímal do svého středu 66 přestoupilých katolíků. Jest to ovoce duchovní práce far. B. Jericho, který začátkem července přesídlil do Roudnice, kde již dříve, než se sbor stal samostatným, výborně působil. Krabčický sbor měl šťastnou ruku i při volbě jeho nástupce. Farář J. Lany za krátkou dobu získal si všeobecné obliby. Bylo by si přáti, aby sbor ve své sdílnosti a účinnosti neochaboval a tak svému faráři ulehčoval jeho starosti a provizační, aby se s plnou chutí mohl věnovati duchovní práci, ku které má tolik způsobilosti. Během 14 dnů přestoupilo dalších 9 osob, takže počet od jara přestoupilých činí již 75*“⁽²⁴⁰⁾.

Podobně vyznívá zpráva z Hradce Králové, ve které autor vyzdvihuje skutečnost, že toto významné město se připojilo k těm, které už také mají vlastní sbor. Je zde opět oceněna čilá práce zdejšího faráře, který v „*nástupním kázání zdůraznil nutnost odkatolictění našeho pojetí křesťanství reformačního. Vítáme tuto zdravou vnitřní revoluci, takto programově ohlášenou, a ačkoli zatím zde není hnutí přestupového, věříme, že podle ohnivých slov téhož br. faráře nebude Hradec za 10 r. k poznání v ohledu náboženském, půjde-li to takovým tempem po nastoupené dráze pravého českobratrství*“⁽²⁴¹⁾.

Z jiné zprávy o stejné činnosti evangelíků vyplývá, že také bělohorské výročí se stalo ideologickou výbavou českobratrských „*verbířů*“. Obsah je podobný jako v předešlých dvou citacích. Tentokrát je zpráva pojata jako svědectví člověka zvenku, který se seznámil s náboženským životem na Rakovnicku, kde se opět rozrůstají zdejší evangelické sbory a žijí aktivním životem. Vedle toho, že se zde dvakrát připomíná Bílá Hora jako mezník, od kdy se zde nepřijímalo podobojí, je zde i konkrétní připomínka, že „*7. list. mluvil br. Fišer o Bílé Hoře v Čisté a v Kožlanech*“⁽²⁴²⁾.

²⁴⁰ Kostnické jiskry, Z Krabčic, Praha, roč. 2, č. 45, str. 257

²⁴¹ Kostnické jiskry, Z Hradce Králové, Praha, roč. 2, č. 45, str. 257

²⁴² Kostnické jiskry, Náboženské hnutí na Kralovicku, Praha, roč. 2, č. 48, str. 274

Je zde ale nutné přiznat, že jak, co se týká „verbování“ do sborů, tak zejména tato informace o Bílé hoře jako ideologické výbavě jsou spíše výjimečné zmínky v tehdejší tisku. I když je pravděpodobné, že zmiňované „verbování“ bylo obecně rozšířeným jevem, tak zejména možný ideologický obsah v době připomínky Bílé hory se zde pouze předpokládá, i když můžeme předpokládat z relativně vysokého výskytu zmínek o Bílé hoře, že tomu tak mohlo být i v této oblasti.

Ale na druhou stranu je nutné mít na paměti už několikrát zmiňovaný fakt, že Bílá hora byla v evangelickém prostředí chápána jako negativní okamžik v historii národa, který má sloužit pouze jako varování, co by se mohlo stát, kdyby se národ v nějaké krizové situaci opět rozdělil a jednotlivé sociální skupiny by si hleděly svých partikulárních zájmů. Z tohoto důvodu si Bílá hora nezaslouží nic než smuteční atmosféru.

Jiným hlediskem, které rozdělovalo katolíky a evangelíky, bylo přijímání či nepřijímání socialistických myšlenek. Zatímco katolická církev byla tradičně k myšlenkám o revizi společenského řádu rezervovaná, evangelíci měli pro ně větší pochopení, které vyplývalo už ze základních principů reformace, jako bylo omezení privilegovaného postavení kněží vůči laikům například v podobě přijímání pod obojí. Proto se v evangelickém tisku setkáváme i s racionální reflexí socialismu⁽²⁴³⁾ a ne pouze s jeho démonizací, jako tomu bylo v katolickém prostředí.

Výmluvným příkladem na toto téma je článek s názvem *Bílá Hora odčiněna?*⁽²⁴⁴⁾, jehož hlavním tématem je právě probíhající pozemková reforma. I když je slovní spojení „odčinění Bílé hory“ typické až pro pozdější dobu a zejména pro režim Národní fronty po druhé světové válce, je obsahové jádro tohoto článku podobné poválečnému a to v tom, že poválečné odčinění Bílé hory bylo chápáno jako nedostatečnost a revize prvorepublikové pozemkové reformy.

I zde se ale mluví o nesnázích právě probíhající pozemkové reformy, kde *„uplatňují se při tom reakční vlivy všemožným způsobem, domácí i cizí. Při jednání o panstvích Lichtensteinských angažují se i cizí kruhy diplomatické ve prospěch majitelův, takže z celého majetku, který se odhaduje na 10 miliard, nemá se nic dostati původním držitelům, požaduje se dokonce pro vlastnictví to exetitoriální*

²⁴³ Kostnické jiskry, *V Husově domě*, Praha, roč. 2, č. 42, str. 240

²⁴⁴ Kostnické jiskry, *Bílá Hora odčiněna?*, Praha, roč. 2, č. 44, str. 251

právo. .... První příležitost odčinití a napravití křivdu tehda spáchanou naskytla se českému národu teprve nyní, on si ji však dá ujíti a Bílé Hory neodčiní.“

To ale neznamená, že by toto „odčinění Bílé hory“, pokud by k němu došlo tak, jak si dotyčný autor představoval, bylo v rozporu s předešlou premisou o tom, že pro evangelické prostředí nebylo typické přechylování ve vztahu k připomínání Bílé hory ze smutku k oslavě, jako tomu bylo v většinové světské společnosti. Zde stačí ještě jednou ocitovat část článku *K výročí nejsmutnějšímu*.

„Statky nám zkonfiskovali. Stát je může vyvlastniti, ač to půjde těžko. Ale nemůže vyvlastniti zotročené duše českého člověka ... Proto my, čeští bratři, na Bílou Horu nezapomeneme nikdy. Bude nám horou neštěstí, českou Golgathou.“²⁴⁵

Stejně tak se autor tohoto příspěvku na jiném místě ptá: „*Bílá Hora není odčiněna politicky, jest ji možno vůbec odčinití?*“ A dále pobělohorskou dobu srovnává s babylonským zajetím Izraelského národa, po kterém už Izraelité, stejně jako Češi po Bílé hoře, nebyli politicky to, co předtím. Proto tento odstavec zakončuje autor myšlenkou, že nebylo by toho, „*nebýti Bílé Hory. Co jsme ztratili na svých hodnotách, neodčiní se nikdy*“.

Je tedy nutné rozlišovat dědictví Bílé hory z hlediska materiálního, fyzického, které zde představuje majetek, zejména nemovitý s půdou a jeho poválečná reforma a v širším měřítku také samotné politické poválečné uspořádání, které bylo ale výrazně odlišné od dědictví zemí Koruny české, které mělo v době Bílé hory ještě výrazné kontury lucemburské doby. Ale i kdyby došlo v této oblasti k důsledné restituci, v duchovní oblasti, druhé to části dědictví, už to možné nikdy nebude.

Tuto tezi už zmiňovaný autor potvrzuje mimo jiné tím, že říká: „*Praví se, že jest Bílá Hora odčiněna. Nemyslím, že je tomu tak. Není odčiněna zcela politicky, není dokonce odčiněna nábožensky. A tyto dvě myšlenky – politická a náboženská svoboda českého člověka – jsou u nás srostlé.*“

To, že byla Bílá hora pro evangelíky v oblasti historické paměti určující pro nynější sociální situaci v novém státě, potvrzují také jiné zprávy. V úvodním článku Kostnických jisker ze 4. listopadu k bělohorskému výročí se mimo jiné říká: „*Ptejte*

---

²⁴⁵ Kostnické jiskry, *K výročí nejsmutnějšímu*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 241

se, proč máme dnes tolik problémů sociálních a na konec uvidíte, že za nimi stojí Bílá Hora se svými konfiskacemi a svou reakcí“ ⁽²⁴⁶⁾.

Zde opět platí už zmiňovaný fakt, že i když dnešní historické věda nevidí problematiku „sociálního odcizení“ v předbělohorské době a problém tzv. druhého znevolení po třicetileté válce v přímé spojitosti se změnami majetkových práv v českých zemích po Bílé hoře, neznamená to, že by tato souvislost ve většinové společnosti neexistovala. A to zejména s národním emancipačním hnutím a konkrétně v českobratrském prostředí s jeho tradicemi z dob husitské revoluce.

Evangelický tisk má také své vlastní symboly. Vzhledem ke svému novozákonnímu zaměření stojí v popředí častěji Ježíš Kristus než sám Bůh a vedle nich velké postavy našich národních dějin spjatých zejména s českou reformací – Jan Hus, Jan Ámos Komenský, Karel Havlíček Borovský, Ernst Denis, ale třeba také Jan Žižka.

Vedle historických osobností se zde také objevují symboly v podobě věcí, uměleckých výtvorů pevně spjatých s evangelickou vírou jako je bible kralická, „*na jejímž překladě z původních jazyků pracoval Komenský s Bratřími po 15 let, je kniha jazykově bezvadná, jedinečná mezi biblemi všech národů*“ ⁽²⁴⁷⁾. Kralickou bibli bylo možné také zakoupit na základě opakující se reklamy v novinách. ⁽²⁴⁸⁾

Jiným typickým symbolem evangelického prostředí byl kalich, což byl např. název vydavatelství zaměřeného na vydávání literatury s evangelickou tematikou nebo název českobratrského kalendáře. ⁽²⁴⁹⁾

2.5.4.6. Bílá hora a Mayflower

Také zde, stejně jako v případě katolického tisku, jsem si všiml možností aktualizace Bílé hory. Je zřejmé, že např. u dne Všech svatých nebo dušiček ve spojení s Bílou horou, vzhledem k odmítání kultu svatých u evangelíků, by se zde tento svátek neměl objevit. Ale možná právě proto, by zde mohl být připomenut v negativní rovině. Například ve spojení s údajnou pomocí Panny Marie katolickým

---

²⁴⁶ Kostnické jiskry, *K výročí nejšmutnějšímu*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 241

²⁴⁷ Českobratrské hlasy, *Cesta světla*, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, str. 3

²⁴⁸ Kostnické jiskry, *Právě vyšlo*, Praha, roč. 2, č. 43, str. 246

²⁴⁹ Českobratrské hlasy, *Českobratrský kalendář na rok 1921 právě vyšel*, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, str. 8

vojskům na Bílé hoře. Tak se ale nestalo a ani na připomínku vzpomnutí mrtvých zde nenarazíme. Bylo to nepochybně také z důvodu menšího prostoru, který nabízely tyto tiskoviny a vzhledem k jejich periodicitě.

Je celkem logické, že Spojené státy americké byly v této době velmi populární zejména díky roli prezidenta Wilsona při přetváření poválečné Evropy. Z hlediska evangelické víry samozřejmě také pro její většinově reformační náboženské přesvědčení.

Paradoxně už ale v roce 1920 nebyla situace tak příznivá jako v okamžiku vzniku republiky, když prezident Wilson neuspěl v Kongresu s projektem Společnosti národů a po něm nastoupil do úřadu republikán Warren Harding, který se vrátil k dřívější politice vytyčené už prezidentem Jamesem Monroem.

Tuto proměnu zaznamenává článek s názvem *Američané a Svaz národů*²⁵⁰, kde se dozvídáme o projevu amerického reverenda, hlavního tajemníka Federální rady církví Kristových v Americe, který byl vyslán na propagační cestu do Evropy. V italském Torre Pellice přednesl projev, jehož obsah ve zkratce zde uvedený, obsahuje poselství o tom, že je nutné vidět současný stav americké zahraniční politiky v historickém kontextu. To pro něj ale neznamena žádnou omluvu pro současnou americkou zahraniční politiku.

Viní z něho obecně současný stav americké politiky. *„Náš národ, všeobecně řečeno, jest obětí politiků. Politováníhodné zvyky našich stran politických jsou zodpovědny za tento stav zmatku.“* A náprava by podle autora měla přijít právě ze strany církve. *„Je třeba, aby tato společnost měla duši, a otázka velice důležitá, na kterou my musíme odpovědět, zní: „Není to přední úkol evangelických církví našich národů, dáti jí duši?“*

Že už v této době existovaly mnohé kontakty československého veřejného života s tím americkým a speciálně mezi reformovanými obou zemí, dokazuje několik zmínek zejména v tehdejším evangelickém tisku. Například do jedné vesnice u Poličky zavítal americký reverend J. A. Kohout, který zde přednesl přednášku, o jejíž obsahu se zde sice nemluví, ale je pravděpodobné, že vzhledem k jejímu konání 8. listopadu a vzhledem k tomu, že měla mezi posluchači velký

---

²⁵⁰ Kostnické jiskry, *Američané a Svaz národů*, Praha, roč. 2, č. 46, str. 262

ohlas, reflektovala jak shodné datum plavby lodi Mayflower a Bílé hory, tak také společnou reformační tradici. ⁽²⁵¹⁾

V *Kostnických jiskrách* se ale také objevily dvě zprávy o oficiální připomínce plavby lodi Mayflower, která byla navštívena mnohými významnými osobnostmi jako například americkým a britským velvyslancem v Praze nebo zdejšími představiteli organizací YMCA a YWCA a také tuto historickou událost v kontextu českých dějin reflektovaly.

Jeden z článků nám nabízí zkratkovité přepisy několika proslovů. Většinou se jednalo o formalizované přednášky nebo laciné ahistorické spojitosti typu „nebýt Husa, nebylo by Washingtona“. Ale jsou zde zaznamenány také hlubší reflexe společného historického dědictví jako například akcentování hlavní myšlenky této poutě do Nového světa, náboženské svobody. „*Je to táž víra, síla, jež vedla Jana Husa, a týž duch, jenž v celém světě spojuje ty, kteří dovedou trpět pro náboženskou svobodu.*“

Tato společná ochota obětovat se, *trpět* pro náboženskou svobodu je ještě doplněna zajímavou poznámkou jednoho z řečníků, který řekl: „*Český národ byl předchůdcem náboženské svobody, roku 1620 dílo to zde zastaveno, ale šlo dále světem, kolem zeměkoule a dnes vrací se opět k vám. Naše republika i vaše mohou si bratrsky podati ruce.*“ ⁽²⁵²⁾

Zajímavější než poznámka o české reformaci jako předchůdkyni té evropské, se jeví myšlenka o přerušení náboženské svobody a tím pádem přerušení života české reformace. Je zde snaha odlišit dvě různé linie existence národa. Po té fyzické stránce národ stále „vegetuje“. Jedná se o kontinuitu, ale v duchovní rovině byl život přerušen.

To je v intencích už zmíněné hypotézy o „křivkách“ růstu nebo poklesu národa jako celku. Je zde patrná snaha vidět jako určující národní ideu v myšlenkách české reformace tak, jak se konstitovala ve známém sporu o smysl českých dějin.

Právě duchovní existence národa jako případ diskontinuity, opravňuje k hypotéze, že bylo v tehdejší době možné nazírat české dějiny v duchovní rovině ochuzené o dobu pobělohorskou minimálně do národního obrození nebo až

²⁵¹ Kostnické jiskry, *Z Pustého Rybného u Poličky*, Praha, roč. 2, č. 46, str. 263

²⁵² Kostnické jiskry, *Mayflower - 1620*, Praha, roč. 2, č. 48, str. 276

ztotožnit Bílou horu se vznikem republiky a na základě jejich ztotožnění dát impulz k aktualizacím a manipulacím vedoucím k založení (nebo znovuzaložení vzhledem k české reformaci jako nosné ideje národa, která má své kořeny ve středověku a v nové době byla pouze restaurována) národní tradice v podobě určitého mýtu.

Právě účel cesty „otců poutníků“ do Nového světa – náboženská svoboda, byl vhodným připomenutím toho, co znamenala tato doba pro náboženské přesvědčení v českých zemích. „*Památka „odhodlaných mužů, kteří se pro náboženství nelekali ani vzteku mořského ani nesnází života necivilizovaného, ani tlam divokých šelem ani tomahavků ještě divočejších lidí“ i nám českým bratřím, jimž téhož roku 1620 svoboda náboženská zanikla, je povznášející památkou divného řízení Božího. Vzpomeneme jí s celým evangelickým světem současně společně.*“⁽²⁵³⁾

Opět se zde ukazuje už zmiňovaná fatálnost, kdy byla Bílá hora vnímána v evangelickém prostředí zejména skrze víru, a kde hlavním hybatelem je sám Bůh a je pouze v jeho moci rozhodnout o budoucnosti daného okamžiku. Autor zde vyjádřil tuto boží roli z pohledu člověka příznačně slovem *povznášející*, jako by chtěl vyjádřit osvobozující pozemský pocit nad tíhou božího rozhodování i přes jeho hodnocení jako *divné*, člověku těžko pochopitelné.

2.5.4.7. Komenský a evangelíci

Jan Amos Komenský byl v evangelickém prostředí vedle Jana Husa nejuznávanější autoritou. Proto nepřekvapí, že jak v *Kostnických jiskrách*, tak v *Českobratrských hlasech* mu byla v době jeho dvoustého padesátého výročí smrti věnována hlavní pozornost.

Ve vydání *Kostnických jisker* z 11. listopadu není, pokud nepočítáme také krátké noticky, článku, který by se netýkal Komenského. Stejně tomu bylo u vydání *Českobratrských hlasů* také z 11. listopadu, které bylo předem anoncováno jako speciální vydání ke Komenského výročí a kde se také až na jeden článek k 8. listopadu objevují příspěvky výhradně na téma Komenský.

---

²⁵³ Kostnické jiskry, *Američané a Svaz národů*, Praha, roč. 2, č. 48, str. 271

Co se týká nějakých aktualizací směrem k Bílé hoře, nic tu, vzhledem i k tak velké pozornosti věnované Komenskému, prakticky nenajdeme. Pokud nepočítáme výskyt „300 let úpění“ nebo čistě kontextové zařazení Komenského do bělohorské doby bez nějaké vzájemné souvislosti, budeme jejich souvislosti nebo dokonce aktualizace hledat marně.

Proč nedošlo k propojení a nějaké aktualizaci jako odkazu dnešní době? Základním vymezením vztahu fenoménů Komenský a Bílá hora byl pro české bratry jejich hodnotový protiklad. Typickým příkladem je např. věta:

*„Bylť každým coulem odchovancem české reformace a konečným bodem, v němž se soustředily všechny síly jejího vrcholu, totiž českobratrství, jež ještě mohly dodnes prouditi zdárně žilami českého národa, nebýti osudné Bílé hory.“*²⁵⁴

Vedle jejich hodnotové protikladnosti je možné vnímat jejich role také jako protiklad fyzického, pozemského v případě Bílé hory a duchovního v případě evangelické víry, kterou zde zastupuje sám Komenský. Nejen jejich obecná hodnotová protikladnost, ale také jejich základní „nekompatibilita“ byly příčinami nemožnosti jejich aktualizacího spojení.

Příklady vnímání Komenského jako člověka bližšího nebi než zemi je mnoho. A nejsou to jen jednotlivé izolované odkazy typu označení Komenského jako proroka, ale také souvislá líčení na způsob posvátných textů.

*„Komenský-těšitel vyrostl zatím v Amosa-proroka, k němuž mluví Bůh: „Jdi, prorokuj lidu mému českému!“ A tu náš český Amos píše „Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské“, v němž vyhnancům, které vyvrhla vlast, ukazuje cestu k nebeskému Jeruzalému, a národu svému činí šestero vzácných odkazů v prorocké důvěře, že národu Husovu vláda jeho věci opět se k němu navrátí.“*²⁵⁵

3.0.0.0. Závěr

3.1.0.0. Mariánský sloup

Co se týká mariánského sloupu, podané citace v této práci dokládají spojitost tohoto artefaktu s jedním nebo s druhým motivem. To ale neznamená, že je nutností

²⁵⁴ Kostnické jiskry, *Základ působení Komenského*, Praha, roč. 2, č. 45, str. 256

²⁵⁵ Kostnické jiskry, *Dětský koutek*, Praha, roč. 2, č. 44, str. 253

najít ten jediný správný výklad spjatý pouze s jedním z dvou deklarovaných motivů. Ze zde interpretovaných materiálů vyplývá, že základním motivem pro vztyčení mariánského sloupu byla událost ubránění Prahy před Švédy a obecně konec války, ale s tím byla neoddělitelně spjata mariánská ideologie, která byla základním stavebním kamenem rakouské státní ideologie, která se ale zasloužila o odvrácení švédské hrozby.

Tak je to také možné číst v článku Jana Royta. Na jedné straně se zmiňuje o tom, že o „*průvodu o svátku Nanebevzetí a Neposkvrněného početí Panny Marie se účastnili též studenti z Klementina. Byly při nich slavnostně nošeny rukavice a přílba jezuity Jiřího Plachého, který se aktivně účastnil obrany karlova mostu za švédského vpádu v roce 1648.*“²⁵⁶ Na jiném místě je ale zmínka o tom, že „*velkými ctiteli Immaculaty byli také císařové Ferdinand II. a Ferdinand III.; jako žádný jiný motiv byla Immaculata součástí „Pietatis Austriacae“ a v rakouských zemích byla ztotožněna s Pannou Marií Vítěznou. Polemický, protireformační akcent motivu souvisel zejména s myšlenkou, že Panna Marie Immaculata (Neposkvrněná) je zosobněním „neposkvrněného (čistého) náboženství“ (Religio Immaculata).*“ To jen potvrzuje tezi o tom, že tyto dva zmiňované motivy sehrály ve výstavbě sloupu své vlastní autonomní role.

3.2.0.0. „Nový“ mýtus Bílé hory

Tento oddíl bych uvedl básní Viktora Dyka, která byla uveřejněna na titulní straně *Národních listů* v den výročí Bílé hory 8. listopadu.

*„Nosili jsme hoře,
Nosili jsme vzteky
Na tu Bílou Horu
Po celé tři věky.*

*Nosili jsme těžce
Hoře své a stesky
s bělohorských svahů*

---

²⁵⁶ Royt, Jan, *MARIÁNSKÝ SLOUP na Staroměstském náměstí*, in: *Dějiny a současnost*, Praha 1994, č. 5, str. 26

na rynek staroměstský.

*Vstoupili jsme smutní
V zasmušenou Prahu.
Dnes však jdeme klidní
S bělohorských svahů.*

*Na hrob minulosti
zavalen je kámen
a s tím naším svahem
na věky je amen!“* ⁽²⁵⁷⁾

Samotný bělohorský střet a jeho bezprostřední dědictví, které platilo a tížilo v podobě *vzteků a stesků* až do vzniku republiky je vyjadřováno v minulém čase, je chápáno jako něco, co je už minulostí a nemá vliv na dobu současnou. Ještě včera jsme *vstoupili smutní do zasmušené Prahy*, ale ve chvíli vzniku republiky, v přítomnosti už *jdeme klidní s bělohorských svahů*.

„Černější než den porážky a smrti Otakarovy a bitvy u Lipan“ ⁽²⁵⁸⁾ a „pouti výroční v tento den na „Horu Bílou, horu kletou“, byli poutěmi smutečními, lidé kráčeli tu stísněni, skoro po špičkách, jako by se báli buditi nová neštěstí“. Ale druhá část poselství už přináší změnu. „Letos po prvé česká mysl zalétá k tomuto hrobu české samostatnosti s myslí povznesenou a rozjásanou“, dále se tu mluví o *vítězné fanfáře* nebo o *vzkříšení*.

„Bílá Hora, nejčernější den českých dějin, je pochována. Na nás je, aby pochována byla navždy, aby národu zůstala v paměti už jen jako těžký sen. .... Přijdeme-li – a přijdeme – tam nyní, pak přijdeme nikoli jako zneuctěný, žalující porobenec, ale jako hrdý vítěz, k němuž dle slov Komenského vrátila se vláda jeho věci.“

Deklarovaná hodnotová proměna se odráží ve dvojici porážka-vítězství. Porážka, které celá ta staletí národ litoval a vítězství, které národ nyní oslavuje. Jak

²⁵⁷ Národní listy, *Na den 8. listopadu*, Praha, roč. 58, č. 126, str. 1

²⁵⁸ Venkov, *Bílá Hora – černý den našich dějin*, Praha, roč. 13, č. 260, str. 1

ale mohl národ oslavovat porážku, která porážkou vždy byla a porážkou také navždy zůstane.

3.2.1.0. Masaryk a Bílá hora

Podobnou situaci bych demonstroval na základě článku Pavla Kosatíka o T. G. Masarykovi (²⁵⁹, který se na jeho úvod zeptal podobně jako já o odstavec výš. „Jak se z muže, který zastával pro českou společnost krajně nepopulární názory, stal všeobecně zbožňovaný idol?“

Jak je obecně známo, Masaryk až do odchodu do exilu na začátku války nebyl českou společností zrovna milován, ať už pro jeho angažmá v rukopisných sporech nebo v hilsneriádě. Ale jeho aktivity za války na podporu vzniku nového státu ho vynesly na nejvyšší stupně popularity.

Ale právě v tomto okamžiku, kdy vzniká Československo, nastává podle Kosatíka problém. Nějaká očekávání měl sám Masaryk a nějaká zase sama společnost. Právě tyto různé pohledy na podobu nového státu, na myšlenkové hodnoty, na kterých by měla stát nová společnost, byly příčinou toho, že se zrodil „tatíčkovský“ kult. Společnost totiž nestála o Masarykovy mravní hodnoty, a proto, jak píše Kosatík, „*nespojila je identita mravního zápalu, nýbrž tlak vnějších okolností.*“

Podobné to bylo také s Bílou horou. I zde byla možná cesta, jak najít svou „identitu“. To by zde mohlo znamenat, že by společnost nezačala vytvářet nový mýtus naruby, ani by nezůstala u toho původního, ale přijala by bělohorské dědictví bez jakéhokoli zkreslení a nepřikládala by mu takový význam.

Tehdejší člověk se ale ještě nepohyboval v globálním prostoru a jeho identitu ještě výrazně určovala příslušnost k místu a k zemi. Proto nemohl Bílou horu jen tak ignorovat, jako se tomu děje dnes. Lidé byli prostě okolnostmi donuceni nějak tento symbol uchopit, nemohli přece smutnit v čase tak slavnostním, jako byl podzim toho roku. Právě podvědomí tehdejších lidí bylo nepochybně naladěno na nějakou zbožnou lež vůči sobě, a když se naskytla příležitost, jako v případě *Tisíce nesmrtelných*, využili ji vrchovatě. Jen ta doba pak už nepřála.

---

²⁵⁹ Kosatík, Pavel, *Jak se stal pletichář tatíčkem?*, in: Respekt, roč. 18 č. 37, str. 40-45

Samozřejmě že se pohybujeme v rovině metaforické, abstraktní. Národ se nepochybně musel a obecně musí se svými dějinami vyrovnávat a právě ta zářná chvíle jako vznik národního státu poskytl jedinečnou příležitost vyrovnat se s takovým neuralgickým bodem svých dějin jako je Bílá hora. Došlo tedy k vymazání, respektive k přemazání této historické etapy dějinné paměti.

Tím ale také došlo k popření „objektivní“ historické pravdy, což ale musí vyvolat logickou reakci. Národ se nenechá obelhávat donekonečna, a proto si začne podvědomě vytvářet idealizovaný obraz o sobě samém, který by mohl přerůst v mýtus, který by tak reagoval na potřebu společnosti legitimovat tuto proměnu vlastní historické paměti.

Použitá literatura:

Knihy a sborníky:

- Čech, Svatopluk, *Evropa*, Praha 1886
- Čornej, Petr, *Lipanské ozvěny*, Jinočany, 1995
- Forst, Vladimír, a kol., *Lexikon české literatury (svazek 2/II)*, Praha 1993
- Heers, Jacques, *Svátky bláznů a karnevaly*, Praha 2006
- Hertl, Jan, *Blanická pověst, její zdroje a proměny*, in: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, roč. 1964
- Hobsbawm, Eric, *Věk extrémů – krátké 20. století 1914 – 1991*, Praha 1998
- Hojda, Zdeněk, Pokorný, Jiří, *Pomníky a Zapomínky*, Praha 1996
- Horák, Antonín, *Tisíc nesmrtelných*, Brno 1918
- Klimek, Antonín, *Říjen 1918 – vznik Československa*, Praha 1998
- Kučera, Jan P., *8.11.1620 Bílá hora*, Praha 2003
- Macura Vladimír, *Český sen*, Praha 1998
- Macura, Vladimír, *Znamení Zrodu*, Jinočany, 1995
- Macura, Vladimír, *Blaník a národní mýtus v 19. století*, in: Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, roč. 1990
- Maur, Eduard, *Paměť hor*, Praha 2006
- Mikulecká, Libuše, *Velká hospoda na Bílé hoře*, Praha, 1976
- Opelík, Jiří, a kol., *Lexikon české literatury (svazek 3/II)*, Praha 2000
- Peroutka, Ferdinand, *Budování státu*, Praha 1991, díl I.
- Petráň, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 1996,
- Petráň, Josef, *Na téma mýtu Bílé hory*, in: Traditio et Cultus, Praha 1993
- Rak, Jiří, *Bývali Čechové*, Jinočany, 1994
- Sauer, Franta, *Franta Habán ze Žižkova*, Praha 1965
- Sauer, Franta, *Naše luza jesuité a diplomaté*, Praha 1923
- Sopouch, Jaromír, Soupouchová, Hana: *Mnichov*, Brno 1991
- Veselý, Zdeněk, *Dějiny českého státu v dokumentech*, Praha 2003
- Vorel, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české 1526 - 1618*, Praha 2005

Periodika:

Čech, Praha, roč. 45, č. 298, 307, 308, 309, 310, 313, 314, 316, roč. 43, č. 298, 301, 302, 303, 304, 306

České Slovo (večerní vydání), Praha, roč. 10, č. 3

Českosobratrské Hlasy, Frýdek, roč. 8, č. 39-40, 41-42

Český kraj, Plzeň (Praha), roč. 1918, č. 45

Dějiny a současnost, Praha, roč. 1994, č. 5, roč. 2004, č. 5

Duch Času, Moravská Ostrava, roč. 22, č. 294, 309, 310

Hlasy z Hané, Prostějov, roč. 37, č. 89, 90, 91, 93, roč. 38, č. 110

Hlas Lidu, Prostějov, roč. 33, č. 90, 91, 92, 94 roč. 35, č. 130, 131, 133, 135

Kostnické Jiskry, Praha, roč. 2, č. 43, 44, 45, 46, 48

Lidové Noviny, Brno, roč. 26, č. 300, 302, 304, 305, 306, 307, 309

Malé Lidové Noviny, Brno, roč. 26, č. 299, 301, 303, 306

Moravská Orlice, Brno, roč. 56, č. 252, 253, 254, 255

Moravský Venkov, Brno, roč. 10, č. 44

Národní listy, Praha 1918, roč. 58, č. 121, 122, 123, 125, 126

Národní politika, Praha, roč. 36, č. 254, 255, 256, 257, 260, 261

Našinec, Olomouc, roč. 56, č. 247, 249, 256, 259

Nová severní Morava, Olomouc, roč. 1, č. 47, 48, 49,

Ostravský Kraj, Moravská Ostrava, roč. 15, č. 142, 143

Pokrok, Prostějov, roč. 17, č. 55, 56, 57

Posel od Čerchova, Domažlice, roč. 46, č. 45, roč. 47, č. 47,

Právo lidu, Praha, roč. 26, č. 254, 255, 256, 257, 258, 262

Respekt, Praha, roč. 2007, č. 37

Socialistická budoucnost, Brno, roč. 1, č. 1, roč. 18., č. 250

Týdeník Břeclavsko, roč. 2005, č. 20

Večerník Práva lidu, Praha 1918, roč. 7, č. 248

Venkov, Praha 1918, roč. 13, č. 260, 261

Vyškovské Noviny, Vyškov, roč. 27, č. 45, 46, 47

Kroniky, pamětní knihy a úřední prameny:

Kronika Milosrdných bratří v Prostějově

Pamětní kniha obce Velké Bystřice u Olomouce

Zápisy městského zastupitelstva města Prostějova

Kronika Biskupic (okr. Prostějov)

WWW:

Společnosti pro obnovu mariánského sloupu,

http://marianskysloup.wz.cz/clanky_soubory/faktasloup.doc

Borocký Josef, *Hanácké slovník*, <http://hanackyslovník.wz.cz/>